

*Tutkimus maahanmuuttajien
yrittäjyyskoulutuksen vaikuttavuudesta*

Case Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus

Kirjoittajat

Merja Lähdesmäki

Terttu Savela

Taitto ja graafinen suunnittelu

OAMK:n Viestintäpalvelut

Paino

Kalevaprint Oy, 2006

ESIPUHE

Maahanmuuttajien omistamien yritysten määrä on alkanut Suomessa kasvaa 1990-luvulla samoin kuin maahanmuuttokin. Suomen yrittäjien arvion mukaan Suomessa toimi vuonna 2004 noin 5 000 maahanmuuttajan omistamaa yritystä. On ilmeistä, että myös tulevaisuudessa maahanmuuttajien perustamien yritysten määrä tulee lisääntymään. Maahanmuuttajien yrittäjyyden kasvun ja toimintaedellytysten vahvistamisessa koulutuksella on avainasema.

Tämän tutkimusraportin taustalla on Oulun seudun ammattikorkeakoulun Täydennyskoulutuksen järjestämä Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutushanke. Hankkeen tavoitteena oli edistää maahanmuuttajayrittäjien ammatillista osaamista sekä tukea yritystoiminnan kehittämistä tai yrityksen perustamista. Lisäksi haluttiin tuoda esiin positiivisia esimerkkejä maahanmuuttajayrittäjyydestä ja lisätä myönteistä asennoitumista maahanmuuttajayrittäjyyttä kohtaan.

Hanke toteutettiin vuosien 2004 ja 2005 aikana ja siihen osallistui 18 maahanmuuttajayrittäjää tai yritystoimintaa suunnittelevaa maahanmuuttajaa. Hankkeen rahoittajina toimivat Euroopan Sosiaalirahasto, Pohjois-Pohjanmaan TE-keskus sekä Ouluseutu Yrityspalvelut. Hankkeen pilottiluonteesta johtuen on tärkeää, että saadut kokemukset tutkitaan ja tulokset julkaistaan ja toiminta mallinnetaan maahanmuuttajayrittäjyyden edistämiseen tähtävien toimijoiden käyttöön.

Hanke osoittaa, että koulutuksen suuntaaminen maahanmuuttajayrittäjille omana ryhmänään laskee kynnystä lähteä mukaan yrittäjäkoulutukseen ja antaa rohkeutta laajentaa ja kehittää omaa liiketoimintaa sekä innostaa lisäkoulukseen jatkossa myös yhdessä valtaväestön kanssa.

Oulun ammattikorkeakoulun Täydennyskoulutus haluaa esittää lämpimät kiitokset aktiiviselle ja positiiviselle Pro Maahanmuuttajayrittäjä -ryhmälle, yrittäjien toimintaa tukeneille mentoreille, ohjausryhmän jäsenille ja muille yhteistyökumppaneille. Kiitokset myös Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin tutkija Merja Lähdesmäelle tutkimuksen suorittamisesta ja Jyväskylän yliopiston professori Anna-Maija Lämsälle tutkimusraportin tarkastamisesta.

Oulussa 2.2.2006

Terttu Savela

projektikoordinaattori
Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Täydennyskoulutus

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	6
2. MAAHANMUUTTAJIEN HARJOITAMA YRITYSTOIMINTA	8
2.1 Maahanmuuttajien työmarkkinatilanne Suomessa	8
2.2 Maahanmuuttajayrittäjyys	12
2.2.1 Maahanmuuttajayrittäjyyden ominaispiirteitä	12
2.2.2 Maahanmuuttajayrittäjäksi ryhtyminen	14
2.2.3 Maahanmuuttajayrittäjyyden piirteitä Suomessa	17
2.2.4 Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajayrittäjyys Oulun seudulla	20
3. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TOTEUTUS	23
3.1 Tutkimuksen tavoitteet	23
3.2 Tutkimuksen toteuttaminen ja empirinen aineisto	25
4. PRO MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJÄ -KOULUTUSHANKKEEN KUVAILU	27
4.1 Koulutuksen tavoitteet	27
4.2 Koulutukseen osallistuneet maahanmuuttajat	28
4.3 Koulutuksen käytännön toteutus	30
4.4 Yrittäjyyskoulutus	31
4.5 Yritysanalysit	33
4.6 Mentorointi	35
4.7 Verkostoituminen	37
4.8 Suomen kielen opetus	38
5. KOKEMUKSET PRO MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJÄ -KOULUTUKSESTA	39
5.1 Tutkimukseen osallistuneet maahanmuuttajayrittäjät	39
5.2 Yrittäjien näkemykset koulutuksen sisällöstä	41
5.2.1 Maahanmuuttajayrittäjien odotukset koulutuksen suhteen	41
5.2.2 Maahanmuuttajayrittäjien kokemukset koulutuksesta	42
5.2.3 Koulutuksen hyöty maahanmuuttajayrittäjien oman liiketoiminnan näkökulmasta	45
5.2.4 Koulutuksen kehitysideoita maahanmuuttajayrittäjien näkökulmasta	48
5.3 Projektihenkilökunnan näkemykset koulutuksen sisällöstä	49
5.4 Mentoreiden kokemukset mentorointiprosessista	52
6. YHTEENVETOA JA MALLI MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJÄKOULUTUKSESTA	55
6.1 Yhteenveto tutkimuksen tuloksista	55
6.2 Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen mallintaminen	56
6.3 Mahdollisia jatkotutkimusaiheita	62
LÄHDELUETTELO	63
LIITTEET	66

1. JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Oulun ammattikorkeakoulun Täydennyskoulutuksen järjestämän Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen vaikuttavuutta koulutukseen osallistuneiden yrittäjien ja yrittäjiksi aikovien maahanmuuttajien näkökulmasta. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen tavoitteena oli kehittää Oulun seudulla toimivien maahanmuuttajayrittäjien yrittäjyystaitoja ja ammatillista osaamista ja siten helpottaa yrittäjien jokapäiväistä arkea. Koulutuksen kautta pyrittiin myös vähentämään maahanmuuttajayrittäjyyttä kohtaan tunnettuja ennakkoluuloja tuomalla julkisuuteen positiivisia esimerkkejä maahanmuuttajayrittäjyydestä. Koulutuksen rahoittajina toimivat Euroopan Sosiaalirahasto, Pohjois-Pohjanmaan TE-keskus sekä Ouluseutu Yrityspalvelut ja se oli ensimmäinen ainoastaan maahanmuuttajayrittäjille suunnattu täydennyskoulutuspalvelu Suomessa. Koulutuksen ainutlaatuisesta luonteesta johtuen on ensiarvoisen tärkeää arvioida sitä, miten koulutus onnistui tavoitteissaan. Tässä tutkimusraportissa kuvataan Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen kirjattuja tavoitteita suhteessa koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajien kokemuksiin koulutuksen sisällöstä ja sen vaikutuksista omaan yrittäjätoimintaan. Tutkimustulosten avulla rakennetaan malli maahanmuuttajayrittäjäkoulutuksesta, minkä tarkoituksena on edesauttaa koulutuksen järjestämistä myös muualla Suomessa. Tutkimuksen tulokset ovat siten tärkeitä maahanmuuttajille tarkoitetun yrittäjyyskoulutuksen sisällön edelleen kehittämisessä.

Kiinnostus maahanmuuttajien yrittäjätoimintaa kohtaan on Suomessa herännyt vasta 1990-luvun aikana. Maahanmuuttajien suhteellisen pieni määrä maassamme on saanut aikaan sen, ettei maahanmuuttajien harjoittama yritystoiminta ole perinteisesti ollut kovinkaan laajaa tai kansantaloudellisesti merkittävää. Toisaalta maahanmuuttajien lukumäärän kasvua on seurannut myös maahanmuuttajien omistamien yritysten lukumäärän kasvu. Kun koko maassamme arvioitiin vuonna 1999 olevan noin 2 500 maahanmuuttajan omistamaa yritystä (Joronen 2002), oli sama luku vuonna 2004 jo noin 5 000 yritystä (Suomen Yrittäjät 2004). Maahanmuuttajayritysten on arvioitu olevan tulevaisuudessa kasvava osa Suomen taloutta ja esimerkiksi ehdotuksessa hallituksen maahanmuuttopolitiittiseksi ohjelmaksi (2005) kiinnitetään huomiota siihen, ettei maahanmuuttajia tarvita vain osaavaksi työvoimaksi Suomessa toimivien yritysten palvelukseen, vaan myös uuden yritystoiminnan käynnistäjiksi, työllistäjiksi ja globaalien verkostojen ylläpitäjiksi.¹

Maahanmuuttajien työllistyminen on sekä Suomessa että muualla teollistuneissa maissa ollut perinteisesti vaikeampaa kuin valtaväestön. Vaikka yrittäjäksi ryhtymistä ja itsensä työllistämistä ei sinänsä voida pitää patenttiläkkeinä työttömyyden hallinnassa, tarjoaa yrittäjyys maahanmuuttajalle vartenotettavan tavan työllistyä uudessa yhteiskunnassa. Yrittäjätoiminnan aloittaminen vieraassa kulttuurissa on kuitenkin hyvin haasteellista. Maahanmuuttajien yrittäjätoiminnan aloittamista Suomessa vaikeuttavat maahanmuuton lyhyt historia, pienet etniset markkinat, suomalaisten negatiiviset asenteet, maahanmuuttajien vähäiset tiedot suomalaisesta yritystoiminnasta ja pienet alkupääomat (Forsander & Ekholm 2001, 76).

Aikaisemmat maahanmuuttajayrittäjyyttä Suomessa tarkastelleet tutkimukset osoittavat sen, että yrittäjät itse kokevat esimerkiksi suomalaisten lakien ja markkinoiden heikon tuntemuksen sekä puutteellisen kielitaidon keskeisinä yrittäjätoiminnan aloittamista ja yrittäjänä toimimista vaikeuttavina seikkoina (Hyrsky 1998; Joronen, Salmenkangas & Ali 2000).

Yritystoiminnassa tarvittavan alkupääoman hankkiminen hankaloittaa myös huomattavasti monen maahanmuuttajan yritystoiminnan aloittamista. Lisäksi maahanmuuttajayrittäjien kontaktit suomalaiseen väestöön saattavat olla hyvin vähäiset ja yritystoiminnassa tarvittavaa tietoa haetaan lähinnä omasta etnisestä yhteisöstä. Maahanmuuttajayrittäjät kaipaavatkin yleisesti ottaen enemmän tietoa niin yrityksen toimialasta yleensä kuin suomalaisista asiakkaista, markkinoista sekä lainsäädöstä (Joronen 2002, 129).¹²

Jorosen, Salmenkankaan ja Alin (2000) tekemä tutkimus maahanmuuttajayrittäjyydestä Helsingin seudulla osoittaa myös sen, että yrittäjät toivovat maahanmuuttajayrittäjyyden tukemiseen erikoistuneita palveluita ja tukimuotoja. Heidän näkemyksensä mukaan maahanmuuttajien yritystoimintaa voidaan tukea joko kehittämällä olemassa olevaa palvelujärjestelmää tai luomalla erityisiä maahanmuuttajayrittäjyyden tukemiseen erikoistuneita palveluita ja tukimuotoja. Maahanmuuttajayrittäjien yleisimmin kokemat ongelmat ovatkin pääasiassa sellaisia, joita yrityspalveluja kehittämällä voitaisiin helpottaa.

Olemassa oleva maahanmuuttajayrittäjyyttä Suomessa tarkasteleva tutkimus osoittaa siten, että maahanmuuttajayrittäjille suunnatulle koulutukselle on olemassa selkeä tarve. Tähän tarpeeseen pyrittiin vastaamaan Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksessa kiinnittämällä huomio erityisesti maahanmuuttajayrittäjien omakohtaisesti kokemiin, yrityksen menestymistä vaikeuttaviin tekijöihin. Koulutukseen sisältyi niin markkinointia ja asiakaskontaktien luomista, verkostoitumista muiden yrittäjien kanssa kuin suomalaisen yrityslainsäädännön ja suomen kielen opetusta. Koulutuksen tarkoituksena oli maahanmuuttajien yritystoiminnan jatkuvuuden ja menestyksen edellytysten turvaaminen. Koulutuksen avulla pyrittiin myös vaikuttamaan positiivisesti suomalaisten asenteisiin maahanmuuttajien harjoittamaa yritystoimintaa kohtaan.

Tämä tutkimus rakentuu kuudesta luvusta. Seuraava luku toimii tutkimuksen viitekehyksenä. Siinä tarkastellaan ensiksi maahanmuuttajien työllisyystilannetta Suomessa. Tämän jälkeen seuraa tarkempi kuvaus sekä maahanmuuttajayrittäjyydestä yleensä että maahanmuuttajien harjoittamasta yritystoiminnasta Suomessa. Luvussa kolme esitellään tutkimuksen käytännön toteutus ja empiirisen aineiston keräämiseen liittyvät menetelmät. Luvussa neljä kuvataan Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen sisältöä ja sitä miten koulutus käytännössä toteutettiin. Tämän jälkeen tarkastellaan maahanmuuttajayrittäjien näkemyksiä Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen sisällöstä ja vaikuttavuudesta. Viidennessä luvussa kuvataan myös koulutushankkeessa toimineiden projektihenkilöiden ja mentoreiden kokemuksia hankkeesta. Viimeisessä eli kuudennessa luvussa kootaan yhteen tutkimuksen keskeisimmät tulokset. Tässä luvussa esitellään myös tutkimuksen tuloksiin perustuva malli maahanmuuttajayrittäjäkoulutuksesta.

Pro maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen vaikuttavuuden arviointi suoritettiin 1.10.–31.12.2005 välisenä aikana. Sen toteutuksesta vastasi Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin Seinäjoen yksikkö.

¹¹ Ehdotuksessa hallituksen maahanmuuttopolitiittiseksi ohjelmaksi (2005) maahanmuuttajien yrittäjyyden edistäminen on nostettu yhdeksi maahanmuuttopolitiikan toimenpidelinjaukseksi.

¹² Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös Ruotsissa, jossa maahanmuuttajayrittäjät painottivat mm. kielitaitoa ja kulttuurin tuntemusta, tietoa yrityspalveluista, kilpailutilanteesta ja kulutuskäyttäytymisestä sekä kontakteja ja verkostoja merkittävänä tekijöinä yrityksen menestymisen näkökulmasta. Nämä tiedot hankittiin pääasiassa oman etnisen verkoston kautta tai samalla alalla toimivilta yrittäjiltä. (Joronen 2002, 129.)

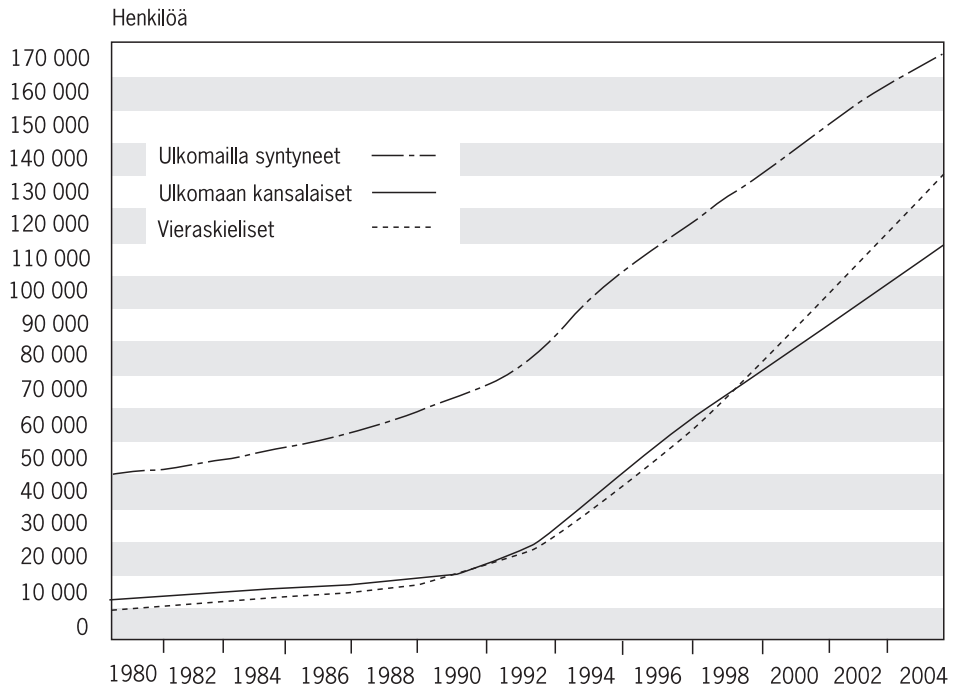
2. MAAHANMUUTTAJIEN HARJOITTAMA YRITYSTOIMINTA

2.1 MAAHANMUUTTAJIEN TYÖMARKKINATILANNE SUOMESSA

Työmarkkina-asema on maahanmuuttajien ja etnisten ryhmien yhteiskunnallisen aseman keskeinen määrittäjä ja yhteiskuntaan integroiva tekijä (Forsander 2000, 160; Forsander & Ekholm 2001, 59). Työllistyminen on niin ikään keskeinen maahanmuuttajan kotoutumista edesauttava tekijä. Esimerkiksi Valtosen (1999) mukaan on turha puhua kotoutumisesta, ellei ole olemassa todellisia työllistymismahdollisuuksia. Tässä luvussa tarkastellaan lyhyesti maahanmuuttajien asemaa suomalaisilla työmarkkinoilla, erityisesti maahanmuuttajien työllisyystilannetta. Käsitteellä *maahanmuuttaja tarkoitetaan tässä tutkimuksessa ulkomailta Suomeen pysyvässä asumistarkoituksessa muuttanutta henkilöä* (vrt. Ulkomaalaisvirasto: Ulkomaalaishallinnon termejä 1998). Maahanmuuttaja on siten yleiskäsite, jota käytetään kuvaamaan kaikkia maahan muuttaneita henkilöitä. Maahanmuuttajia ovat pakolaiset, turvapaikanhakijat, siirtolaiset, paluumuuttajat sekä siirtotyöntekijät. Virallisissa rekistereissä tilastoidaan kolme henkilön maahanmuuttajuudesta kertovaa ominaisuutta: kansalaisuus, äidinkieli ja syntymämaa. Näistä yksikään ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton. Esimerkiksi osa entisistä ulkomaan kansalaisista on saanut Suomen kansalaisuuden. Toisaalta osa Suomessa asuvista ulkomaisten kansalaisista puhuu äidinkielenään suomea, ruotsia tai saamea. Syntymämaatakaan ei yksinään voida pitää riittävänä kriteerinä maahanmuuttajuuden määrittämisessä, sillä tähän ryhmään kuuluvat myös ulkomailla syntyneet suomalaisten lapset. (Hämäläinen ym. 2005, 21–22.) Tässä tutkimuksessa ajatus maahanmuuttajuudesta perustuu sekä syntymämaahan että äidinkieleen.

Suomessa maahanmuutto on ollut väestöön suhteutettuna varsin pientä. Suomi on suuren osan historiaansa ollut maastamuuttomaa, ja tänne suuntautunut muutto oli pitkään lähinnä Suomesta lähteneiden siirtolaisten paluumuuttoa. Vasta 1980–1990-lukujen taitteessa Suomesta tuli varsinaisen maahanmuuttomaa, toisin sanoen maahanmuuttajien määrä ylitti lähtijöiden määrän (Forsander 2000; KTM 2005). Suomessa asui vuonna 2004 Siirtolaisuusinstituutin tilastojen mukaan 108 346 ulkomaan kansalaista (ks. kuvio 1). Näistä enemmistö oli Venäjän, Viron ja Ruotsin alueilta muuttaneita. Seuraavina tulivat Somalian ja entisen Jugoslavian alueelta lähtöisin olevat kansalaiset. (KTM 2005, 40.) Maahanmuuttajat poikkeavat ikärakenteeltaan selvästi valtaväestöstä. Maahanmuuttajista suurin osa on työikäisiä, toisin sanoen työikäisten osuus maahanmuuttajaväestöstä on noin 75 prosenttia, mikä on huomattavasti korkeampi kuin suomalaisten keskuudessa yleensä. Tosin vain alle puolet työikäisistä maahanmuuttajista kuuluu työvoimaan, jossa työllisten määrää pienentää edelleen suomalaisväestöä korkeampi työttömyysaste. (Lith 2005.)

SUOMEN ULKOMAALAISVÄESTÖ 1980–2004

Lähde: tilastokeskus/Väestötilastot; Kuvio Jouni korkiasaari, Siirtolaisuusinstituutti 2005

Kuvio 1. Ulkomailla syntyneiden suomalaisten määrän kehitys vuosien 1980–2004 aikana.

Suomessa työmarkkinat eivät ole olleet keskeisessä asemassa maahanmuuttopolitiikassa. Maahanmuuttopolitiikka ei siksi ole ollut työmarkkinavetoista eikä tavoitteellista vaan kehittänyt lähinnä ulkoisten paineiden, kuten kansainvälisten sitoumusten pakottamana tai sukulaiskansaideologian pohjalta (Forsander 2000, 144). Työmarkkinoiden näkökulmasta maahanmuuttajat voidaan jakaa kahteen ryhmään: *työvoimapolitiittisiin muuttajiin* eli niihin, joiden muutto perustuu heidän työvoimansa kysyntään, sekä *muihin maahanmuuttajiin* eli niihin, jotka muuttavat Suomeen muista syistä kuin työpaikan takia. Tähän ryhmään kuuluvat pakolaiset, entisen Neuvostoliiton alueen paluumuuttajat sekä avioliiton tai muiden perhesyiden takia Suomeen muuttavat. Suomessa, toisin kuin muualla teollisuusmaissa, muut kuin työvoimapolitiittisista syistä muuttaneet henkilöt muodostavat suuremman ryhmän maahanmuuttajia. (Forsander 2001, 29.)

Maahanmuuttajien työllistyminen on sekä Suomessa että muualla teollistuneissa maissa ollut perinteisesti vaikeampaa kuin valtaväestön. Maahanmuuttajien työllistymisen ongelmat kiteytyvät nimenomaan muista kuin työvoimapolitiittisista syistä maahan muuttaneisiin. Maahanmuuttajien työllisyystilanne heikkeni erityisesti 1990-luvun laman aikana huomattavasti, ja tällöin myös ulkomaan kansalaisten ja suomalaisten työttömyysasteiden välinen ero alkoi

kasvaa (Kangasharju ym. 2003). Esimerkiksi vuodesta 1991 vuoteen 1992 ulkomaalaisväestön työttömyys lähes kaksinkertaistui tavoittaen vuonna 1994 huipputyöttömyyden – tuolloin ulkomaalaisen väestön työttömyysaste nousi Suomessa yli viidenkymmenen prosentin. Maahanmuuttajien työllisyys- ja työmarkkinatilanteen heikkenemiselle voidaan löytää useita syitä:

- Maahanmuuttajien määrä on noussut moninkertaiseksi.
- Maahanmuuttajaväestön rakenne ja muuton syyt ovat muuttuneet. Siinä missä aikaisemmin muutettiin pääasiassa työtehtävän tai perhesyiden vuoksi, muodostiivat 1990-luvun muuttajien pääosan entisen Neuvostoliiton alueelta tulleet paluumuuttajat sekä pakolaiset, joilla ei yleensä ole työpaikkaa tai työllistymistä edistäviä sosiaalisia verkostoja valmiina odottamassa.
- Taloudellinen lama 1990-luvulla aiheutti työttömyyttä lähes kaikissa yhteiskuntaryhmissä.
- Työelämän muutokset, kuten teollisuuden automatisoituminen, ovat vähentäneet erityisesti vähän kielitaitoa ja koulutusta vaativia työpaikkoja.
- Maahanmuuttajiin ja etnisiin vähemmistöihin kohdistuvien asenteiden on raportoitu myötäilevän taloudellisia suhdanteita. (Forsander & Ekholm 2001, 62.)

Maahan muista kuin työvoimapolitiittisista syistä muuttaneiden ulkomaalaisten työllistymisen tiellä on monia resurssien ja osaamisen siirtoon sekä myös vastaanottavan yhteiskunnan rakenteisiin liittyviä ongelmia. Maahanmuuttajien työllistymisen esteenä mainitaan ennen kaikkea kielivaikkeudet, ongelmat ammatillisen pätevyyden rinnastamisessa suomalaisiin tutkintoihin sekä mahdollisesti tarvittavien kompensoivien opintojen puute (Kangasharju ym. 2003 cit. Vesterinen 2002). Työllistymisongelmista seuraa maahanmuuttajien laaja työttömyys, joka on useissa vastaanottajamaissa moninkertainen valtaväestöön verrattuna. Maahanmuuttajien marginaalisesta asemasta työelämässä kertoo se, että nousukauden aikana yleisen työllisyystilanteen parantuessa maahanmuuttajien työttömyys vähenee yleensä hitaammin kuin muilla väestöryhmillä. Työllistyessään maahanmuuttajat ovat muita useammin työmarkkinahierarkian alapäässä matalapalkka-aloilla, joihin työllistymisen kynnyks on alhainen. Monille maahanmuuttajille näiltä aloilta löytyy sisääntuloammatti uuden maan työmarkkinoille. Näistä tehtävistä eteenpäin pääsemiseksi maahanmuuttajat tarvitsevat kontakteja tavoitealoilla, tavallisesti suomalaisten muodostamia sosiaalisia verkostoja. (Forsander 2001, 33–34.) Forsanderin ja Alitolppa-Niitamon (2000) tutkimuksen mukaan erityisesti sillä, että maahanmuuttajataustainen työnhakija kykenee osoittamaan kokemusta nimenomaan suomalaisilta työmarkkinoilta, on keskeinen merkitys työnantajan luottamuksen herättämisessä. (Forsander 2001, 34.)

VUOSI	ULKOMAALAISSYNTYISEN VÄESTÖN TYÖTTÖMYYSASTE	TYÖTTÖMYYSASTE SUOMESSA YLEENSÄ
1997	44	13
1998	39	11
1999	37	10
2000	31	10
2001	31	9
2002	28	9
2003	28	9
2004 (perustuu arvioon)	28	9

Taulukko 1. Ulkomaalaisentyisen väestön työttömyysaste sekä työttömyysaste Suomessa yleensä vuosina 1997–2004 työministeriön työssäkäyntitilaston mukaan.

Maahanmuuttajien työmarkkina-asema suomalaisilla työmarkkinoilla on monin tavoin epävaka ja altis taloudellisten suhdanteiden työmarkkinavaikutuksille ja tuotantorakenteen muutoksille. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajat pääsevät viimeisinä sisään työpaikkoihin ja joutuvat niistä ensimmäisinä ulos taloudellisen tilanteen heilahteluiden mukaan. Sellaisenaan maahanmuuttajien työmarkkina-asema muistuttaa valtaväestöön kuuluvien nuorten ja vajaakuntoisten asemaa. Tyypillistä maahanmuuttajien työttömyydelle on myös se, että se on niin sanottua toistuvaistyöttömyyttä, jossa määräaikaiset työsuhteet, työttömyys, erilaiset toimenpiteet ja koulutus vaihtelevat. Siksi työttömyysaste antaa liiankin staattisen kuvan maahanmuuttajien työttömyydestä. (Parhankangas 2004, 7.)

Maahanmuuttajien työttömyys alkoi vähitellen kääntyä laskuun viime vuosikymmenen puolivälissä parantuneen taloudellisen tilanteen sekä työvoimapolitiittisten toimien ansiosta. (Forsander 2000, 160–161.) Työministeriön esittämän arvion mukaan vuonna 2004 ulkomaalaisen väestön työttömyysaste oli 28 % (työttömyysaste Suomessa yleensä samaan aikaan 9 %). Vaikka maahanmuuttajien työttömyysaste on siten edelleen korkea ja ero valtaväestöön suuri, voidaan maahanmuuttajien työllisyystilanteen kehittymisessä 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa kuitenkin havaita selkeää positiivista kehitystä (ks. taulukko 1).

Parantuneista työllistymismahdollisuuksista huolimatta esimerkiksi heikko suomen kielen taito, vaikeus sovittaa aikaisempaa koulutusta ja työkokemusta tulomaan työmarkkinoiden vaatimuksiin, sekä työmarkkinasyrjintä rajaavat usein maahanmuuttajien työmahdollisuuksia niin, että heillä on mahdollisuus sijoittua vain joillekin harvoille talouden sektoreille ja vain tiettyihin, usein huonosti palkattuihin tehtäviin. Puhtaanapito, hoitoalan perustyöt, taksin- ja linja-autonkuljettajan ammatit ja rakennusala ovat monissa maissa siirtolaisaloja. Yrittäjäksi ryhtyminen saattaakin olla maahanmuuttajalle eräänlainen vastareaktio työmarkkinoiden tarjoamiin rajoittuneisiin uramahdollisuuksiin. (Joronen 2005.)

2.2 MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJYYS

Palkkatyön ohella toinen mahdollinen keino työllistyä uudessa yhteiskunnassa on itsensä työllistäminen. Maahanmuuttajaväestöstä löytyykin paljon yrittäjäpotentiaalia. Lithin (2005) mukaan ulkomaalaisten yrittäjäaktiivisuus (yrittäjien osuus työllisestä työvoimasta) ylitti jo 1990-luvun lopulla suomalaisväestön yrittäjäaktiivisuuden. Maahanmuuttajien korkeaa yrittäjyysaktiivisuutta on selitetty toisaalta itse maahanmuuttotilanteella ja toisaalta maahanmuuttajien usein heikolla työmarkkina-aseamalla. Maahanmuuttajien riskin ryhtyä yrittäjäksi on oletettu olevan keskimäärin matalampi kuin valtaväestöllä, sillä he ovat jo ottaneet suuren riskin muuttaessaan toiseen maahan. Maahanmuuttajilla on myös ajateltu olevan keskimääräistä enemmän innovaatiopotentiaalia, koska he elävät eräänlaisessa välitilassa kahden tai useammankin kulttuurin välissä, mikä mahdollistaa erilaisten kulttuuristen käytäntöjen vertailun. (Joronen 2005.)

Yrittäjyyspotentiaalista huolimatta maahanmuuttajayrittäjyyden tutkimus on suomalaisessa kontekstissa ollut toistaiseksi hyvin vähäistä.⁶³ Tässä luvussa pyritään kuitenkin olemassa olevan, sekä kansainvälisen että kotimaisen, tutkimuskirjallisuuden perusteella valottamaan maahanmuuttajayrittäjyyden ilmiötä vastaamalla seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä maahanmuuttajayrittäjyydellä tarkoitetaan?
- Mitkä ovat maahanmuuttajayrittäjyydelle ominaisia piirteitä?
- Miksi maahanmuuttajayrittäjäksi ryhdytään?
- Millaista maahanmuuttajayrittäjyys on tämän päivän Suomessa, entä millainen on maahanmuuttajayrittäjien tilanne Oulun seudulla?

2.2.1 Maahanmuuttajayrittäjyyden ominaispiirteitä

Maahanmuuttajayrittäjyyden yksiselitteinen määrittely on mahdotonta, sillä kyse on hyvin monitahoisesta ilmiöstä. Maahanmuuttajien omistamat yritykset eroavat toisistaan niin toimialojensa, toimintavolyymiensa kuin toimintastrategioidensakin suhteen. Niin ikään maahanmuuttajayrittäjistä löytyy taustoiltaan ja tavoitteiltaan hyvin erilaisia ihmisiä. Tässä luvussa pyritään kuitenkin vastaamaan yleisellä tasolla siihen, mitä maahanmuuttajayrittäjyydellä tarkoitetaan ja millaisia ominaispiirteitä maahanmuuttajayrittäjyyteen usein liitetään.

Maahanmuuttajien harjoittamaan yritystoimintaan viitataan yleensä sekä käsitteillä maahanmuuttajayrittäjyys (*immigrant entrepreneurship*) että etninen yrittäjyys (*ethnic entrepreneurship*). Usein nämä kaksi termiä ymmärretään toistensa synonyymeina, mutta joissakin tutkimuksissa niiden välille on tehty käsitteellinen ero joko aikaulottuvuuden tai resurssien hyödyntämisen näkökulmasta. Aikaulottuvuuden perusteella maahanmuuttajayrittäjydeksi luetaan maahan muuttaneen sukupolven harjoittama yritystoiminta, kun taas etniseksi yrittäjydeksi ymmärretään toisen tai sitä seuraavien sukupolvien yritystoiminta. Resurssien hyödyntämisen näkökulmasta tarkasteltuna maahanmuuttajien yrittäjyys ymmärretään puolestaan kenen tahansa ulkomaalaisen harjoittamana liiketoimintana ja etninen yrittäjyys etnistä taustaa hyödyntävänä yritystoimintana (ks. taulukko 2). (Joronen ym. 2000, 15.)

MÄÄRITTELYTAPA	MAAHANMUUTTAJIEN YRITTÄJYYS ON	ETNINEN YRITTÄJYYS ON
Aikaperspektiivin mukaan	Maahan muuttaneen sukupolven yritystoimintaa	Toisen ja sitä seuraavien sukupolvien yritystoimintaa
Resurssien hyödyntämistä ajatellen	Kenen tahansa ulkomaalaisen yritystoimintaa	Etnistä taustaa hyödyntävää yritystoimintaa

Taulukko 2. Maahanmuuttajayrittäjyyden ja etnisen yrittäjyyden käsitteiden määrittely (Joronen et. al. 2000).

Tässä tutkimuksessa maahanmuuttajayrittäjyyden ja etnisen yrittäjyyden ymmärretään kuitenkin viittaavan samaan ilmiöön – maahan muuttaneiden henkilöiden harjoittamaan yritystoimintaan. Kuten Joronen ym. (2000, 15) ovat todenneet, liitetään Suomen kielessä käsite etnisyyys usein ainoastaan ulkoeurooppalaiseen piirteisiin. Virheellisten miellelyhtymien välttämiseksi tässä tutkimuksessa puhutaankin maahanmuuttajien yrittäjyydestä myös silloin, kun viitataan etnistä taustaa hyödyntävään yritystoimintaan. Etnisyyden painottaminen maahanmuuttajayrittäjyyden määrittelyssä saattaa myös rajata ilmiön tarkastelua liaksi sellaisiin toimialoihin, kuten ravintolatoimintaan ja vähittäiskauppaan, joissa sillä saattaa olla hyvin merkittävä ja näkyvä rooli liiketoiminnan kilpailutekijänä. On huomattava, että maahanmuuttajayrittäjä ei välttämättä korosta etnistä alkuperäänsä liiketoiminnassaan. Maahanmuuttajien yritystoimintaa ei siis pitäisi tarkastella ja tulkita yksinomaan yrittäjien etniseen taustaan liittyvien tekijöiden kautta, jolloin vaarana on, että muut yrittäjyyteen liittyvät tekijät jäävät taka-alalle.

Mielikuvat maahanmuuttajayrittäjyydestä liittyvät kuitenkin usein perheen ja muun etnisen yhteisön keskeiseen rooliin yritystoiminnan arjessa. Erityisesti etnisten verkostojen hyväksikäyttöä sekä yritysten perustamisvaiheessa että liiketoiminnan käytännön harjoittamisessa, on korostuneesti pidetty maahanmuuttajayrittäjyyden keskeisenä ominaispiirteenä (esim. Forsander 2002; Joronen 2002; Marger 2001). Verkostot on usein nähty tärkeinä niin sosiaalisen ja taloudellisen pääoman, tieto-aidon, yrityskontaktien kuin luotettavan työvoiman hankkimisessa. Etnisen yhteisön merkitys voi niin ikään olla huomattava maahanmuuttajayrityksen asiakaskuntana ja tavarantoimittajana sekä työntekijäreservinä. Maahanmuuttajayrittäjien keskeisenä kilpailutekijänä on siten usein pidetty mahdollisuutta etnisten resurssien hyväksikäyttöön yritystoiminnassa. Etnisillä resursseilla tarkoitetaan erilaisia, joko materiaalisia (esim. taloudellinen apu), informatiivisia (esim. neuvot yritystoiminnan aloittamiseen ja yrityksen käytännön pyörittämiseen) tai koulutuksellisia (esim. työhön opastaminen) voimavaroja, jotka yrittäjä voi saada käyttöönsä samaa etnistä alkuperää olevilta kanssaihmisiltään (Yoon 1991). Forsanderin (2002, 166) mukaan tyypillinen esimerkki etnisten resurssien käytöstä on ns. etninen ravintola. Taito valmistaa etnistä ruokaa on kohtuullisen helposti käyt-

³ Keskeisiä maahanmuuttajayrittäjyyttä tarkastelleita tutkimuksia Suomessa ovat esimerkiksi Hyrsky & Ali (1997); Joronen, Salmenkangas & Ali (2000); Joronen (2002).

töön otettava etninen resurssi, johon liittyy usein myös pääoman ja työvoiman hankkiminen etnisyyteen perustuvien verkostojen kautta.

Etnisten resurssien merkityksen korostuminen maahanmuuttajayrittäjien liiketoiminnassa on saanut osakseen myös kritiikkiä muutamissa tutkimuksissa. Näissä tutkimuksissa on kyseenalaistettu mm. etnisen taustan solidaarisuutta ylläpitävä vaikutus eri sukupuolten tai eri yhteiskuntaluokista tulevien ihmisten välillä (ks. esim. Rath 2000). Etnisyyden korostaminen yrittäjyyden keskeisenä voimavarana saattaa siis jättää huomiotta sen seikan, että ryhmän jäsenillä voi olla muidenkin identiteettien tuottamia erilaisia ja keskenään ristiriitaisia intressejä (Ram ym. 2000). Lisäksi on huomattava, että vaikka maahanmuuttajat muodostavat etniseen taustaan perustuvia ryhmiä, ei tämä automaattisesti tarkoita sitä, että näitä verkostoja hyödynnettäisiin myös liike-elämässä (Joronen 2002, 125; Forsander 2002, 167). Esimerkiksi Suomessa asuvilla somalialaisilla on kiinteitä etnisiä verkostoja, joita he hyödyntävät mobilisoidessaan resurssejaan kulttuuriseen ja poliittiseen toimintaan. Näitä verkostoja ei ole kuitenkaan hyödynnetty kovinkaan paljon yritystoiminnassa tarvittavien resurssien mobilisoinnissa, toisin kuin esimerkiksi aasialaisten maahanmuuttajien keskuudessa on tapahtunut (Forsander 2002, 167–168 cit. Alitolppa-Niitamo 1994).

On lisäksi huomattava, että etnisten resurssien hyödyntäminen ja niiden merkitys liiketoiminnassa on riippuvaista yrityksen toimintaympäristöstä, kilpailutilanteesta ja yrityksen koosta. Etnisten resurssien hyödyntäminen on usein tavallisempaa esimerkiksi yritystoiminnan alkuvaiheessa, kun taas vakiintuneessa yritystoiminnassa erilaisten resurssien hankkiminen on helpompi ulottaa myös etnisen yhteisön ulkopuolelle. Samaa etnistä alkuperää olevien yrittäjien välinen voimakas kilpailutilanne niin ikään pakottaa yrittäjät laajentamaan yritystoiminnan resurssien hankinnan kannalta keskeistä sosiaalista verkostoa. (Silverman 1999.)

2.2.2 Maahanmuuttajayrittäjäksi ryhtyminen

Maahanmuuttajien yrittäjyyspäätöksen mallintamisessa on puhuttu sisäsyntyisistä (*endogen*) ja ulkosyntyisistä (*exogen*) tekijöistä. Sisäsyntyisillä syillä tarkoitetaan yksilöön liittyviä piirteitä, taustaa, kokemuksia ja maahanmuuton syitä, kun taas ulkosyntyisillä syillä viitataan taloudellisiin ja historiallisiin tekijöihin yhteiskunnan rakenteissa. (Joronen ym. 2000 cit. Norlund 1992.) Huuskonen (1992) jakaa samansuuntaisesti yrittäjyyspäätöksen taustalla vaikuttavat tekijät myönteisiin, yrittäjyyteen vetäviin seikkoihin, joita ei olisi ollut mahdollista saavuttaa ryhtymättä yrittäjäksi, ja kielteisiin, yrittäjyyteen työntäviin tekijöihin, joiden välttämiseksi ja karttamiseksi yrittäjäksi ryhdytään.

Yrittäjyyteen työntävät tekijät

Maahanmuuttajien yrittäjäksi ryhtymisen motiiveissa ovat perinteisesti painottuneet yrittäjyyteen työntävät tekijät; erityisesti vaikeus työllistyä uudessa kotimaassa, mikä johtuu yleensä joko tarjolla olevien työpaikkojen vähäisestä määrästä, maahanmuuttajien puutteellisesta kielitaidosta tai muista maahanmuuttajan näkökulmasta epäedullisista työmarkkinoiden vaa-

timuksista (Najib 1994). Työttömyys on ollut monessa maahanmuuttajia vastaanottaneessa maassa huomattavasti yleisempää maahanmuuttajien keskuudessa verrattuna valtaväestöön. Maahanmuuttajien yrittäjyyspäätöstä kuvaillessaan Waldinger ym. (1990) ovatkin käyttäneet käsitettä suljettu liikkuvuus (*blocked mobility*), jolla he tarkoittavat sitä, että väylät avoimille työmarkkinoille ovat maahanmuuttajilta ja etnisiltä vähemmistöiltä suurelta osin suljetut. Siten yritystoiminnasta tulee usealle maahanmuuttajalle ainoa keino elättää itsensä ja perheensä. Maahanmuuttajien kohdalla voidaan usein puhua myös ”pakkoyrittämisestä”. Mielenkiintoinen hypoteesi on se, että yrittäjinä eivät aina toimi ne maahanmuuttajat, joilla on parhaat yleiset valmiudet ja taidot uuteen maahan sopeutumiseen, vaan päinvastoin ehkä ne maahanmuuttajat, joiden ominaisuudet eivät kaikilta osin sovellu uuteen ympäristöön (Forsander & Ekholm 2001, 75).

Heikot mahdollisuudet työllistyä vapaille työmarkkinoille johtavat siihen, että monen maahanmuuttajan kohdalla maahanmuuttoon liittyy myös sosiaalisen aseman heikentyminen, jolloin yrittäjäksi ryhtyminen voi tarjota parhaimman keinon sosiaalisen statuksen kohottamiseen. Maahanmuuttajan päätöstä ryhtyä yrittäjäksi voidaan siten kuvata myös Stanworthin & Curranin (1973) määrittelemän sosiaalisen marginaalisuuden (*social marginality*) käsitteen kautta. Sosiaalisella marginaalisuudella tarkoitetaan epäsuhtaa yksilön henkilökohtaisten ominaisuuksien ja hänen yhteiskunnallisen asemansa välillä. On tosin huomattava, että tilanne voi olla myös päinvastainen, jolloin yrittäjäksi ryhtyminen koetaan sosiaalisen aseman laskuna; mahdollisesti jopa häpeällisenä asiana.

Suljetun liikkuvuuden (*blocked mobility*) ja sosiaalisen marginaalisuuden (*social marginality*) esittämä malli maahanmuuttajan yrittäjyyspäätöksen syntymisestä on hyvin lähellä Wardin ja Jenkinin (1984) näkemystä yrittäjäksi ryhtymisestä reaktionalla vallitseviin olosuhteisiin (Hyrsky 1998 cit. Ward & Jenkins 1984). Näiden tutkijoiden mukaan maahanmuuttajan yrittäjyyspäätöksen syntyminen on seurausta erilaisista institutionaalisista ja markkinoilla vallitsevista rajoituksista, joita etniset yhteisöt kohtaavat jokapäiväisessä elämässä, kuten esimerkiksi sosiaalisen aseman laskeminen sekä heikot tai olemattomat mahdollisuudet hyvin palkattuihin töihin. Yrittäjäksi ryhtyminen on heidän mukaansa keino paeta näitä etniseen alkuperään limittyviä epäkohtia.

Keskeinen yrittäjyyspäätöksen taustalla vaikuttava tekijä on myös se, millaiset mahdollisuudet yrittäjäksi ryhtymiselle maahanmuuttajan uusi kotimaa tarjoaa. Esimerkiksi Waldinger ym. (1990) korostavat vastaanottavan maan mahdollisuusrakennetta (*opportunity structure*) yrittäjyyspäätöksen taustalla, toisin sanoen markkinoiden kysyntätalannetta ja mahdollisuutta ylittäänsä päästä yrityksen omistajaksi. Nämä mahdollisuusrakenteet sisältävät niin ikään muun muassa myytävänä olevat liiketilat, kilpailun, valtion politiikan sekä etnisten ja ei-etnistien tuotteiden kysynnän. Rakenteellisia, yrittäjyyspäätökseen vaikuttavia tekijöitä ovat myös maassa olevien maahanmuuttajien lukumäärä sekä asiakaskunnan rakenne ylittäänsä (Najib 1994, 27).

Yrittäjyyteen vetävät tekijät

Maahanmuuttajien yrittäjyyspäätöksiä on myös tarkasteltu muuttajan kotimaan kulttuurin kautta. On luonnollista, että omaksuttu kulttuuri, sen sisältämät arvot ja uskomukset vaikut-

tavat sekä yrittäjään että näkyvät hänen perustamassaan yrityksessä (ks. esim. Shapero & Sokol 1982). Siten on tärkeää huomioida maahanmuuttajien eri kansalliset kulttuuriperimät yrityksen perustamisen, kehittämisen ja kasvun taustalla. Kulttuuriperimän ohella yrittäjyysaktiivisuuden tai yrittäjänä menestymisen eroja eri kansallisuusryhmien välillä on selitetty usein muuttoon liittyvillä tekijöillä, kuten esimerkiksi tilanteella ennen muuttoa, muuton olosuhteilla ja muuttoa seuranneilla olosuhteilla. Selityksiä on haettu esimerkiksi siitä, millaisia taitoja maahanmuuttajilla on ollut ennen muuttoa, ja miten nämä taidot soveltuvat uuden maan olosuhteisiin, saavutaanko maahan pysyvinä vai väliaikaisina siirtolaisina, mihin historialliseen kohtaan muutto ajoittuu ja kuinka suuri etninen ryhmä maassa asuu entuudestaan (Waldinger ym. 1990, 40–46). Myös edellä kuvailtujen etnisten resurssien merkitystä yrittäjyyspäättöksen syntymisessä on joissakin tutkimuksissa pidetty merkittävänä vaikuttavana tekijänä maahanmuuttajan yrittäjyyspäättöksen synnyssä (ks. esim. Waldinger ym. 1990).

Kulttuuriperimää ja etnisiä resursseja painottavat yrittäjyysmallit korostavat erityisesti sitä, ettei yrittäjäksi ryhtyvää maahanmuuttajaa voi tarkastella yksinomaan passiivisena olosuhteiden uhrina. Tärkeää onkin huomata, ettei yrittäjäksi ryhtymisen yleensä voida sanoa olevan determinististä seurausta mistään yksittäisestä seikasta, vaan erilaiset yrittäjän taustaan, tilanteeseen ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvät seikat vaikuttavat monimutkaisena prosessina toisiinsa. (Huuskonen 1992.) Maahanmuuttajayrittäjäksi ryhtymisen taustalla vaikuttavat erilaiset tekijät voidaan siten Hyrskyä (1998) mukaillen esittää seuraavan kuvion muodossa (kuvio 2):

taan, tilanteeseen ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvät seikat vaikuttavat monimutkaisena prosessina toisiinsa. (Huuskonen 1992.) Maahanmuuttajayrittäjäksi ryhtymisen taustalla vaikuttavat erilaiset tekijät voidaan siten Hyrskyä (1998) mukaillen esittää seuraavan kuvion muodossa (kuvio 2):

Kuvio 2. Maahanmuuttajayrittäjäksi ryhtymisen taustalla vaikuttavia tekijöitä Hyrskyn 1998 mallia mukaillen.

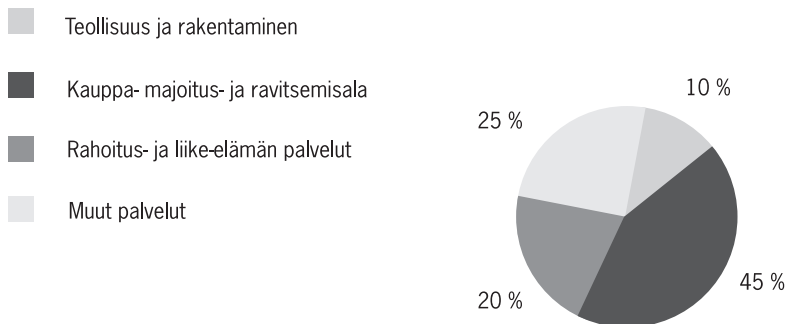
Yrittäjäksi ryhtymisen taustalla vaikuttavat motiivit saattavat kuitenkin vaikuttaa siihen, miten menestyksellistä yritystoiminta on. Siten työttömyys tai yleisemmin yrittäjyyteen vetävien tekijöiden puuttuminen yrittäjyyspäättöstä tekevältä, saattavat joissakin tapauksissa korreloida yrityksen heikomman taloudellisen menestyksen kanssa (ks. esim. Joronen 2002, 143). Edellistä merkittävämpi seikka on kuitenkin se, että Jorosen (2002) tutkimuksen mukaan yrittäjän aikaisempi palkkatyöura Suomessa näyttäisi vaikuttavan positiivisesti yrityksen menestykseen ja yrittäjän elintasaan. Tähän vaikuttaa se, että palkkatyössä mukana olleilla yrittäjillä on usein paremmat taloudelliset ja sosiaaliset resurssit yritystoiminnan aloittamiseen kuin niillä, joilta tällainen työkokemus puuttuu.

2.2.3 Maahanmuuttajayrittäjyyden piirteitä Suomessa

Vuonna 2004 Suomessa toimi työvoimatutkimuksen mukaan 4 200 kansalaisuudeltaan ulkomaista yrittäjää (pois lukien maa- ja metsätalous). Vuodesta 2000 ulkomaalaisten yrittäjien määrä on lisääntynyt 75 prosentilla, kun taas valtaväestön piirissä yrittäjien määrä on pysynyt samalla ajanjaksolla varsin vakaana. Ulkomaalaisten yrittäjyysaktiivisuus (yrittäjien osuus työllisestä työvoimasta) ylitti jo 1990-luvun lopulla suomalaisväestön aktiivisuuden. Vuonna 2004 ulkomaalaisten yrittäjyysaktiivisuus oli 14 prosenttia, kun valtaväestön joukossa se oli alle 10 prosenttia. Suomen ulkomaalaisväestössä on niin ikään paljon yrittäjyyspotentiaalia myös tulevaisuudessa. Maahanmuutto on kasvussa, ja maahanmuuttajat poikkeavat työvoimarakenteeltaan edukseen suomalaisväestöstä. (KTM 2005, 40–41.)

Kansainvälisesti tarkasteltuna maahanmuuttajien yritykset sijoittuvat usein palvelualueille. Esimerkiksi Yhdysvalloissa maahanmuuttajat ovat yliedustettuina vähittäiskaupassa ja palvelualueilla, mutta aliedustettuina rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöalalla (Waldinger ym. 1990). Myös Ruotsissa tehtyjen tutkimusten mukaan maahanmuuttajat toimivat selvästi alkuperäisväestöä enemmän kauppa, ravintola- ja muilla palvelualueilla (esim. Najib 1994). Edellä mainittuihin verrattuna maahanmuuttajayrittäjyyden toimialoittainen rakenne on Suomessa hieman erilainen. Suomessa tukkukauppa ja asiantuntijapalvelut ovat painottuneet enemmän maahanmuuttajien yritystoiminnassa verrattuna moneen muuhun maahan. Tosin vähittäiskauppa ja ravintolatoiminta ovat myös hyvin yleisiä maahanmuuttajayritysten toimialoja Suomessa. (Joronen 2002, 137–138.) Kauppa- ja teollisuusministeriön (2005) mukaan maahanmuuttajien suosimista toimialoista kasvussa ovat erityisesti erilaiset liike-elämän palvelualat sekä vienti- ja tuontiyritykset (ks. kuvio 3).

ULKOMAALAISTEN YRITTÄJIEN TOIMIALAJAJAKAUMA VUONNA 2004

Kuvio 3. Ulkomaalaiset yrittäjät Suomessa toimialoittain 2004.

Eri tutkimusten perusteella on havaittu, että maahanmuuttajayrittäjien toimialoista ja kansalaisuuksista löytyy selvää keskittymistä ja olemassa olevat yrittäjät – varsinkin jos he menestyvät – houkuttelevat myös muita samasta etnisestä ryhmästä yrittäjyyteen, usein vielä samalle alalle. Näin yrittäjyys kumuloituu tietyille toimialoille ja tiettyihin kansallisuusryhmiin (Portes & Zhou 1996). Suomalaisessa tutkimuksessa samaa kansallisuusryhmää edustavien yrittäjien toimialoittainen keskittyminen ei ole kuitenkaan saanut laajempaa vahvistusta⁴ (Forsander 2002). Maahanmuuttajien keskeiset toimialat olivat siten edustettuina kaikissa suurimmissa maahanmuuttajaryhmissä, mutta eri alueilta lähtöisin olevien välillä oli myös joitakin selviä eroja. Läntisistä teollisuusmaista, entisestä Neuvostoliitosta ja Itä-Euroopan entisistä sosialistimaista lähtöisin olevien yritykset poikkesivat selvästi toimialarakenteensa suhteen muista. Pohjoismaista ja entisen Neuvostoliiton alueelta lähtöisin olevien yrittäjien yritykset olivat selvästi keskimääräistä voimakkaammin keskittyneet tavaravälitykseen ja tukkukauppaan sekä liike-elämää palveleville toimialoille. Aasialaiset ja Pohjois-Afrikasta, Turkista ja Lähi-Idästä lähtöisin olevat yrittäjät toimivat muita yleisemmin ravintola-alalla. (Joronen ym. 2000, 40.)

Myös Suomessa maahanmuuttajien yrittäjyysaktiivisuus vaihtelee selvästi muuttajien lähtöalueen mukaan. Maahanmuuttajista eniten yrityksiä Suomessa ovat perustaneet venäläiset. Turkkilaiset ovat kuitenkin perustaneet eniten yrityksiä lukumääränsä nähden. Vähiten yrittäjiä on pakolaisina maahan tulleissa ryhmissä kuten irakilaisissa, somaleissa ja entisen Jugoslavian alueelta tulleissa. Poikkeuksena ovat vietnamilaiset ja iranilaiset. (Forsander & Ekholm 2001, 77.) Taulukossa 3 on esitelty maahanmuuttajayrittäjien osuus työllisistä lähtöalueittain. Yrittäjyysaktiivisuuden kansallisuusryhmittäisiä eroja voidaan selittää useilla eri

⁴Poikkeuksena kuitenkin turkkilaiset ravintolapitäjät; turkkilaisista yrittäjistä 92 prosenttia toimii ravintola-alalla, tavallisimmin pitserian tai kebab-ravintolan omistajina (Forsander 2002, 170).

tekijöillä. Suomen maahanmuuttajien yrittäjyysaktiivisuuden lisääntyminen 1990-luvun puoli-välin tienoilla ja sen jälkeen saattoi osittain liittyä juuri koettuun vaikeaan työttömyyskauteen. Maahanmuuttajien asema työmarkkinoilla on myös Suomessa ollut keskimääräistä heikompi mm. työmarkkinasyrjinnästä johtuen. Vaikeimmin työttömyys on koko 1990-luvun ajan rasit-tanut Suomeen pakolaisina tulleita kansalaisuusryhmiä. (Joronen ym. 2000, 46).

LÄHTÖALUE	YRITTÄJÄT % TYÖLLISISTÄ	LÄHTÖALUE	YRITTÄJÄT % TYÖLLISISTÄ
Ruotsi	11,5	Etelä-Amerikka	10,2
Entinen NL (ei Baltia)	6,3	Kiina	13,4
Viro	6,8	Vietnam	5,5
Entinen Jugoslavia	10,9	Iran	17,3
Turkki	49,8	Irak	21,1
Muu Eurooppa	10,6	Thaimaa	22,7
Magreb ja muut	19,7	Muu Aasia	12,9
Somalia	–	Oseania	3,8
Muu Afrikka	5,9	Tuntematon	16,3
Pohjois-Amerikka	8,0	Yhteensä	10,5

Taulukko 3. Vuosina 1989–2001 ulkomaan kansalaisina Suomeen muuttaneiden yrittäjien osuus työllisistä saapumisvuoden kansalaisuuden mukaan vuoden 2001 lopussa. (Joronen 2005).¹⁵

Maahanmuuttajayrittäjien yritykset kuuluvat työntekijämäärillä mitattuna useimmiten mikroyri-tysten ryhmään, toisin sanoen ne työllistävät vähemmän kuin kymmenen ihmistä ¹⁶. Yritysten työllistämiskapasiteetti vaihtelee yleensä toimialoittain ja näin on myös maahanmuuttajien yritystoiminnassa. Suurimmat työllistäjät maahanmuuttajien yrityksissä ovat teolliset yritykset sekä tukkukaupan, kuljetuksen, liikenteen, rahoituksen ja vakuutustoiminnan aloilla. Tyypillistä maahanmuuttajayritysten työllistämispolitiikassa on se, että maahanmuuttajayrittäjät palk-kaavat usein muita maahanmuuttajia yrityksensä työntekijöiksi. (Joronen 2002, 157–158.)

¹⁵ Laskiessaan maahanmuuttajina toimivien yrittäjien osuutta suhteessa työllisiin Joronen (2005) on käyttänyt lähteenään Tilastokeskuksen maahanmuuttajien pitkäaikaistiedostoa vuodelta 2004.

¹⁶ Euroopan unionin komission mukaan mikroyritykseksi määritellään sellainen yritys, joka työllistää vähemmän kuin kymmenen työntekijää ja sen vuosittainen liikevaihto on kaksi miljoonaa euroa tai vähemmän. Pienyrityk-seksi puolestaan nimitetään yritystä, jolla on vähemmän kuin 50 työntekijää ja jonka vuosittainen liikevaihto on 10 miljoonaa euroa tai vähemmän. Keskisuuri yritys työllistää alle 250 työntekijää ja sen vuotuinen liikevaihto on 50 miljoonaa euroa tai vähemmän (European Commission, The new SME definition).

On kuitenkin huomattava, että Jorosen, Salmenkankaan ja Alin (2000, 34) mukaan maahanmuuttajayritykset ovat suurin piirtein samankokoisia kuin koko maan yritykset keskimäärin, mitattiinpa kokoa henkilöstöllä tai liikevaiholla.

Maahanmuuttajien yritystoiminnalle on perinteisesti ollut tyypillistä voimakas keskittyminen tietyille maantieteellisille alueille ja toimialoille (Najib 1994, 9). Tämä keskittyminen vahvistaa omalta osaltaan teoriaa edellä kuvattujen etnisten resurssien hyödyntämisestä liiketoiminnassa ja sen aloittamisessa. Vaikka Suomessa ei vielä olekaan suuria maahanmuuttajayhteisöjä, myös täällä asuvien maahanmuuttajien kohdalla voidaan puhua maantieteellisestä keskittymisestä sillä suurin osa Suomessa asuvista maahanmuuttajista samoin kuin maahanmuuttajien omistamista yrityksistä sijaitsee Helsingin seudulla (ks. esim. Forsander 2002, 113). Helsingin seudulla toimivat maahanmuuttajayrittäjät käyttävät myös etnisiä resursseja hyväkseen yritystoiminnassaan. Esimerkiksi alkupääoman hankinnassa ja yrityksen perustamisen kannalta tärkeiden tietojen hankkimisessa maahanmuuttajat Suomessa ovat tukeutuneet maahanmuuttajayrittäjille tyypillisiin toimintatapoihin. Henkilökohtaiset kontaktit, perhe ja suku ovat olleet varsin keskeisiä maahanmuuttajayrittäjien voimavaroja sekä rahoituksen että tiedon hankinnan yhteydessä. Niin ikään yritystoiminnassa tarvittavien tietojen hankinnassa ja yritysten henkilöstön palkkaamisessa etnisillä verkostoilla on merkittävä rooli Helsingin seudulla sijaitsevien maahanmuuttajien yritystoiminnassa. (Joronen ym. 2000, 49–52.) Yksinomaan maahanmuuttajaverkostojen hyödyntäminen yrityksen asiakaskuntana on kuitenkin Suomessa harvinaista. Suomessa ei ole olemassa kovinkaan laajoja etnisiä markkinoita, ja siksi myös suurimman osan maahanmuuttajayrittäjistä täytyy kilpailla samoilla markkinoilla kuin valtaväestön yritysten.

Etnisten resurssien hyväksikäytön ohella maahanmuuttajayrittäjät Suomessa pitävät liiketoimintansa vahvuksina ennen kaikkea kykyä tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa, ahkeruutta ja periksi antamattomuutta sekä määrätietoista menestyksen tavoittelua (Hyrsky 1998, 50). Eniten maahanmuuttajayrittäjille oli tuottanut ongelmia suomalaisen yrityslainsäädäntöön tutustuminen ja siihen sopeutuminen. Vasta tämän jälkeen tulivat esimerkiksi rahoitukseen ja suomen kielen taitoon liittyvät ongelmat. (Joronen ym. 2000, 53.)

2.2.4 Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajayrittäjyys Oulun seudulla

Tässä luvussa kuvataan lyhyesti maahanmuuttajien harjoittamaa yritystoimintaa Oulun seudulla, jossa tutkimuksen kohteena oleva Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus järjestettiin. Oulun seudulla toimivista maahanmuuttajista ja heidän yritystoiminnastaan on olemassa melko vähän tutkimustietoa. Tämän luvun tiedot perustuvat Outi Parhankankaan (2004) tekemään ”Maahanmuuttajat oululaisilla työmarkkinoilla” -tutkimukseen, joka valmistui osana Pohjois-Pohjanmaan työvoima- ja elinkeinokeskuksen ESR-rahoitteista Aluekeskusten työllisyysstrategiat -hanketta.

Vuonna 2002 Oulussa asui 1 888 ulkomaan kansalaista, joka oli 1,5 prosenttia kaupungin kokonaisasukasluvusta (ks. taulukko 4). Viisi suurinta maahanmuuttajaryhmää olivat kansallisuuden mukaan venäläiset, ruotsalaiset, irakilaiset, vietnamilaiset ja kiinalaiset. Hajonta eri kansallisuusryhmien kesken on kuitenkin suurta, sillä Oulussa asuvat ulkomaalaiset edustivat kaikkiaan lähes sataa eri kansallisuutta. (Parhankangas 2004, 6–7.)

KAUPUNKI	HENKILÖÄ	% KAUPUNGIN ASUKASLUVUSTA
Helsinki	28 812	5,1
Espoo	8 740	3,9
Turku	7 452	4,3
Vantaa	7 342	4,0
Tampere	5 242	2,6
Lahti	2 626	2,7
Jyväskylä	1 951	2,4
Oulu	1 888	1,5
Vaasa	1 672	2,9
Lappeenranta	1 591	2,7

Taulukko 4. Ulkomaalaisväestöltään kymmenen suurinta suomalaista kaupunkia (Siirtolaisuusinstituutti).

Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuoden 2001 lopussa noin 34 prosenttia Oulussa asuvista maahanmuuttajista oli työttömänä. Oulussa asuvien maahanmuuttajien työttömyysaste oli siten hieman korkeampi kuin maahanmuuttajien työttömyysaste koko maassa, mikä oli samaan aikaan 32 prosenttia. Kun oululaisten maahanmuuttajien työttömyysastetta vertaa oululaisten työttömyysasteeseen yleensä, oli ero huomattavasti suurempi, toisin sanoen yli 20 prosenttiyksikköä. Oulussa asuvista työikäisistä maahanmuuttajista yrittäjinä puolestaan toimi vuoden 2001 lopulla 3,7 prosenttia, työllisten maahanmuuttajien joukossa puolestaan yrittäjien osuus oli 9,2 prosenttia. Jos näitä prosenttilukuja verrataan yrittäjien määriin yleensä oululaisten työikäisten tai työllisten joukossa, huomataan, että maahanmuuttajien keskuudessa yrittäjyysaktiivisuus on selkeästi korkeampi. Myös koko Suomen tasolla tarkasteltuna Oulussa asuvien maahanmuuttajien yrittäjyysaktiivisuus on korkea (ks. taulukko 5).

	TYÖTTÖMYYSASTE		YRITTÄJIÄ TYÖIKÄISISTÄ (%)		YRITTÄJIÄ TYÖLLISISTÄ (%)	
	Koko väestö	Maahanmuuttajat	Koko väestö	Maahanmuuttajat	Koko väestö	Maahanmuuttajat
Oulu	13,7	34,3	3,3	3,7	5,5	9,2
Koko maa	12,7	32,2	7,0	3,7	11,0	9,0

Taulukko 5. Koko väestön ja vuosina 1989–2001 ulkomaan kansalaisina Suomeen muuttaneiden Oulussa asuvien maahanmuuttajien työllisyystilanne ja yrittäjyysaktiivisuus vuoden 2001 lopussa (Joronen 2005).¹⁷

Parhankankaan (2004, 28) mukaan Oulun seudun uusyrityskeskus ry. kartoitti ulkomaalaisten omistuksessa olevat yritykset Oulun alueella syyskuussa 2003. Tällöin tulokseksi saatiin 153 maahanmuuttajille rekisteröityä yritystä. Yleisin toimiala oli ravitsemustoiminta, sillä yrityksistä 58 oli niin sanottuja etnisiä ravintoloita, pitserioita tai ruokatavaraliikkeitä. Oulun maahanmuuttajayritysten toimialoitainen jakautuminen poikkeaa siten edellä esitetystä Suomessa toimivien maahanmuuttajayritysten toimialarakenteesta. Tätä toimialarakenteen eroavaisuutta voidaan selittää esimerkiksi Oulun pohjoisella sijainnilla, kaupungin koolla ja ulkomaalaisten suhteellisen vähäisellä määrällä.

Maahanmuuttajayrittäjien yrittäjyydessä yleensä kokemat vaikeudet, esimerkiksi suomen kielen puutteellinen taito, suomalainen lainsäädäntö, vähäiset kontaktit asiakkaisiin ja muihin yrityksiin sekä puutteellinen markkinoiden tuntemus ovat Parhankankaan (2004, 29) tutkimuksen mukaan tuttuja myös Oulun alueen maahanmuuttajayrittäjille.

¹⁷ Joronen (2005) on käyttänyt työllisyystilanteen ja yrittäjyysaktiivisuuden selvittämisessä hyväkseen Tilastokeskuksen väestölaskenta vuodelta 2000 sekä Tilastokeskuksen maahanmuuttajien pitkäaikaistiedostoa vuodelta 2004.

¹⁸ Aineistotriangulaation ohella puhutaan myös erilaisten teorioiden ja menetelmien triangulaatiosta.

3. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TOTEUTUS

3.1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Tämän tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on maahanmuuttajayrittäjille suunnatun Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen *vaikuttavuuden arviointi*, toisin sanoen tutkimuksessa pyritään tarkastelemaan sitä, miten hyvin koulutus onnistui saavuttamaan sille asetetut tavoitteet. Koulutuksen vaikuttavuuden arvioinnin kautta tutkimuksen toisena tavoitteena on Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen *mallintaminen* ja sitä kautta koulutuksesta saatujen kokemusten levittäminen maahanmuuttajien yritystoiminnasta ja sen kehittämisestä kiinnostuneiden toimijoiden tietoon.

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksessa asetettujen tavoitteiden toteutumista tarkastellaan tässä tutkimuksessa eri näkökulmista. Keskeinen asema tutkimuksessa annetaan kuitenkin koulutukseen osallistuneille maahanmuuttajayrittäjille – sille miten he ovat koulutuksen kokeneet ja mitä hyötyä koulutukseen osallistumisesta oli heidän liiketoiminnalleen. Maahanmuuttajien oman näkökulman ohella tutkimuksessa tarkastellaan myös koulutushankkeessa työskennelleiden projektihenkilöiden sekä mentoreiden näkemyksiä hankkeen vaikuttavuudesta. Aineiston hankintaa ohjasi siten triangulaation periaate, joka yksinkertaisimmillaan tarkoittaa erilaisten aineistojen käyttämistä samassa tutkimuksessa (ks. esim. Eskola & Suoranta 1996, 40).⁶ Tärkein tekijä aineistotriangulaation periaatteen soveltamiselle tässä tutkimuksessa oli pyrkimys Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen mahdollisimman kokonaisvaltaiseen kuvaukseen ja tarkasteluun. Aineistotriangulaatiota soveltamalla pyrittiin myös tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseen.

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen tavoitteiden toteutumisen arvioinnin viitekehyksenä on sovellettu Donald Kirkpatrickin vuonna 1959 kehittämää koulutuksen arviointimallia (ks. Kirkpatrick 1996). Malli rakentuu neljästä eri tasosta, joissa arvioidaan koulutuksen aikaansaamia reaktioita, siitä seuraavaa oppimista ja muutoksia käyttäytymisessä sekä koulutuksen kokonaisvaikutuksia eli tuloksia. Mallin tarkoituksena on arvioida sekä yksilön taidoissa, tiedoissa ja arvoissa että organisaatiossa tapahtuneita muutoksia. Arviointimallin ensimmäisessä osassa tarkastelun kohteena ovat osallistujien tuntemukset koulutuksesta, toisin sanoen miten tyytyväisiä he koulutukseen ovat. Pelkkien reaktioiden tarkastelu ei kuitenkaan kerro siitä, mitä osallistujat kurssilla ovat oppineet. Siksi arviointimallin toisella tasolla huomio kiinnitetään koulutuksen tavoitteiden saavuttamiseen, toisin sanoen tarkastellaan sitä, ovatko osallistujat oppineet koulutuksen seurauksena uusia tietoja ja taitoja. Mallin kaksi viimeistä tasoa – käyttäytyminen ja tulokset – keskittyvät siihen, ovatko koulutuksen osallistujat siirtäneet oppimaansa työyhteisönsä. (Hirvonen ym. 2002 cit. Vaherva & Ursin 2002.)

Tässä tutkimuksessa painopiste on siis erityisesti Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen osallistuneiden yrittäjien koulutukseen liittyvien kokemusten ja oppimistavoitteiden saavuttamisen tarkastelussa. Tutkimuksessa esitellään koulutukseen osallistuneiden välittömiä reaktioita koulutuksen eri osa-alueisiin, joita kartoitettiin kirjallisten arviointilomakkeiden avulla koulutuksen aikana. Näiden tyytyväisyyttä tai tyytymättömyyttä mittaavien palautelo-

makkeiden ohella tutkimuksessa pyritään selvittämään mahdollisimman syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajien näkökulmia ja kokemuksia koulutuksen sisällöstä. Niin ikään pyritään selvittämään sitä, millaisia valmiuksia koulutus antoi maahanmuuttajayrittäjänä toimimiseen ja miten sen vaikutukset näkyvät mahdollisesti osallistujien käytännön yritystoiminnassa. Näihin kysymyksiin haetaan vastauksia haastatteleamalla koulutukseen osallistuneita maahanmuuttajia. Koulutuksen vaikutuksia maahanmuuttajien liiketoimintaan tarkastellaan siten yrittäjien subjektiivisten näkemysten kautta. Tutkimuksessa ei pyritä yrittäjien tietomäärän mahdollisen lisääntymisen tai koulutuksen ja liiketoiminnan mahdollisen kehittymisen välisen yhteyden objektiiviseen mittaamiseen.

Tutkimuksessa pyritään tarkastelemaan sitä, miten hyvin Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus onnistui tavoitteidensa saavuttamisessa ja miten koulutusta olisi mahdollisesti edelleen kehitettävä. Oulun ammattikorkeakoulun Täydennyskoulutuksen järjestämä Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus oli ensimmäinen Suomessa järjestetty ainoastaan maahanmuuttajayrittäjille suunnattu täydennyskoulutus. Maahanmuuttajille suunnattuja yrittäjyyskursseja on järjestetty maassamme aikaisemminkin, mutta niiden sisällössä ovat painottuneet lähinnä yrityksen perustamiseen liittyvät teemat. Yrityksen perustamiseen tähtäävät kurssit ovat usein olleet työvoimapoliittista aikuiskoulutusta sellaisille joko työttömille tai työttömyysuhan alaisena oleville maahanmuuttajille, jotka ovat kiinnostuneet yrittäjänä toimimisesta. Näiden kurssien tavoitteena on usein liiketoimintasuunnitelman laatiminen kurssille osallistuville maahanmuuttajille. Myös aloittaville maahanmuuttajayrittäjille on olemassa työvoimapoliittista yrittäjyyskoulutusta. Esimerkiksi Helsingin kaupungin Talous- ja suunnittelukeskuksen ja Elinkeinopalvelun alaisuuteen kuuluva NYP yrityspalvelut järjestää pääkaupunkiseudun aloittaville maahanmuuttajayrittäjille yhdessä suomalaisten yrittäjien kanssa yrityksen perustamiseen valmentavaa koulutusta. NYP yrityspalvelut on myös järjestänyt lyhyempiä kursseja jo yrittäjinä toimiville maahanmuuttajille, joissa on tarkasteltu muutamia yrittäjyyden osa-alueita, kuten esimerkiksi verotusta, yritysjuridiikkaa, yritystaloutta sekä markkinointia. Näiden kurssien ero Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen verrattuna on lähinnä lyhempi koulutusaika ja sekä kapeampi koulutustarjonta.

Jo yrittäjinä toimiville maahanmuuttajille suunnattu koulutus on siis Suomessa uutta. Tästä syystä Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen yhtenä osatavoitteena olikin tutkimuksellisen osuuden liittäminen koulutukseen ja sitä kautta ensiarvoisen tärkeän tiedon kerääminen ja edelleen levittäminen koulutuksen tarpeellisuudesta ja toimivuudesta. Koulutuksen vaikuttavuuden arvioinnin kautta pyritään siten helpottamaan vastaavan kaltaisen koulutuksen suunnittelua ja organisointia myös muualla Suomessa. Arvioinnissa pyritään antamaan vastaavan koulutuksen mahdollisille uusille järjestäjille ideoita koulutuksen edelleen kehittämiseksi. Tutkimuksesta on siten hyötyä niin maahanmuuttajayrittäjille itselleen kuin myös maahanmuuttajayrittäjyyden kanssa toimiville viranomaisille ja kehittäjätahoille.

3.2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA EMPIIRINEN AINEISTO

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutusta siihen osallistuneiden maahanmuuttajien ja projektin vetäjien näkökulmasta; miten he kokivat koulutuksen sisällön ja vaikuttavuuden. Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu siten koulutukseen osallistuneiden, yrittäjäksi aikovien tai jo yrittäjänä toimivien maahanmuuttajien sekä koulutus-hankkeessa toimineen projektikoordinaattorin ja projektipäällikön ja mentoreiden haastatelluista. Haastattelujen ohella tutkimuksen empiirisenä aineistona on jossakin määrin käytetty koulutusjaksojen aikana kerättyjä kirjallisia palautteita.

Koulutukseen osallistuneiden yrittäjien osalta haastateltavien valinnassa käytettiin hyväksi niin sanottua tarkoituksenmukaisen otannan menetelmää, jonka tavoitteena oli varmistaa tutkimuksen kohdejoukon mahdollisimman suuri informatiivisuus (ks. esim. Patton 2002). Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että haastateltavat maahanmuuttajayrittäjät edustivat useampaa eri toimialaa, kansallisuutta sekä molempia sukupuolia. Lopullinen maahanmuuttajayrittäjien joukko koostui 11 yrittäjästä, joista kolme oli naisia ja kahdeksan miehiä. Haastatellut yrittäjät edustivat synnyinmaansa perustella kuutta eri kansallisuutta. Suurin osa (6/11) haastatelluista yrittäjistä toimi ravintola-alalla (tarkempi kuvaus haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä luvussa 5.1).

Tutkimuksen empiirinen aineisto kerättiin teemahaastattelujen avulla. Teemahaastattelun valintaan tutkimuksen tiedonkeruumenetelmäksi vaikutti menetelmän joustavuus ja sitä seuraava haastattelutilanteen vuorovaikutuksellisuus. Vaikka teemahaastattelu saattaa maahanmuuttajan kielitaidon näkökulmasta olla haasteellisempi haastattelumuoto kuin esimerkiksi strukturoitu haastattelu, ei teemahaastattelu kuitenkaan tuottanut vaikeuksia suurimmalle osalle koulutukseen osallistuneista maahanmuuttajayrittäjistä. Haastatteluissa käytetyt teema-alueet olivat seuraavat (tarkempi kuvaus teemahaastattelurungosta, ks. liite 2):

- Haastateltavan taustatiedot
- Yrityksen taustatiedot
- Yrittäjäksi ryhtyminen
- Maahanmuuttajayrittäjänä toimiminen Suomessa
- Kokemukset Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksesta
- Kokemukset mentorointiprosessista
- Koulutuksen anti oman liiketoiminnan näkökulmasta

Haastattelut tehtiin marraskuun 2005 aikana. Ennen varsinaisia haastatteluja tutkimuksen tekijä tapasi kuitenkin suurimman osan koulutukseen osallistuneista maahanmuuttajista koulutusillan yhteydessä ensimmäisen kerran toukokuussa 2005 ja myöhemmin elokuussa 2005. Näissä tapaamisissa tutkijalla oli mahdollisuus kertoa koulutuksen osallistujille tutkimuksen tavoitteista ja aikataulusta. Tapaamisten uskottiin olevan tärkeitä tekijöitä luottamuksellisen haastattelusuhteen rakentumiselle. Niin ikään ennen varsinaisia haastatteluja koulutukseen osallistuneisiin maahanmuuttajiin otettiin puhelimitse yhteyttä, jolloin heiltä tiedusteltiin mahdollisuutta osallistua tutkimushaastatteluihin. Samassa yhteydessä sovittiin

myös tarkempi haastattelu-aika. Yleisesti ottaen maahanmuuttajayrittäjät pitivät tutkimuksen tekemistä Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksesta tärkeänä asiana ja suhtautuivat haastattelupyyntöön erittäin positiivisesti. Yksikään maahanmuuttajayrittäjä ei kieltäytynyt haastattelupyynnöstä. Suurin osa (10/11) haastatteluista tehtiin kasvotusten tapahtuvina haastatteluina, joko yrittäjän työpaikalla tai kahvilassa. Käytännön esteistä johtuen yksi maahanmuuttajayrittäjä vastasi haastattelukysymyksiin sähköisesti.

Projektipäällikön haastattelu tehtiin osittain koulutukseen osallistuneen maahanmuuttajayrittäjän toimitiloissa ja osittain puhelimesta, kun taas projektikoordinaattorin kanssa hankkeesta keskusteltiin useaan otteeseen kasvotusten. Haastattelut vaihtelivat kestoltaan suuresti lyhimmän haastattelun kestäessä noin 30 minuuttia ja pisimmän miltei puolitoista tuntia. Kaikki haastattelut nauhoitettiin haastateltavien luvalla. Haastattelunauhojen purkuvaiheessa karsittiin pois muutamia tutkimuksen kannalta epäolennaisia kohtia, jolloin puhe ”karkaa” selvästi tutkimusteeman ulkopuolelle. Näitä poikkeuksia lukuun ottamatta haastattelunauhoituksista purettu empiirinen aineisto noudattaa melko tarkasti alkuperäistä puhetta. Empiirisen aineiston analysointi suoritettiin teema-alueittain.

Näiden haastattelujen lisäksi koulutukseen osallistuneista mentoreista seitsemän kanssa keskusteltiin lyhyesti puhelimitse mentorointiprosessin kokemuksista. Näissä keskusteluissa pyrittiin tavoittamaan kokemuksiltaan mahdollisimman erilaisia mentoreita; toisin sanoen sellaisia, joiden yhteistyö aktorin eli maahanmuuttajayrittäjän kanssa oli ollut hyvin hedelmällistä sekä niitä tapauksia, joissa yhteistyö ei jostakin syystä lähtenyt liikkeelle toivotulla tavalla. Nämä keskustelut käytiin joulukuun 2005 aikana. Mentoreiden kanssa käydyissä puhelinkeskusteluissa keskeisiä kysymyksiä olivat mentoriksi ryhtymisen motiivit, kokemukset mentorointiprosessin onnistumisesta sekä mentoroinnin hyödyt mentorin omasta näkökulmasta.

4. PRO MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJÄ -KOULUTUSHANKKEEN KUVAILU

4.1 KOULUTUKSEN TAVOITTEET

Yrittäjänä toimiminen vieraassa yhteiskunnassa ei ole helppoa esimerkiksi kielivaikeuksien ja erilaisten kulttuuriongelmienvuoksi. Hyrskyn (1998) tutkimuksen mukaan keskeisiä maahanmuuttajayrittäjien kokemia vaikeuksia yrittäjänä toimimisessa ovat esimerkiksi seuraavat:

- kielen ja kulttuurin tuntemus
- yritystoiminnassa tarvittavan pääoman hankkimisen vaikeus
- johtamis- ja yrittäjyystaitojen puutteellisuus
- yrittäjyyskoulutuksen ja yritysneuvonnan tarve
- viranomaisten/paikallisten toimijoiden vähäinen tuki

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus pyrki vastaamaan yrittäjien kokemuksiin, yritystoimintaa hankaloittaviin tekijöihin tarjoamalla *ammattillista tietoutta sekä tukea ja kannustusta yritystoiminnan kehittämiseen ja laajentamiseen tai perustamiseen*. Tärkeä tavoite hankkeessa oli myös olemassa olevien maahanmuuttajayritysten elinkelpoisuuden varmistaminen. Hankkeessa pyrittiin maahanmuuttajien yrittäjyysvalmiuksien kehittämiseen mahdollisimman laaja-alaisesti tarjoamalla hankkeen osanottajille sekä liiketaloudellista että kielen ja kulttuurin tuntemukseen liittyvää koulutusta. (ks. kuvio 4). Monipuolisen liike-elämän eri osa-alueita kattavan opintokokonaisuuden ohella keskeinen elementti koulutuksessa oli maahanmuuttajien eritasoisten suomen kielen taitojen vuoksi huomion kiinnittäminen myös mahdollisimman selkeään ja selkokieliseen opetukseen. Tärkeänä tavoitteena hankkeessa oli niin ikään *pyrkimys vähentää olemassa olevia, maahanmuuttajayrittäjyyteen liittyviä ennakkoluuloja sekä vaikuttaa yleiseen asenneilmastoon tuomalla esiin myönteisiä esimerkkejä maahanmuuttajayrittäjyydestä*. (Projektihakemus 2004.)

Kuvio 4. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutushankkeen keskeiset elementit.

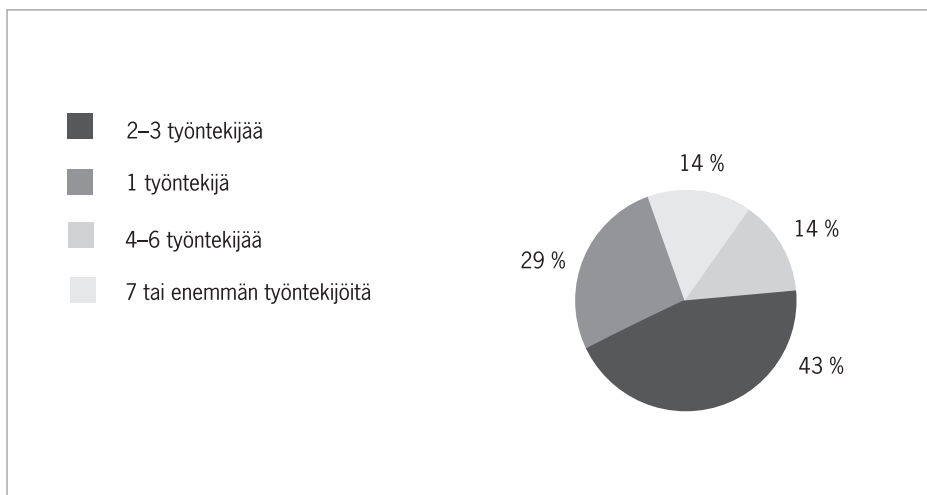
4.2 KOULUTUKSEEN OSALLISTUNEET MAAHANMUUTTAJAT

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen haki 22 maahanmuuttajayrittäjää tai yrityksen perustamista suunnittelevaa maahanmuuttajaa. Näistä 3 keskeytti koulutuksen muuttuneen työ- tai elämäntilanteen vuoksi heti koulutuksen alkuvaiheessa, toisin sanoen koulutuksen aloitti 19 maahanmuuttajaa, joista 14 toimi yrittäjänä jo koulutuksen alkaessa ja viisi suunnitteli oman yritystoiminnan aloittamista. Koulutuksen suoritti loppuun 18 maahanmuuttajaa. Koulutuksen loppuun suorittaneista maahanmuuttajista enemmistö oli miehiä (12/18). Suuri osa koulutukseen osallistuneista toimi ravintola-alalla (10/18). Ravintolatoiminnan ohella myös muut koulutukseen osallistuneet maahanmuuttajat toimivat yrittäjinä palvelualalla, kuten kampaamoalalla, kauppiaina (autokauppias ja elintarvikekauppias), käänös- ja tulkki-palveluiden tarjoajina sekä kennelyrittäjinä.

Syntymämaansa suhteen koulutukseen osallistuneet yrittäjät edustivat kymmentä eri kansallisuutta. Suurin edustus koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajien keskuudessa oli turkkilaisilla (7/18). Taulukossa 6 esitellään tarkemmin koulutukseen osallistuneet maahanmuuttajayrittäjät heidän syntymämaansa mukaan. Koulutukseen osallistuneet yrittäjät olivat keskimäärin asuneet Suomessa noin 9–10 vuotta. Tässä suhteessa osallistujien kesken oli kuitenkin huomattavasti eroja, sillä pisimpään Suomessa asuneet olivat viettäneet täällä jo 14–15 vuotta, kun taas viimeksi muuttaneella oli kokemusta Suomessa asumisesta noin 1,5 vuoden ajalta.

YRITTÄJIÄ	SYNTYMÄMAA
1	Iran
1	Kosovo
1	Kreikka
1	Libanon
1	Ranska
1	Thaimaa
7	Turkki
1	Vietnam
1	Viro
3	Venäjä

Taulukko 6. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen osallistuneet yrittäjät syntymämaan mukaan.

Kuvio 5. Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen osallistuneiden yrittäjien yritystoiminnan koko työntekijämäärällä mitattuna koulutuksen alussa.

Koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajayrittäjien yritykset olivat työntekijöiden määrällä mitattuna mikroyrityksiä. Jo yrittäjinä toimineista osallistujista neljä toimi yksinyrittäjänä, kun taas kahdessa suurimmassa yrityksessä työskenteli 12 työntekijää. Keskimäärin koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajien yrityksissä työskenteli koulutuksen alkaessa 3–4 työntekijää (ks. kuvio 5). Koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajien omistamien yritysten iät vaihtelivat 1 vuodesta 11 vuoteen. Keskimäärin koulutuksessa mukana olleiden yrittäjien yritystoiminnalla oli ikää noin 5–6 vuotta.

4.3 KOULUTUKSEN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus toteutettiin Oulun ammattikorkeakoulun Täydennyskoulutuksen organisoimana. Hankkeen rahoittajina toimivat Euroopan Sosiaalirahasto, Pohjois-Pohjanmaan TE-keskus sekä Ouluseutu Yrityspalvelut. Hanke alkoi maaliskuussa 2004 ja loppui keväällä 2006. Yrittäjyyskoulutus alkoi syyskuussa 2004 ja päättyi toukokuussa 2005. Mentorointiprosessi alkoi lokakuussa 2004 ja päättyi marraskuussa 2005. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutushankkeessa työskenteli kaksi projektihenkilöä. Hankkeen ideoinnista, sisällön suunnittelusta, rahoituksen hankinnasta ja koordinoinnista vastasi projektikoordinaattori, jonka tehtäviin kuuluivat lisäksi hankkeen talouden seuranta sekä yhteydenpito rahoittajiin ja muihin sidosryhmiin sekä hankkeesta tiedottaminen. Koulutuksen käytännön järjestelyistä, yhteydenpidosta osallistujiin sekä suomen kielen opetuksesta puolestaan vastasi projektipäällikkö. Projektilla oli myös ohjausryhmä, joka kokoontui yhdeksän kertaa.

Koulutus jakautui kolmen lukukauden ajalle. Syksyn 2004 ja kevään 2005 koulutusohjelmat käsittivät yhteensä noin 40 tapaamista, joiden aiheet liittyivät laajasti yrittäjänä toimimisen erilaisiin teemoihin. Syksyn 2005 koulutusohjelman tarjonta käsitti lähinnä suomen kielen opiskelua yleiseen kielitestiin valmentautumisen muodossa. Tarkempi kuvaus koulutuksen rakenteesta on esitelty tutkimuksen liitteessä (liite 1). Koulutus järjestettiin iltapäivisin ja iltaisin, jolloin yrittäjiltä kului mahdollisimman vähän omaa työaikaa koulutukseen osallistumiseen (poikkeuksena ne yrittäjät, jotka työskentelivät paljon myös ilta-aikaan).

Koulutuksen käytännön onnistumisen kannalta koulutuksessa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että koulutuksessa tarjottu yrittäjyystieto oli selkokielistä ja käytännönläheistä. Koulutuksen metodeina käytettiin suurelta osin keskusteluja ja vuorovaikutusta, eikä niinkään kirjallista tuottamista. Monelle maahanmuuttajalle kirjoittaminen suomen kielellä tuottaa suurempia vaikutuksia kuin puhuminen, joten keskustelevalle opetustyyllillä pyrittiin vähentämään kielivaikkeuksien mahdollisesti aiheuttamaa turhautumista. Luonnollisesti keskusteluun ja vuorovaikutukseen kannustavalla ilmapiirillä uskottiin olevan myös oppimisen kannalta positiivinen vaikutus. Koulutuksessa tehty strateginen valinta oman kirjallisen tuottamisen jättämisestä vähemmälle huomiolle vaikutti myös siihen, ettei maahanmuuttajayrittäjien oppimista pyritty kirjallisesti testaamaan eikä koulutuksesta tehty tutkintoon johtavaa koulutusta.

Koulutuksessa pyrittiin tukemaan osallistujien keskusteluille avointa ilmapiiriä monin eri tavoin. Eräs keino tähän oli esimerkiksi järjestää osallistujien pöydät aina u-muodostelmaan siten, että osallistujilla oli keskenään katsekontakti. Projektipäällikkö varmisti, että jokaisella oli mahdollisuus käyttää puheenvuoroja halutessaan ja hän kannusti omilla kysymyksillään

keskustelujen syntymistä. Koulutus järjestettiin suurimmaksi osaksi Oulun ammattikorkeakoulun tiloissa. Mutta koska koulutukseen osallistui monia ravintola-alan yrittäjiä, järjestettiin osa yrittäjyyskoulutuksista myös ravintoloitsijoiden omistamissa tiloissa. Tällöin heille tarjoutui mahdollisuus esitellä omaa liiketoimintaansa ja tehdä siten markkinointityötä.

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen oli sisäänrakennettuna myös mentorointiprosessi. Mentorin käyttäminen yrittäjyyskoulutuksissa on vielä melko vähäistä. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus olikin ensimmäinen maahanmuuttajayrittäjille mentorointia tarjonnut koulutushanke. On kuitenkin huomattava, että mentorointiin osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen, toisin sanoen koulutukseen osallistuminen ei edellyttänyt osallistumista myös mentorointiprosessiin. Mentorointiin osallistui 14 maahanmuuttajayrittäjää.

Koulutukseen osallistumisaktiivisuutta seurattiin koulutuksen aikana tarkasti. Osallistumisaktiivisuus oli hyvin korkea (78 %). Yksi osasy näin korkeaan läsnäolo prosenttiin oli koulutuksen koetun kiinnostavuuden ohella käytännössä myös se, että osallistujiin pidettiin yhteyttä myös koulutusiltojen välisenä aikana. Heitä myös muistutettiin lähestyvistä koulutusilaisuuksista tai muista tapahtumista joko puhelimitse tai tekstiviestein. Tämän yhteydenpidon tarkoituksena ei ollut painostaa maahanmuuttajayrittäjiä osallistumaan koulutuksiin vaan osoittaa se, että maahanmuuttajayrittäjän läsnäoloa koulutusilloissa arvostettiin.

4.4 YRITTÄJYYSKOULUTUS

Varsinaisen yrittäjyyskoulutuksen taustalla oli aikaisempien maahanmuuttajayrittäjyyttä tarkastelleiden tutkimusten keskeinen tulos, jonka mukaan usealla maahanmuuttajayrittäjällä on melko heikot tiedot yrityksen johtamiseen liittyvistä eri osa-alueista, kuten esimerkiksi markkinoinnista, kirjanpidosta ja verotuksesta (ks. esim. Hyrsky 1998). Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksessa haluttiin lisätä yrittäjinä toimivien maahanmuuttajien sekä yrityksen perustamista suunnittelevien maahanmuuttajien ammatillista osaamista tarjoamalla heille mahdollisimman monipuolista yrittäjyyskoulutusta. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen sisällön suunnittelussa käytettiin hyväksi tutkimustietoa maahanmuuttajayrittäjien koulutustarpeista sekä projektia ideoineen projektikoordinaattorin aikaisempaa kokemusta suomalaisille tarkoitetuista yrittäjyyskoulutuksista. Vaikka koulutuksen lähtökohtana oli ajatus siitä, etteivät varsinaiseen yrittämiseen liittyvät ongelmat ja haasteet eroa suuresti maahanmuuttajayrittäjien ja suomalaisten yrittäjien välillä, uskottiin suomen kielen ja kulttuurin vähäisemmän tuntemuksen asettavan kuitenkin tiettyjä haasteita koulutuksen järjestämiselle. Tästä syystä koulutuksen suunnittelu edellytti perusteellista taustatyötä, jonka aikana haastateltiin useita maahanmuuttajien aseman parantamiseen ja maahanmuuttajien yrittäjyyden edistämiseen tähtääviä toimijoita sekä analysoitiin maahanmuuttajayrittäjyyttä käsittelevää kirjallisuutta. Taustatyön tarkoituksena oli saada kokonaiskuva niistä tekijöistä, joihin koulutuksen sisällön rakentamisessa oli kiinnitettävä erityistä huomiota.

Yrittäjyyskoulutuksen sisältö muodostui seuraavista yrittäjyyteen liittyvistä laajemmista aihekokonaisuuksista:

- markkinoinnin suunnittelu ja käytännön toteuttaminen sekä myyntityö,
- johtaminen ja työsuhteasiat,
- yrityksen verotukseen, vakuutuksiin ja eläkkeisiin liittyvät kysymykset,
- yrittäjän jaksaminen,
- yrityksen rahoitukseen ja kirjanpitoon liittyvät kysymykset,
- tietotekniikan käyttö yritystoiminnassa.

Keskeistä järjestetyissä luennoissa oli käytännöllisen ja konkreettisen näkökulman painottaminen. Koulutusilloista pyrittiin tekemään mahdollisimman vuorovaikutteisia tilanteita, joissa koulutukseen osallistuvien maahanmuuttajien oli helppo keskustella kouluttajien kanssa niistä asioista, jotka herättivät oman liiketoiminnan näkökulmasta kysymyksiä. Varsinaisten koulutusiltojen ohella Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksessa pyrittiin tarjoamaan mahdollisuuksia toisten yrittäjien kokemuksista oppimiseen yritysvierailujen kautta. Koulutuksen aikana maahanmuuttajayrittäjillä oli mahdollisuus tutustua paikan päällä niin toistensa liiketoimintaan kuin myös suomalaisiin yrityksiin. Suurin osa suomalaisiin yrityksiin tehdystä vierailusta suuntautui Oulussa tai lähiseudulla sijaitseviin yrityksiin. Enemmistö näistä yrityksistä oli kooltaan melko suuria yrityksiä, jotka tarjoavat yrityksille erilaisia markkinointiin, vakuutukseen ja työterveydenhuoltoon liittyviä palveluita. Koulutusohjelmaan sisältyi myös opintoretki Helsinkiin Oma yritys -tapahtumaan, jonka aikana vierailtiin muutamassa helsinkiläisessä yrityksessä.

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen puitteissa järjestettiin varsinaisia yrittäjyyskoulutukseen liittyneitä tapaamisia syksyn 2004 ja kevään 2005 aikana yhteensä yli 30 kappaletta, mukaan lukien yritysvierailut sekä koulutuksen päätöstilaisuus. Osanottajien määrät eri kokoontumisissa vaihtelivat jonkin verran, mutta yleisesti tarkastellen hankkeessa mukana olleet maahanmuuttajat osallistuivat hyvin aktiivisesti koulutusiltoihin – keskimääräinen osallistumisprosentti näissä oli 78. On huomattava, etteivät erot eri koulutusiltoihin osallistuneiden määrissä olleet kovin merkittäviä. Siten osanottajamäärien vaihtelusta eri koulutusiltojen välillä ei voi vetää yksiselitteisiä johtopäätöksiä koulutusiltojen koetun kiinnostavuuden suhteen.

Koulutuksen sisältöä ei kaikilta osin ollut lyöty lukkoon ennen koulutuksen alkua vaan sitä oli mahdollista suunnata ja tarkentaa myös koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajayrittäjien yksilöllisten tarpeiden mukaan. Haasteellisimpina tehtävinä yrittäjyyskoulutusiltojen järjestämisessä koettiin sopivien kouluttajien löytäminen. Koska koulutusiltojen tavoitteena oli tarjota yrittäjille mahdollisimman käytännönläheistä ja konkreettista tietoa yrittäjyydestä, sopivan kouluttajan tuli asiantuntemuksen lisäksi kyetä mahdollisimman havainnolliseen esitykseen. Ja koska koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajayrittäjien kielitaito vaihteli suuresti, kouluttajan oli myös kyettävä tarjoamaan esityksensä mahdollisimman selkokielisesti. Koulutushankkeen käytännön organisoinnista vastanneen projektipäällikön yhtenä tärkeänä tehtävänä oli varmistaa kouluttajina toimivien asiantuntijoiden viestien ymmärrettävyys maahanmuuttajayrittäjien näkökulmasta. Usein tämä tarkoitti selkokielen tulkina toimimista

ja joskus myös selventävien kysymysten esittämistä. Projektipäällikön mukanaolo koulutusil-
loissa varmisti myös koulutuksen asiakaslähtöisyyden toteutumisen koko koulutuksen ajan.
Siten maahanmuuttajayrittäjille yhä epäselviä tai liian vähäiselle huomiolle jääneitä asioita
voitiin koulutuksen kuluessa mahdollisuuksien mukaan syventää. Esimerkkinä tästä oli muun
muassa yrityksen talousasioiden kertauspäivä keväällä 2005.

Yrittäjyyskoulutuksen yhtenä mahdollisena pullonkaulana voidaan pitää koulutukseen
osallistuneiden maahanmuuttajien kielitaidon heterogeenisuutta. Vaikka myös heikommin
suomen kieltä puhuvien ja ymmärtävien tarpeita koetettiin käytettävissä olevien resurs-
sien puitteissa huomioida mahdollisimman hyvin, ei koulutusiltoissa kuitenkaan voitu edetä
heikoimpien kielitaitotason mukaan. Siten on mahdollista ja todennäköistäkin, että muutama
heikommin suomea ymmärtävä maahanmuuttajayrittäjä koki kurssin seuraamisen melko
vaikeaksi. Sitä vastoin kurssille osallistuneiden maahanmuuttajayrittäjien yritystaustojen
heterogeenisuus toimi kurssia rikastuttavana tekijänä. Eri toimialoilla toimivat ja erilaisissa
yrityksen elinkaaren vaiheessa olevat yrittäjät mahdollistivat hyvin monipuolisten keskustelu-
jen syntymisen koulutusiltoissa. Myöskään koulutusiltojen sisällön suhteen ryhmän yrittäjien
toimiminen yritysten elinkaaren eri vaiheessa ei tuottanut ongelmia; usein koulutusiltojen
anti tarjosi uutta tietoa niin aloitteleville maahanmuuttajayrittäjille kuin yrittäjinä jo pitempään
toimineillekin.

4.5 YRITYSANALYYSIT

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen alkuvaiheessa koulutukseen osallistuvilla maa-
hanmuuttajilla oli mahdollisuus ottaa osaa yritysanalyysiin. Yritysanalyysien tavoitteena oli
tuottaa tietoa koulutukseen osallistuvien maahanmuuttajayrittäjien yritystoiminnan nykytilasta
ja niistä tarpeista, joita yrittäjillä yritystoimintaan liittyen oli. Tämä tieto yrittäjien tarpeista oli
ensiarvoisen tärkeää koulutuksen sisällön suuntaamisessa. Vaikka koulutuksen sisältö olikin
suurelta osin suunniteltu jo ennen yritysanalyysien suorittamista, pyrittiin sisällössä kuitenkin
mahdollisimman asiakaslähtöisen näkökulman toteuttamiseen. Siten koulutuksen sisällössä
huomioitiin myös yritysanalyysien perusteella esiin nousevia tarpeita ja odotuksia. Tämä
onnistui siten, että koulutuksen sisältöä suunniteltaessa muutama koulutusiltojen teemoista
jätettiin avoimiksi, jolloin niiden sisältöä oli mahdollista suunnata yritysanalyysin kautta nous-
seiden toiveiden ja tarpeiden mukaan. Yritysanalyysien perusteella esiin nousseita teema-alu-
eita, joiden painotusta koulutuksen sisällössä lisättiin entisestään, olivat esimerkiksi yrityksen
markkinointiin ja verotukseen liittyvät kysymykset. Niin ikään koulutukseen osallistuneiden
toiveiden perusteella järjestettiin kaksi erilaista teemapäivää yrityksen perustamiseen ja
ravintola-alan työsuhteasioihin liittyen, jotka siis vastasivat pienempien ryhmien henkilökoh-
taisia tiedontarpeita.

Edellistä keskeisempänä tavoitteena yritysanalyyseilla oli kuitenkin analysoida kunkin
maahanmuuttajayrittäjän liikeidea ja yritystoimintaa tarkemmin ja sitä kautta tarjota maahan-
muuttajayrittäjille ehdotuksia ja ajatuksia yritystoiminnan mahdollisista kehittämissuunnista.
Samalla pyrittiin antamaan yrittäjille myös työkaluja kehittämisajatusten toteuttamiseksi

esittelemällä niitä tahoja, kuten TE-keskuksen tarjoamia konsultointipalveluja, joiden kautta yrittäjä voi saada ulkopuolista apua mahdollisten kehittämisideoiden toteuttamiseksi.

Yritysanalysien suorittamisesta vastasivat Ouluseutu Yrityspalveluiden elinkeinoasiamies yhdessä projektikoordinaattorin kanssa. Yritysanalysit etenivät käytännössä siten, että ennen varsinaisia henkilökohtaisia keskusteluja, maahanmuuttajayrittäjät saivat kukin yrityksen taustaa ja tulevaisuuden visioita kartoittavan kysymyslistan. Nämä kysymykset orientoivat yrittäjiä pohtimaan oman yrityksen kehittämistarpeita, kehittymisen edellytyksiä ja haasteita. Tämä kysymyslista toimi siten myös lähtökohtana varsinaisissa keskustelutilaisuuksissa, joissa yrittäjä sai siis mahdollisuuden keskustella yrityksensä kehittämiseen liittyvistä asioista projektin asiantuntijoiden kanssa. On huomattava, ettei keskustelutilanteiden tavoitteena ollut valmiiden ratkaisumahdollisuuksien tarjoaminen yrittäjille, vaan tarkoituksena oli pohtia niitä vaihtoehtoisia kehittämisen polkuja ja ulkopuolisia avuntarjoajia, joita yrittäjällä oli mahdollisuus tiettyssä tilanteessa valita.

Yritysanalysien tekoon osallistui 13 koulutukseen osallistuneista maahanmuuttajayrittäjistä. Yritysanalysien kautta onnistuttiin tarjoamaan muutamalla yrittäjälle hyvin konkreettisia ja toimivia välineitä yrityksen kehittämiseen, kuten esimerkiksi yrityksen markkinatilanteen kartoittamiseen ja yrityksen perustamiseen liittyen. Niin ikään kaksi yritysanalyseissa mukana ollutta yritystä pääsi tätä kautta osallistumaan Ouluseutu Yrityspalveluiden tarjoamaan Start Business NET verkostohautomotoimintaan.⁹

Yritysanalysien kohdalla erityisen haasteellista oli maahanmuuttajayrittäjien osallistaminen mukaan analyyseihin. Projektikoordinaattorin mukaan maahanmuuttajayrittäjät suhtautuivat ulkopuolisen tahon suorittamaan yritystoiminnan analysointiin huomattavasti varovaisemmin ja joissakin tapauksissa myös epäluuloisemmin kuin suomalaiset yrittäjät vastaavissa koulutustilaisuuksissa. Tämä varovaisuus saattaa olla ainakin osittain kulttuurieroista johtuvaa ja asetti tiettyjä vaikeuksia yritysanalysien tekemiselle. Yritysanalysien suorittamiselle erityisen haasteen toi myös se, ettei analyysissa esitettyjen kehittämisajatus vaati ulkopuolista konsultointiapua ollut aina mahdollista rahoittaa koulutuksen kautta.

⁹ Start Business NET on yrityshautomo, jonka tavoitteena on edistää taloudellisesti kannattavien, kasvuhakuisten tuotanto- ja palveluyritysten syntymistä Oulun seudulle. Hautomo auttaa uutta yritystä käynnistämiseen liittyvissä käytännön asioissa, jonka jälkeen yritys voi keskittyä varsinaisen liiketoiminnan käynnistämiseen ja kehittämiseen. Yritykselle laaditaan myös kehittämisohjelma, minkä puitteissa Start Business Net -verkostohautomo antaa neuvonta- ja tukipalveluita. Toimiville yrityksille toteutetaan kehitysohjelma räätälöidysti yrityksen tilanteen ja sen mahdollistaman aikataulun mukaan, tyypillisesti kehittämisohjelma kestää yhden vuoden. Kehittämishankkeita voivat olla muun muassa yrityksen strateginen suunnittelu, markkinointi, talous, tuotekehitys, tuotanto, järjestelmäratkaisut jne. (<http://oulu.ouka.fi/ouluseutu/yrityspalvelut/hautomo/sbnet/miten.htm>).

¹⁰ Mentorista käytetään myös nimityksiä kummi, seniori, opastaja ja sparraaja. Aktorista puolestaan on käytetty myös nimityksiä mentoritava, ohjattava, oppija (Juusela, Lillia, Rinne 2000, 8). Tässä tutkimuksessa käytetään yhdenmukaisuuden vuoksi ainoastaan nimityksiä mentori ja aktori.

4.6 MENTOROINTI

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus tarjosi maahanmuuttajille mahdollisuuden osallistua mentorointiprosessiin. Mentoroinnin keskeisenä ajatuksena on, että yksilöllä on käytettävissä henkilö, joka voi antaa palautetta, esittää pohtimisen arvoisia kysymyksiä, jakaa kokemuksia, keskustella, haastaa, nostaa esiin eriäviä mielipiteitä ja uusia näkökulmia ja auttaa näin yksilöä kehittymään (Leskelä 2005, 21). Lillian (2000, 14) mukaan mentorointi voidaan määritellä kehittäväksi ja tavoitteelliseksi vuorovaikutussuhteeksi, jossa toinen ihminen investoi aikaansa, tietämystään ja vaivannäköään lisätäkseen toisen ihmisen kasvua, tietämystä ja taitoja. Ruohotie (2000, 222) puolestaan määrittelee mentoroinnin kiinteäksi ja kehittäväksi vuorovaikutussuhteeksi kokeneen mentorin ja vähemmän kokeneen aktorin välillä.¹⁰ Murrayn (Leskelä 2005 cit. Murray 2001) näkemyksen mukaan toiminnan voi sanoa olevan mentorointia, jos kaikki seuraavat asiat toteutuvat:

1. Kaksi henkilöä...
2. ... käyvät luottamuksellista keskustelua
3. ... pyrkien toisen henkilön tai molempien
4. ... henkilökohtaiseen kehittymiseen
5. ... tapaamisissa, joita on useampia
6. ... käsitellen enemmän käytännönläheisiä kuin teoreettisia asioita
7. ... aiheesta, joka kiinnostaa erityisesti aktoria.

Mentorointisuhde on kahden ihmisen välinen yhteistyösuhde. Mentorointisuhteen onnistumiseen vaikuttaa siten keskeisesti ensinnäkin aktorin oma aktiivisuus, toisin sanoen miten hän käyttää tarjottua mentorisuhdetta hyväkseen. Eurooppalaisen mentorointinäkemyksen mukaan aktorilla on päärooli mentorointiprosessissa. Aktori on siten vastuussa mentorin valitsemisesta (on tosin tilanteita, joissa aktorille nimitetään mentori), tavoitteiden asettamisesta, keskustelujen hyödyntämisestä, vastavuoroisesta annista mentorille ja suhteen arvioinnista. Onnistuneessa mentorointisuhteessa mentorin rooliin puolestaan kuuluu toimia aktorin tukena, valmentajana ja neuvonantajana siten, ettei hän kuitenkaan liiaksi ohjaa mentorointiprosessin tavoitteiden asettamista tai pyri juurruttamaan omia ajatuksiaan tai toimintamallejaan suoraan aktorille. (Lillia 2000, 21–32.) Onnistuneen mentorointisuhteen piirteitä ovat myös seuraavat:

- *kahdenkeskisyys*: mentorointisuhde pohjautuu luottamukselle ja sen säilyttämisestä on pidettävä kiinni.
- *sitoutuneisuus*: sekä mentorilla että aktorilla tulee olla halu panostaa aikaansa ja jakaa osaamistaan. On myös tärkeää, että molemmat saavat jotakin itselleen ja näin kehittyvät prosessin myötä.
- *aitous*: mentorointiprosessi on tasavertainen suhde ja edellyttää avoimen viestinnän siihen osallistuvien partnereiden välillä.
- *joustavuus*: mentorointi on oppimisprosessi, jota ei voi eikä pidä ennalta lyödä lukkoon, vaan sen pitää antaa tapahtua. (Lillia 2000, 19.)

Yksi keskeinen maahanmuuttajien yritystoimintaa vaikeuttava tekijä on usein kontaktien vähyyks maahanmuuttajayrittäjien ja valtaväestön välillä. Mentorointiprosessin tavoitteena oli luoda verkostoja koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajayrittäjien ja suomalaisten yrittäjien tai yritystoiminnan asiantuntijoiden välille. Mentorointiprosessin kautta maahanmuuttajat saivat mahdollisuuden laajentaa verkostojaan käyttämällä hyväkseen mentorin kontakteja ja tietämystä suomalaisesta yhteiskunnasta. Mentorointiprosessin kautta maahanmuuttajayrittäjille pyrittiin tarjoamaan yritystoiminnassa jo pätevöitynyt keskustelukumppani ja siten parhaassa tapauksessa henkistä tukea yrittäjänä toimimiseen. On tosin huomattava, että mentorointiprosessin perimmäisenä tarkoituksena oli kahdenvälinen vuorovaikutussuhde, jossa sekä maahanmuuttaja että hänen mentorinaan toimiva suomalainen henkilö molemmat voivat olla saavana osapuolena (vrt. Lillia 2000, 33).

Käytännössä mentoroinnin tavoitteena oli mentorin ja aktorin välisissä kahdenkeskisissä tapaamisissa käydä keskustellen läpi maahanmuuttajayrittäjän eli aktorin liiketoimintaa ja sitä kautta kehittää hänen yrittäjävalmiuksiaan. Mentorin rooli rajoittui kuitenkin vain keskustelun herättelijänä ja näkökulmien laajentajana toimimiseen, toisin sanoen varsinaisen vastuu yrityksen päätöksenteosta oli aina maahanmuuttajayrittäjän itsensä harteilla (ks. myös Lillia 2000, 19). Kahdenkeskisten keskustelujen kautta mentorin oli mahdollista auttaa maahanmuuttajayrittäjää esimerkiksi koulutusiltojen sisällön ja maahanmuuttajayrittäjän liiketoiminnan tavoitteiden selkiyttämässä, maahanmuuttajan omien yrittäjävalmiuksien arvioinnissa, liiketoiminnan mahdollisuuksien, uhkien, vahvuuksien ja heikkouksien määrittelyssä sekä suomalaisen yritystoiminnan ja -kulttuurin ymmärtämisessä. Mentorointiprosessiin osallistuminen vaati sekä mentorilta että maahanmuuttajayrittäjältä aikaa ja halua sitoutua maahanmuuttajayrittäjän yritystoiminnan kehittämiskysymyksiin. Ilman rahallista korvausta toimineilta mentoreilta se vaati myös valmiutta jakaa yritystoiminnasta saamansa kokemus ja verkostot maahanmuuttajayrittäjän käyttöön.

On kuitenkin huomattava, ettei mentorointiprosessin ainoa tavoite ollut tarjota maahanmuuttajayrittäjille keskustelutukea ja mahdollisuutta verkostoitua suomalaisten yrittäjien kanssa. Tavoitteena oli myös lisätä mentorina toimivan henkilön tietämystä maahanmuuttajayrittäjyydestä. Lähtökohtana oli siten ajatus siitä, että omien verkostojensa kautta mentorin kokemukset maahanmuuttajayrittäjyydestä leviävät myös laajemman piirin tietoon, mikä osaltaan tekee maahanmuuttajayrittäjän arkea tutummaksi ja myötävaikuttaa mahdollisesti myös positiivisesti asenteisiin maahanmuuttajayrittäjyyttä kohtaan.

Mentorointiin osallistui 14 hankkeen 19 maahanmuuttajayrittäjästä. Mentorointiprosessin tavoitteena oli, että mentorit ja maahanmuuttajayrittäjät tapaavat toisiaan kahden kesken noin 6–8 kertaa joulukuun 2004 ja marraskuun 2005 välisenä aikana, jolloin mentorointi oli virallisesti käynnissä. Ennen mentorin ja maahanmuuttajayrittäjän varsinaisen yhteistyön alkua annettiin erikseen sekä mentoreille että aktoreille tietoa mentorointiprosessista sekä eväitä onnistuneen mentoroinnissa läpikäymiseen. Mentorointiprosessin kuluessa järjestettiin myös viisi kaikille prosessiin osallistuneille mentoreille ja aktoreille suunnattua yhteistapaamista, mukaan lukien yksi neljän eri koulutushankkeen yhteinen mentorointitapaaminen. Vaikka mentorin ja aktorin välisen yhteistyön onnistumisen taustalla oli monia erilaisia tekijöitä (kuten esimerkiksi mentorin ja aktorin välinen henkilökemia) olivat mentorointiin osallistuneiden parien yhteistapaamiset tärkeä keino mentorointiin osallistuneiden henkilöi-

den motivaation ja innostuneisuuden ylläpitämisessä. Mentorointiprosessin koulutuksen hoiti Maestria Oy.

Prosessiin osallistuneista mentori-aktori-pareista seitsemän parin yhteistyö oli hyvin aktiivista. Syitä sille, ettei yhteistyö toivotulla tavalla lähtenyt käyntiin oli monia: muutamilla maahanmuuttajayrittäjällä muuttunut elämäntilanne katkaisi mentorointiprosessin, muutamilla maahanmuuttajayrittäjillä heikko suomen kielen taito vaikeutti yhteistyön ylläpitoa ja osalla pitkä maantieteellinen välimatka mentoriin oli yhteistyötä hankaloittava tekijä.

Yhtenä mahdollisena pullonkaulana mentorointiprosessin suhteen projektivetäjät näkevät erityisesti mentorointimalliin sisäänrakennetun ajatuksen siitä, että aktoria eli tässä tapauksessa maahanmuuttajayrittäjää pidetään erityisesti yhteistyön aktiivisena osapuolena, toisin sanoen aktorin rooliin kuuluu tietty aloitteellisuus suhteessa mentoriin. Maahanmuuttajayrittäjillä kulttuurista tai kielelliset vaikeudet saattavat kuitenkin nostaa kynnystä tämän aloitteellisuuden suhteen. Vaikka tämä uhka oli koulutusta suunniteltaessa selkeästi tiedostettu, ei sitä kuitenkaan kyetty kokonaan kiertämään. Keskeisenä haasteena mentorointiprosessissa oli luonnollisesti myös sopivien mentoreiden löytäminen. Pro Maahanmuuttajayrittäjä-koulutuksessa sopivien mentoreiden etsimisessä käytettiin hyväksi niin projektikoordinaattorin kuin projektipäällikönkin verkostoja, jolloin kaikki mentorit olivat jo ennestään tuttuja ja joiden uskottiin suhtautuvan myönteisesti ajatukseen mentorina toimimisesta. Siten mentoreiden saaminen mukaan prosessiin ei ollut kovin vaikea tehtävä. Mentorit olivat myös hyvin sitoutuneita tehtävänsä.

4.7 VERKOSTOITUMINEN

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen yhtenä tavoitteena oli tarjota koulutukseen osallistuville maahanmuuttajayrittäjille mahdollisuuksia muodostaa verkostoja niin muiden maahanmuuttajien kuin myös suomalaisten yrittäjien kanssa. Lähtökohtana verkostoitumisen edistämiseksi oli maahanmuuttajayrittäjyyttä käsittelevien tutkimusten välittämä tieto siitä, että maahanmuuttajayrittäjien kontaktit valtaväestön kanssa ovat usein hyvinkin vähäisiä. Maahanmuuttajayrittäjät toimivat esimerkiksi harvoin yrittäjähdistyksissä tai muilla yrittäjille tarkoitetuilla foorumeilla. Yrittäjyyteen liittyvissä kysymyksissä maahanmuuttajien tärkeimmät keskustelukumppanit ovat usein muita maahanmuuttajayrittäjiä. Tämä taas ei välttämättä lisää parhaalla mahdollisella tavalla heidän tietämystään ja tuntemustaan yrittäjyyteen liittyvistä normeista ja suomalaisesta yrittäjyyskulttuurista yleensä.

Koulutus itsessään oli maahanmuuttajille keino verkostoitua muiden maahanmuuttajayrittäjien kanssa. Suomalaisten yrittäjien ja yrittäjyyden kehittäjätahojen kanssa tapahtuvaa verkostoitumista koulutus edisti monella eri tasolla. Yksi keskeisimmistä verkostoitumisen keinoista oli koulutuksen tarjoama mahdollisuus yhteistyöhön suomalaisen mentorin kanssa. Tämän ohella koulutuksessa tehtiin yhteistyötä myös suomalaisille tarkoitettujen yrittäjyyden kehittämishankkeiden kanssa. Tämän yhteistyön puitteissa järjestettiin esimerkiksi Kulttuurit kohtaavat -tapahtuma sekä mentorointiseminaari sekä muutama muu yhteistapahtuma. Nämä tapahtumat tarjosivat niin maahanmuuttajayrittäjille kuin suomalaisille yrittäjillekin mahdollisuuden tavata toisiaan ja vaihtaa kokemuksia yrittäjyydestä. Joissakin tapauksissa nämä

tapahtumat johtivat myös potentiaalsiin uusiin liikesuhteisiin yrittäjien välillä. Verkostoitumis- mahdollisuuksia koulutus tarjosi luonnollisesti myös esitellessään maahanmuuttajayrittäjille useita liike-elämän asiantuntijoita koulutusiltojen yhteydessä. Lisäksi koulutukseen liittyneet yritysvierailut voidaan nähdä uusien kontaktien synnyttämisen tilaisuuksina.

4.8 SUOMEN KIELEN OPETUS

Kielivaikeudet ovat yleensä suurin yksittäinen maahanmuuttajien liiketoimintaa hankaloitava tekijä (ks. esim. Hyrsky 1998). Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksessa suomen kielen opetus oli sisäänrakennettuna kurssin sisältöön siinä mielessä, että kaikkien koulutusiltojen opetus tapahtui suomeksi. Myös koulutukseen osallistuvat maahanmuuttajayrittäjät puhuivat koulutusilloissa keskenään pääsääntöisesti suomea. Suomen kielen osaamiseen kiinnitettiin huomiota myös siten, että koulutusilloissa mukana ollut projektipäällikkö selvensi kouluttajien mahdollisesti käyttämien vaikeaselkoisten sanojen merkityksen maahanmuuttajille ja sitä kautta edisti kielen oppimista. On kuitenkin huomattava, että koulutukseen mukaan hyväksyminen edellytti maahanmuuttajilta sellaista suomen kielen hallintaa, että koulutuskielenä voitiin ylipäänsä käyttää suomea. Tästä syystä ne maahanmuuttajayrittäjät, joiden kielitaidon ei uskottu riittävän koulutuksessa läpi käytävien asioiden seuraamiseen, karsiutuivat koulutuksesta jo sen markkinointivaiheessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että koulutukseen osallistuneiden suomen kielen taidot olisivat olleet keskenään hyvin samantasoisia vaan koulutukseen osallistuneet maahanmuuttajayrittäjät olivat suomen kielen taidoiltaan hyvin heterogeeninen ryhmä.

Koulutukseen osallistuneille maahanmuuttajayrittäjille järjestettiin valmennusta yleiseen kielitutkintoon (YKI-testiin) syksyllä 2004 ja syksyllä 2005. Yleiset kielitutkinnot ovat aikuisille suunnattuja kielitaitotutkintoja. Tutkinnot mittaavat kielen osaamista sellaisissa käytännön tilanteissa, joissa aikuinen joutuu puhumaan, kuuntelemaan, kirjoittamaan tai lukemaan jotakin vierasta kieltä. Maahanmuuttajien näkökulmasta YKI-testin merkitys on keskeinen erityisesti Suomen kansalaisuuden hakemisen yhteydessä. Suomen kansalaisuuden saaminen edellyttää vähintään tyydyttävää suullista ja kirjallista suomen tai ruotsin kielen taitoa. Tämä voidaan parhaiten osoittaa suorittamalla yleiskielen taitoa mittaava yleinen kielitutkinto vähintään tasolla kolme.¹¹

Syksyn 2004 ja syksyn 2005 aikana järjestettiin yhteensä seitsemän yleiseen kielitestiin valmentavaa iltaa. Näiden koulutusiltojen tavoitteena oli harjoittaa maahanmuuttajayrittäjiä varsinaista testitilannetta varten, toisin sanoen koulutusilloissa harjoiteltiin esimerkiksi testiin vastaamisen tekniikkaa. Kielitestivalmennuksesta vastasi hankkeessa toiminut projektipäällikkö, joka oli suomen kielen kouluttaja ja jolla oli entuudestaan kokemusta maahanmuuttajien suomen kielen opetuksesta. Yhteensä kielikoulutukseen osallistui 10 maahanmuuttajayrittäjää. Heistä 8 osallistui YKI-testiin. Testiin osallistuneista maahanmuuttajayrittäjistä 6 läpäisi kielitestin vähintään tasolla kolme.

¹¹ Yleisissä kielitutkinnoissa on ollut vuoden 2002 alusta lähtien käytössä 6-portainen taitotasoaasteikko, joka on yhteismittallinen Euroopan neuvoston kehittämän yleiseurooppalaisen viitekehyksen taitotasoasteikon kanssa (Opetushallitus, Yleiset kielitutkinnot, www.opi.fi).

5. KOKEMUKSET PRO MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJÄ-KOULUTUKSESTA

5.1 TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEET MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJÄT

Tässä luvussa kuvataan tutkimukseen osallistuneita maahanmuuttajayrittäjiä. Haastateltujen maahanmuuttajayrittäjien ja heidän yritystensä taustatiedot esitetään kuitenkin melko yleisellä tasolla haastateltujen anonymiteetin turvaamiseksi. Tutkimukseen osallistuneiden maahanmuuttajayrittäjien taustatietojen kuvaaminen on kuitenkin oleellista paitsi tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta myös siinä mielessä, että sitä kautta on mahdollista hahmottaa koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajayrittäjien heterogeenisuus sekä yrittäjän taustan että yritystoiminnan luonteen suhteen.

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu 11 maahanmuuttajayrittäjän haastattelusta. Tutkimukseen haastatellut yrittäjät edustivat syntymämaansa perusteella kuutta eri kansallisuutta. Selkeä enemmistö heistä oli kuitenkin muuttanut Suomeen Turkista (5/11). Maanosittain tarkasteltuna haastateltujen yrittäjien syntymämaat sijoittuvat joko Eurooppaan tai Aasiaan. Suurin osa haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä oli tullut Suomeen 1990-luvun aikana; ainoastaan kaksi oli muuttanut Suomeen jo 1980-luvun puolella. Koulutustaustoiltaan maahanmuuttajayrittäjät erosivat toisistaan Suomen peruskoulua vastaavasta oppimäärästä yliopistolliseen loppututkintoon. Suurimmalla osalla oli kuitenkin suoritettuna ammattitutkinto, joka useimmiten oli eri alalta kuin heidän harjoittamansa yritystoiminta. Muutamalla yrittäjällä oli kokemusta yritystoiminnasta jo ennen Suomeen muuttoa joko oman yrityksen tai perheyrietyksessä toimimisen kautta.

Keskimäärin tässä tutkimuksessa mukana olleet yrittäjät perustivat yrityksensä noin 3,5 vuoden kuluttua Suomeen muutosta. Vanhin tässä tarkastelluista yrityksistä oli perustettu vuonna 1992, kun taas nuorin yritys oli noin vuoden ikäinen. Tässä tarkasteltujen maahanmuuttajayrittäjien omistamien yritysten keski-ikä puolestaan oli noin 7,5 vuotta, toisin sanoen suurimmalla osalla tämän tutkimuksen maahanmuuttajayrittäjistä yritystoiminnan voi sanoa olleen Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen alkaessa jo melko vakiintunutta. Tässä tutkimuksessa haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä ainoastaan yksi haastateltu ei toiminut yrittäjänä koulutuksen alkaessa vaan perusti yrityksensä sen aikana.

Toimialoitain tarkasteltuna suurin edustus oli ravintola-alalla, jolla haastatelluista yrittäjistä toimi yli puolet (6/11). Myös muut tämän tutkimuksen maahanmuuttajayrittäjistä toimivat joko kauppa- tai palvelualalla. Suurin osa maahanmuuttajista omisti yritystoimintansa kokonaan itse tai puolisonsa kanssa, ainoastaan yhdellä haastatelluista yrittäjistä oli perheen ulkopuolinen yhtiökumppani. Viisi haastatelluista yrittäjistä omisti kaksi joko samalla tai eri toimialalla toimivaa yritystä. Suurimmalla osalla haastatelluista yrittäjistä myös oli selkeitä tulevaisuudensuunnitelmia yritystoimintansa kasvattamisesta. Haastateltujen tekohetkellä maahanmuuttajien omistamien yritysten vuosittaiset liikevaihdot vaihtelivat 25 000 eurosta ylöspäin; kuitenkin miltei puolet (5/11) haastatelluista yrittäjistä ilmoitti yrityksensä vuosittaisen liikevaihdon olevan yli 200 000 euroa. Keskimäärin maahanmuuttajien omistamat

yritykset työllistivät yrittäjän ohella noin kuusi työntekijää. On kuitenkin huomattava, että työllistämisaikutuksiltaan yritykset erosivat toisistaan suuresti; osa haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä toimi yksinyrittäjinä, kun taas työllistämisaikutuksiltaan suurimmassa yrityksessä työskenteli yli 20 ihmistä. Maahanmuuttajien yrityksissä työskenteli sekä suomalaisia että muita maahanmuuttajia.

Myös yrittäjäksi ryhtymisen motiivit vaihtelivat haastatelluilla maahanmuuttajayrittäjillä. Osalla yrittäjistä heikot työllistymismahdollisuudet Suomessa ovat olleet keskeinen syy oman yrityksen perustamiseen, kun taas osalle yrittäjistä yrittäjänä toimiminen ja yrittäjyyteen liittyvä autonomisuus ja mahdollisuus omien ideoiden toteuttamiseen olivat olleet työllistymisen suhteen keskeisiä haaveita. Haastatelluissa korostui kuitenkin se, että yrittäjyuran aloittaminen Suomessa oli monelle yrittäjälle ollut hyvin haasteellista. Suurimpia vaikeuksia aloittavan yrittäjän näkökulmasta olivat tässä haastateltujen maahanmuuttajayrittäjien mukaan erityisesti heikko kielitaito ja siihen liittyen heikko tietämys suomalaisesta yrittäjyyskulttuurista. Erityisesti verotukseen, työntekijäsuhteeseen ja vakuutuksiin liittyvät asiat olivat aiheuttaneet monelle haastatellulle maahanmuuttajayrittäjälle ongelmia yrittäjyuran alkuvaiheessa. Niin ikään yritystoimintaan liittyvän alkupääoman hankkiminen koettiin maahanmuuttajan näkökulmasta hyvin haasteelliseksi.

Osa haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä koki saaneensa melko monipuolisesti sekä rahallista apua että neuvoja yrityksen perustamisvaiheessa. Yrityksen rahoituksen hankkimisessa keskeisimpänä apuna mainittiin Finnvera, jonka kautta muutama tässä tutkimuksessa haastateltu yrittäjä oli saanut rahoitusta yritykselleen. Neuvoja yritystoiminnan aloittamiseen oli puolestaan usein saatu oman verkoston kautta, joko muilta yrittäjiltä toimivilta maahanmuuttajilta, suomalaiselta puolisoilta tai joissakin tapauksissa myös suomalaisilta yrittäjiltä. Suurelle osalle tässä haastateltuja maahanmuuttajayrittäjiä tieto yrityksen perustamiseen ja jokapäiväiseen toimintaan liittyvistä lainsäädännöllisistä asioista oli kuitenkin tullut käytännön oppimisen kautta, monesti yrityksen ja erehdyksen kautta.

On kuitenkin huomattava, että vaikka tässä haastatellut maahanmuuttajayrittäjät pitivät yrittäjätoiminnan aloittamista Suomessa yrittäjyyteen liittyvän byrokratian hallitsemisen näkökulmasta haasteellisenä tehtävänä, ei yrityksen perustamista koettu kuitenkaan toivottomana tehtävänä. Osa haastatelluista yrittäjistä korosti sitä, että aktiivisesti tietoa hakemalla myös maahanmuuttajayrittäjä löytää sitä. Tosin he kuitenkin tiedostivat sen, että heikko kielitaito ja vähäinen suomalaisen yhteiskunnan tuntemus saattavat käytännössä olla esteinä aktiivisen tiedonhakijan roolin omaksumisessa. Suurimmalle osalle (9/11) haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus oli ensimmäinen yrittäjyyskoulutus, johon he Suomessa olonsa aikana olivat osallistuneet. Ainoastaan kahdella tämän tutkimuksen maahanmuuttajayrittäjistä oli aikaisempaa kokemusta Suomessa järjestetystä yrittäjyyskoulutuksesta. Yleisesti tarkastellen voidaan todeta, että tässä haastatellut yrittäjät pitivät erittäin tärkeänä maahanmuuttajille järjestettävää yrittäjyyskoulutusta. Monet haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä näkivät maahanmuuttajayrittäjien liiketoiminnan suurimpina uhkina juuri heikosta kielitaidosta ja kulttuurin tuntemuksesta seuraavien virheellisten ja huonojen liiketoimintapäätösten tai jopa hyväksikäytön mahdollisuuden, joilla saattaa olla taloudellisesti merkittäviä seuraamuksia. Tämän uhan välttämässä tai pienentämässä yrittäjyyskoulutuksella nähtiin olevan keskeinen asema.

5.2 YRITTÄJIEN NÄKEMYKSET KOULUTUKSEN SISÄLLÖSTÄ

5.2.1 Maahanmuuttajayrittäjien odotukset koulutuksen suhteen

Enemmistö haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä kertoi saaneensa tiedon järjestetävästä Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksesta joko henkilökohtaisen markkinoinnin, koulutukseen ilmoittautuneiden toisten maahanmuuttajayrittäjien tai muiden tuttavien kautta. Ainoastaan yksi haastatelluista yrittäjistä oli saanut tiedon koulutuksen alkamisesta ensisijaisesti lehti-ilmoituksen kautta. Suurin osa haastatelluista yrittäjistä piti erittäin tärkeänä henkilökohtaisen markkinointityön osuutta siinä, että oli innostunut osallistumaan koulutukseen. Vaikka luonnollisesti myös koulutuksen sisältö oli herättänyt kiinnostusta koulutusta kohtaan, ei monikaan yrittäjistä olisi omien sanojensa mukaan todennäköisesti osallistunut koulutukseen ilman tätä henkilökohtaista yhteydenottoa. Haastatteluissa moni yrittäjistä kertoi suhtautuneensa koulutukseen osallistumiseen aluksi epäilevästi tai kielteisesti. Mahdollisuus keskustella koulutuksen tavoitteista ja sisällöstä kasvatti kuitenkin haasteltujen luottamusta koulutusta kohtaan ja auttoi heitä hahmottamaan koulutuksen mahdollisia hyötyjä suhteessa omaan liiketoimintaan. Siten henkilökohtainen markkinointi edesauttoi koulutukselle myönteisen asenteen syntymistä.

Odotukset, joita maahanmuuttajayrittäjillä oli koulutusta kohtaan ennen sen alkamista, vaihtelivat suuresti. Niillä maahanmuuttajilla, jotka olivat toimineet yrittäjinä Suomessa ja melko pitkään ja joilla siten oli jo käytännön kokemusta yrittäjinä toimimisesta varsin paljon, oli haastattelujen perusteella huomattavasti pienemmät odotukset koulutusta kohtaan kuin niillä, joiden yrittäjäura Suomessa oli lyhyempi. Yleisesti ottaen haastateltujen maahanmuuttajayrittäjien odotukset koulutusta kohtaan liittyivät lisätiedon hankkimiseen erityisesti seuraavista yrittäjyyden osa-alueista: verotus, työnantajan ja työntekijän oikeudet ja vastuut, sopimuskäytännöt, markkinointi, yrityksen laajentaminen, yritystoimintaan liittyvät vakuutusasiat sekä yrittäjän jaksaminen. Vaikka suurin osa koulutukseen osallistuneista maahanmuuttajista oli toiminut yrittäjinä Suomessa jo useampia vuosia ennen Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutusta, koki moni heistä yrittäjyystoimintaa koskevissa tiedoissaan olevan joitakin aukkoja, joita tämän koulutuksen odotettiin paikkaavan. Muutama haastatelluista yrittäjistä mainitsi varsinaisen yrittäjyystiedon lisääntymisen ohella keskeiseksi odotukseksi kurssia kohtaan toisten maahanmuuttajayrittäjien tapaamisen ja mahdollisuuden keskustella ja vaihtaa kokemuksia heidän kanssaan yrittäjänä toimimisesta.

Yleisesti ottaen suurin osa tässä tutkimuksessa haastatelluista yrittäjistä koki tärkeänä sen, että maahanmuuttajayrittäjille järjestetään yrittäjyyskoulutusta omana ryhmänään, toisin sanoen ilman, että koulutuksessa on myös suomalaisia yrittäjiä. Tärkeimpänä syynä sille, miksi maahanmuuttajayrittäjien omaa ryhmää pidettiin tärkeänä, oli sen tarjoama mahdollisuus yrittäjyyskoulutukseen myös niille, joiden kielitaito ei ole täydellinen. Monen maahanmuuttajayrittäjän näkemyksen mukaan kynnys osallistua suomalaisten yrittäjien lähtökohdista järjestettyyn yrittäjyyskoulutukseen on korkea, jos oma suomen kielen osaaminen on epävarmaa. Heikompi kielitaito saattaa haastateltujen yrittäjien mukaan aiheuttaa sen, että kurssista koettu hyöty jää hyvin pieneksi tai että kurssi mitä todennäköisimmin jää kesken vaikean seurattavuutensa vuoksi. Ensisijaisesti maahanmuuttajien ja suomalaisten muodos-

tamien sekaryhmien kannalla oli ainoastaan kolme haastateltua yrittäjää, jotka tosin myös näkivät maahanmuuttajayrittäjille suunnatun yrittäjyyskoulutuksen parhaaksi ratkaisuksi siinä tapauksessa, että kielitaito ei vielä riitä seuraamaan suomalaisille yrittäjille suunnattua koulutusta. Siinä vaiheessa kun kielitaito on riittävän hyvä, oli suomalaisten ja maahanmuuttajien yhteisen yrittäjyyskoulutuksen etuna heidän näkemyksensä mukaan sen tarjoamat mahdollisuudet uudenlaisiin näkökulmiin ja molemminpuoliseen oppimiseen, kuten seuraava haastattelussa esiin tullut mielipide osoittaa: *”Suomalaiset voi oppia maahanmuuttajista jotain, kulttuurista tai muuta vastaavaa ja maahanmuuttajat voi myös oppia suomalaisesta kulttuurista tai muuta vastaavaa. Se yhteiskohtaaminen, toiset tukee toisia. Miksei, se voi olla myös sekä että se porukka. Mutta se on vaikeaa siksi, että kaikki maahanmuuttajat ei ymmärtää suomen kieli niin täydellisesti, se voi vaikeuttaa suomalaiset ja maahanmuuttajat samassa koulussa ja samassa luokassa.”*

5.2.2 Maahanmuuttajayrittäjien kokemukset koulutuksesta

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus koettiin yleisesti tarkastellen hyvin onnistuneeksi kokonaisuudeksi ja koulutukseen osallistumista pidettiin positiivisena ja hyödyllisenä kokemuksena. Tästä kertoo esimerkiksi se, että suurin osa haastatelluista yrittäjistä piti hyvin todennäköisenä sitä, että osallistuisi myöhemmin vastaavaan jatkokoulutukseen, jos sellainen järjestettäisiin. Haastateltujen maahanmuuttajayrittäjien näkökulmasta koulutuksessa koetut positiiviset seikat voidaan jakaa seuraaviin osa-alueisiin: koulutuksen sisältö, koulutukseen osallistuneen ryhmän ja projektipäällikön rooli, verkostoituminen sekä maahanmuuttajayrittäjän ja mentorin välinen suhde. Sitä vastoin negatiivisina koettuja seikkoja oli koulutuksessa haastateltujen maahanmuuttajayrittäjien mukaan hyvin vähän. Seuraavassa esitellään tarkemmin haastattelujen aikana kuvatut koulutuksen hyvät ja huonot puolet.

Haastattelujen perusteella voi todeta, että maahanmuuttajayrittäjät pitivät erittäin positiivisena asiana sitä, että koulutuksessa käsiteltiin maahanmuuttajayrittäjänä toimimista hyvin monipuolisesti ja monista eri näkökulmista tarkasteltuna. Koulutuksen keskeisenä positiivisena puolena pidettiin sitä, että se tarjosi tarpeellista ja käytännöllistä tietoa yrittäjyydestä juuri maahanmuuttajayrittäjän näkökulmasta, erityisen hyödyllisinä pidettiin työnantaja-työntekijä -suhteeseen, verotukseen ja markkinointiin liittynyttä koulutusta. Moni haastatelluista yrittäjistä kertoi joko oppineensa täysin uusia asioita tai pystyneensä täydentämään omia tietojaan yrittäjyydestä huomattavasti. Myös ne maahanmuuttajat, jotka olivat toimineet jo pidempään yrittäjinä Suomessa ja jotka kokivat omat yrittäjyystietonsa melko hyväksi, kertoivat oppineensa koulutuksen aikana uusia asioita. On myös huomattava, että positiiviset oppimisen kokemukset eivät rajoittuneet ainoastaan liiketoiminnan eri osa-alueisiin liittyvien faktatietojen omaksumiseen vaan keskeistä monelle haastatellulle yrittäjälle oli oppia, että yrittäjän on mahdollista saada erilaista apua ja tukea yritystoimintansa ongelmatilanteisiin. Niin ikään tärkeänä ja positiivisena seikkana koulutuksessa pidettiin sitä, että siinä käsiteltiin myös yrittäjän jaksamista.

Koulutuksen sisältöön liittyvinä positiivisina seikkoina mainittiin erityisesti tarjotun tiedon käytännönläheisyys sekä koulutusiltojen avoin ilmapiiri. Maahanmuuttajayrittäjät arvosti-

vat sitä, että heillä oli mahdollisuus koulutusilloissa keskustella kouluttajien kanssa heitä askarruttavista asioista ja esittää kysymyksiä käsiteltävistä teemoista oman yritystoiminnan näkökulmasta. Kouluttajat koettiin myös yleisesti ottaen hyvin asiantunteviksi, mikä vaikutti luonnollisesti myönteiseen näkemykseen koulutusilloista ja niiden sisällöistä. Yrittäjyyteen liittyvien erilaisten käytäntöjen oppimisessa haastatellut maahanmuuttajayrittäjät pitivät erittäin positiivisena asiana koulutuksen aikana tehtyjä yritysvierailuja, jotka mahdollistivat jo pidempään yrittäjinä toimineiden kokemuksista oppimisen.

Koulutuksen sisällön ohella toinen tärkeä positiivisena koettu tekijä oli maahanmuuttajien muodostama ryhmä. Haastateltujen yrittäjien mukaan koulutukseen osallistuneiden välillä vallitsi erinomainen yhteishenki, joka puolestaan vaikutti positiivisesti oppimiseen. Moni haastatelluista yrittäjistä näki hyvän yhteishengen mahdollistaneen keskustelevan ilmapiirin syntymisen koulutustilaisuuksiin. Useat yrittäjistä korostivat esimerkiksi sitä, kuinka tärkeää heille oli se, että koulutuksen aikana pystyi avoimesti ja luottamuksellisesti vaihtamaan mielipiteitä yrittäjyyteen yleensä ja maahanmuuttajayrittäjänä toimimiseen liittyvistä asioista toisten yrittäjien kanssa. Koulutuksen sosiaalinen puoli, toisin sanoen toisten yrittäjien tapaaminen ja mahdollisuus kokemusten vaihtoon, arvioitiin useimmissa haastatteluissa yhtä oleelliseksi osaksi koulutusta kuin varsinainen yrittäjyyden faktatietojen oppiminenkin, kuten seuraava haastattelulainaus osoittaa: *"Muiden yrittäjien tapaaminen oli riittävä jopa vaikka ei tarvitse lisätietoa yrittämisestä mutta se oli hieno asia, että mitä muut yrittäjät ajattelee, sitä mieli kirkastuu vielä kun keskustelee muiden kanssa. Se yhteinen keskustelukin antoi hyviä kontakteja."*

Koulutukseen osallistuneiden muodostamaan ryhmään liittyen osa haastatelluista yrittäjistä näki positiivisena seikkana sen, että koulutuksessa oli mukana yrittäjiä useilta eri toimialoilta. Heidän näkemyksensä mukaan erilaisten ihmisten mukana olo ryhmässä mahdollisti mielenkiintoisten keskustelujen syntymisen, jotka parhaassa tapauksessa auttoivat yrittäjää hahmottamaan joitakin yrittäjyyden osa-alueita uudella tavalla. Yrittäjien välisen vertaistuen ohella muiden yrittäjien tapaaminen koettiin joissakin tapauksissa myönteisenä asiana myös uudenlaisten yritysideoiden ja liikesuhteiden syntymisen näkökulmasta.

Haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä seitsemän osallistui koulutuksen osana toteutettuun mentorointiprosessiin. Näiden yrittäjien kokemukset prosessista vaihtelivat hyvin suuresti. Osa koki yhteistyön mentorin kanssa koulutuksen parhaimmaksi anniksi. Näissä onnistuneissa mentori-aktori -suhteissa mentorointiprosessin positiivisina tekijöinä pidettiin mahdollisuutta keskustella omasta yritystoiminnasta ja yleensä yrittäjänä toimimisesta kokeneen yrittäjän kanssa. Parhaimmissa tapauksissa mentorin kanssa käydyt keskustelut olivat antaneet niin henkistä tukea kuin uusia oivalluksia yritystoiminnan kehittämiseen. On kuitenkin huomattava, että osalla haastatelluista yrittäjistä suhde mentorin kanssa ei lähtenyt kunnolla käyntiin lainkaan. Syinä mentorin ja aktorin välisen vuorovaikutuksen vähäisyyteen haastatellut yrittäjät pitivät maantieteellistä etäisyyttä mentoriin, omaa aikapulaansa ja haluttomuutta vaivata mentoria.

Haastateltujen yrittäjien mukaan hyvin olennainen rooli koko koulutuksen onnistumisessa oli projektipäälliköllä. Projektipäällikön kyky motivoida ja innostaa ihmisiä sekä huomioida heidän tarpeitaan nousi esiin jokaisessa haastattelussa koulutuksen positiivisena seikkana. Eräs haastatelluista yrittäjistä tiivistää näkemyksen projektipäällikön roolista koulutuksessa

seuraavasti: *"Hän oli henkilö, joka tiesi meistä keitä me olemme ja oli valmis auttamaan ja neuvomaan vaikka ei ollut kysytty. Hän saattoi tietää, mistä oli kysymys vaikka minä en ollut osannut kysyä itse sitä."* Haasteltujen maahanmuuttajayrittäjien mukaan projektipäällikön merkitys ryhmän yhteishengen luomisessa ja koulutukseen osallistujien oppimisen edistämässä oli hyvin tärkeä. Myös suomen kielen oppimisen näkökulmasta projektipäälliköllä nähtiin olleen hyvin positiivinen merkitys.

Kuten jo alussa mainittiin, olivat haastateltujen maahanmuuttajien kokemukset koulutuksesta hyvin myönteisiä, eikä koulutuksessa nähty sen vuoksi olevan kovinkaan paljon negatiivisia Aspekteja. On huomattava, että negatiivisten tekijöiden vähyys ei tarkoita tässä tapauksessa sitä, että maahanmuuttajayrittäjät olisivat suhtautuneet koulutukseen kriittikittävästi. Päinvastoin, vaikka koulutuksessa ei suoranaisesti ollut heidän mielestään kielteisiä tai huonoina koettuja elementtejä, näkivät he koulutuksessa kuitenkin muutamia kehittämisskohteita.

Vaikka haastatellut maahanmuuttajayrittäjät olivat yleisesti ottaen melko tyytyväisiä koulutuksen sisältöön, kohdistui siihen myös suurin osa annetusta kritiikistä. Koska koulutuksen aikana pyrittiin käymään hyvin monipuolisesti läpi maahanmuuttajayrittäjyyteen liittyviä kysymyksiä, jäi osa käsittelyistä asioista haastateltujen yrittäjien mukaan melko pintapuoliseksi. He olisivat siten kaivanneet joihinkin teemoihin vielä syvällisempää ja pidempiaikaista tarkastelua. Näitä teemoja, joiden käsittelyyn osa haastatelluista yrittäjistä olisi toivonut vielä enemmän huomiota, olivat esimerkiksi yrityksen vero-, vakuutus- ja sopimusasiat sekä markkinointi. Osa haastatelluista yrittäjistä kaipasi niin ikään enemmän koulutusta mentoointiprosessin läpiviemiseksi. Koulutusiltojen suhteen kritiikkiä annettiin myös siitä, että joskus keskustelun koulutusilloissa koettiin tapahtuvan enemmistön eli ravintola-alan yrittäjien näkökulmasta.

Koulutuksen alussa suoritettujen yritysanalyysejä jakoivat maahanmuuttajayrittäjien näkemykset kahtia. Osa yrittäjistä kertoi saaneensa hyvin paljon henkilökohtaista apua yritystoimintaansa osallistumalla yritysanalyyseihin. Nämä yrittäjät kokivat saaneensa konkreettisia välineitä liiketoimintansa kehittämiseen ja siten yritysanalyysejä johtivat parhaissa tapauksissa kokonaan uusiin yrityskonsepteihin tai olemassa olevan liiketoiminnan konkreettiseen kehittämiseen. Sitä vastoin osa haastatelluista maahanmuuttajayrittäjistä oli odottanut analyysien tarjoavan syvällisempää tietoa oman yritystoiminnan kehittämiseksi.

Kritiikkinä esitettiin myös muutamassa tapauksessa koulutuksen joskus hidasta tahtia, toisin sanoen sen etenemistä heikommin suomen kieltä puhuvien tarpeiden mukaan. Toisaalta taas osa yrittäjistä koki haasteellisena tai jopa vaikeana kurssin seuraamisen suomen kielellä. On tosin huomattava, että suurimmassa osassa haastatelluja kiitettiin projektipäällikön toimintaa mahdollisten vaikeiden sanojen selventämisessä ja tarvittaessa myös kouluttajien puheen liiallisen nopeuden hiljentämisessä. Haastateltujen yrittäjien mukaan tällä toiminnalla oli suuri merkitys koulutuksen seurattavuuden ja sitä kautta myös oppimisen näkökulmasta. Tästä huolimatta koulutukseen osallistuneen ryhmän heterogeisuus suomen kielen osaamisen näkökulmasta aiheutti jonkin verran haasteita, ei vain kurssin vetäjien, vaan myös kurssilaisten itsensä näkökulmasta.

5.2.3 Koulutuksen hyöty maahanmuuttajien oman liiketoiminnan näkökulmasta

Edellä esitetystä kritiikistä huolimatta yleisvaikutelma koulutuksesta oli siis hyvin positiivinen ja koulutukseen osallistuminen nähtiin oman liiketoiminnan näkökulmasta erittäin hyödyllisenä ja järkevänä päätöksenä. Tässä luvussa tarkastellaan lähemmin niitä subjektiivisesti koettuja hyötyjä, joita maahanmuuttajayrittäjät kokivat saaneensa osallistuessaan yrittäjäkoulutukseen. Luvun aluksi tarkastelun kohteena ovat haastateltujen yrittäjien kokemat muutokset asenteiden sekä yleensä yrittäjänä ja johtajana toimimisen tasolla. Tämän jälkeen kuvaillaan niitä konkreettisia muutoksia, joita Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus sai haastateltujen yrittäjien näkemysten mukaan aikaan heidän liiketoiminnassaan.

Haastateltujen maahanmuuttajayrittäjien mukaan Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus lisäsi koulutukseen osallistuneiden tietoa suomalaisista asiakkaista ja työntekijöistä sekä yleisemmin tarkasteltuna suomalaisesta kulttuurista. Lisääntynyt tieto ja ymmärrys vaikuttivat muutamien haastateltujen yrittäjien mukaan siihen, että maahanmuuttajien asenteet suomalaisia kohtaan muuttuivat koulutuksen kuluessa entistä positiivisemmiksi. Toisin sanoen koulutuksen myötä haastatellut maahanmuuttajayrittäjät kertoivat kykenevänsä paremmin näkemään erilaisia asioita myös suomalaisen asiakkaan ja työntekijän näkökulmasta. Erään haastatellun maahanmuuttajayrittäjän mukaan koulutus vaikutti laajemminkin asennoitumiseen omaa yritystoimintaa kohtaan. Hänen näkemyksensä mukaan koulutus vahvisti maahanmuuttajayrittäjien uskoa siihen, että he kykenevät vastaamaan suomalaisen yhteiskunnan yrittäjille asettamiin odotuksiin ja vaatimuksiin. Niin ikään koulutus vahvisti hänen mukaansa maahanmuuttajayrittäjien ammattiyllpeyttä; tunnetta siitä, että he toimivat tärkeässä ja arvostetussa ammatissa.

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus oli ensimmäinen yrittäjänä toimiville maahanmuuttajille suunnattu yrittäjyyden täydennyskoulutus Suomessa. Tämä seikka ja projektin vetäjien aktiivisuus lehdistön suuntaan vaikutti siihen, että koulutus sai melko paljon näkyvyyttä etenkin maakuntalehti Kalevassa (ks. tarkemmin liite 3). Koulutuksen saama julkisuus koettiin monessa haastattelussa keskeisenä koulutuksesta seuranneena hyötynä. Yleisellä tasolla julkisuuden nähtiin edesauttaneen positiivisten mielikuvien syntyemisessä maahanmuuttajien harjoittamaa yritystoimintaa kohtaan. Kuten eräs haastatteluista yrittäjistä totesi: *”Se on hyvä, että julkisuuteen sinä tulet positiivisena ulkomaalaisena yrittäjänä. Että joskus ulkomaalaiset yrittäjät kun on lehdissä, niin se on aina negatiivista, jostakin syystä se on käynyt näin. Mutta tämän koulun aikana me päästiin siihen positiivisesti. Se on ollut hyödyllistä ulkomaalaisille yrittäjille myös laajemmin”*. Tämän laajemman vaikutuksen lisäksi koulutuksen saaman julkisuuden nähtiin vaikuttavan myös yksittäisten yritysten julkisuuskuvaan positiivisesti. Niin ikään lehdissä julkaissut artikkelit koulutukseen osallistuneista maahanmuuttajayrittäjistä ja heidän yritystoiminnastaan nähtiin olleen mitä parasta mainosta yrityksille ja tuoneen mukaan mahdollisesti jopa uusia asiakkaita.

Vaikka koulutuksen vaikutukset suomen kielen ymmärtämiseen eivät haastateltujen mukaan olleet kovin merkittäviä, kasvatti koulutus useimpien yrittäjien mukaan ainakin jonkin verran yrittäjyyteen liittyvää erityissanavarastoa. On huomattava, että suomen kielen hallitsemisen merkitystä pidettiin yrittäjänä menestymisen näkökulmasta hyvin keskeisenä. Monen

haastatellun yrittäjän näkemyksen mukaan maahanmuuttajayrittäjälle on ensisijaisen tärkeää osata puhua suomea siten, että pystyy kommunikoimaan riittävän hyvin asiakkaiden ja muiden sidosryhmien kanssa. Suomen kielen hallitsemisen uskottiin vaikuttavan ratkaisevasti siihen, kuinka suomalaiset suhtautuvat ulkomaalaisiin, kuten seuraava haastattelulainaus osoittaa: *"Ensisijaisesti täytyy osata suomea tarpeeksi hyvin. Suomalaiset suhtautuvat paljon paremmin ulkomaalaisiin, jotka osaavat suomea suhteellisin hyvin"*.

Eräs koulutuksen keskeinen hyöty monen haastatellun yrittäjän mukaan oli se, että se antoi itseluottamusta ja rohkeutta oman yrityksen kehittämiseen. Useat haastatellut yrittäjät kokivat saaneensa valmiuksia analysoida entistä paremmin omaa yritystoimintaa ja sitä kautta kykyä nähdä selvemmin oman yrityksen vahvuudet ja heikkoudet sekä kehittämismahdollisuudet. Siten koulutuksen katsottiin vaikuttaneen positiivisella tavalla yrittäjänä toimimisen edellytyksiin antamalla uusia ajatuksia ja näkökulmia yrittäjyyteen – vaikka näitä uusia ajatuksia ei olisikaan ollut mahdollista heti konkretisoida liiketoiminnassa. Tärkeä koulutuksen mukanaan tuoma hyöty maahanmuuttajien yritystoiminnan näkökulmasta oli myös oppia tuntemaan yrittäjyyttä tukevien tahojen toimintaa ja sitä kautta niitä mahdollisuuksia, joita yrittäjillä on käyttäen hyväkseen yrityksen ulkopuolisia neuvonta- ja rahoituspalveluita, mikä käy ilmi esimerkiksi seuraavasta haastattelulainauksesta: *"Yrittäjä ja varsinkin maahanmuuttajayrittäjä ei usein tiedä mistä saa apua vaikkapa aivan yksinkertaiseen kysymykseen. Nyt minulla on paljon yhteyksiä, joten voin vapaasti soittaa ja kysyä, jos jotain en ymmärrä tai en ole ihan varma ymmärsinkö oikein."*

Pari yrittäjistä toi esiin koulutuksen keskeisenä hyötynä sen, että se antoi valmiuksia oman yritystoiminnan organisoimisen kehittämiseen ja yrittämiseen liittyvien jokapäiväisten ja moninaisten toimintojen entistä parempaan hallintaan. Koulutuksella oli vaikutuksia myös siihen, että maahanmuuttajayrittäjät alkoivat pohtia entistä enemmän yrittäjänä jaksamista. Eräs haastatelluista yrittäjistä kertoikin koulutuksen yhden keskeisimmistä anneista itselle olleen sen, että hän alkoi entistä paremmin kiinnittää huomiota ajankäyttönsä ja näki selvemmin työn ja vapaa-ajan erottamisen tärkeyden oman jaksamisensa kannalta. Yrittäjän oman hyvinvoinnin näkökulmasta pidettiin myös tärkeänä sitä, että koulutuksessa tutustuttiin yrittäjän eläkeasioiden hoitamiseen.

Keskustelut mentorin kanssa koettiin muutamissa tapauksissa erittäin hyödyllisiksi yritystoiminnan näkökulmasta. Mahdollisuus vaihtaa ajatuksia kokeneen yrittäjän kanssa antoi muutamalle yrittäjälle uusia näkökulmia oman yritystoiminnan kehittämiseen. Niissä tapauksissa, joissa yhteistyö mentorin ja aktorin välillä oli lähtenyt matkaan onnistuneesti, nähtiin mentorin tärkeänä vertaistukena ja ystävänä myös tulevaisuudessa. Siten osalla maahanmuuttajayrittäjistä suhde mentorin jatkui aktiivisena koulutuksen jälkeenkin. Seuraavassa lainaus eräästä maahanmuuttajayrittäjän haastattelusta, jossa haastateltava pohti koulutuksen antia omasta näkökulmastaan: *"Minä oon ite niin tyytyväinen mentorin, omaan mentorin, että vaikka meillä kohta koulu päättyy, mutta me ystävästymme hänen kanssa, se meidän ystävyys jatkaa eteenpäin ja edelleen me keskustellaan kaikista asioista. Se oli mulla semmonen, kaikista minä kyllä sain, kaikki verotusasiat, vakuutusasiat, kaikki mitä koulussa käytiin, kaikki oli mielenkiintoista. Mutta mentoriprojekti se on loistava. Elikkä yrittäjä, koulussa oleva maahanmuuttaja, ehdottomasti kaikille pitää olla mentorin. Elikkä se ei minun mielestä saa olla vapaaehtoisesti, että lähdetkö mentoriprojektiin vai ei. Tämä opettaa paljon."*

Edellä kuvattujen ajatusten ja asenteiden tasolla koettujen muutosten vaikutukset näkyivät haastateltujen yrittäjien mukaan myönteisinä muutoksina heidän liiketoimintoissaan. Osalla maahanmuuttajayrittäjistä koulutus toi mukanaan hyvinkin suuria muutoksia yritystoimintaan, esimerkiksi uuden yrityksen perustamisen muodossa. Kaksi yrittäjistä kertoi koulutukseen osallistumisen antaneen suuresti tietoa ja sitä kautta sekä itseluottamusta ja rohkeutta yrityksen perustamiseen. Uuden yritystoiminnan ohella koulutukseen osallistuneet maahanmuuttajayrittäjät tekivät koulutuksen aikana myös monia suuria taloudellisia investointeja jo olemassa olevaan yritystoimintaan ja sen kehittämiseen, kuten esimerkiksi yrityksen tilojen saneerauksen, uuden toimipaikan avaamisen tai yritystoiminnan laajentamisen kautta. On huomattava, että vaikka niin yrityksen perustaminen kuin myös investoinnit olemassa olevan yritystoiminnan kehittämiseen eivät useinkaan olleet koulutuksen aikana mieleen tulleita asioita vaan niitä oli pohdittu joissakin tapauksissa jo melko pitkään, oli Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen rooli näiden suunnitelmien konkretisoitumisessa juuri tiedon ja itseluottamuksen lisääjänä monen yrittäjän mukaan keskeinen.

Kaikki ne muutokset, joita Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen osallistuminen toi osallistujien yritystoimintaan, eivät luonnollisesti vaatineet taloudellisesti niin suuria investointeja kuin edellä kuvailut uudistukset. Monella yrittäjällä koulutuksen hyöty omassa liiketoiminnassa näkyi pieninä mutta tärkeinä muutoksina jokapäiväisessä yritystoiminnassa. Yrittäjät kertoivat esimerkiksi saaneensa useita hyödyllisiä vinkkejä yrityksen markkinoinnin toteuttamiseen, muun muassa yritysten mainosten suunnitteluun ja ulkoasuun liittyen. Osa yrittäjistä sai konkreettisia välineitä yrityksensä markkinoinnin edistämiseen, kun heille suunniteltiin opiskelijatyönä koulutuksen aikana yrityksen www-sivut, esite ja käyntikortti. Markkinointiin liittyen muutama yrittäjä kertoi saaneensa koulutuksen aikana paljon hyödyllistä tietoa suomalaisista asiakkaista; esimerkiksi siitä miten suomalaisten asiakkaiden kanssa tulisi toimia erilaisissa myyntitilanteissa. Tätä kautta yrittäjät ovat pystyneet myös oman näkemyksensä mukaan parantamaan myyntitaitojaan. Niin ikään muutamien maahanmuuttajayrittäjien muuttuneet käsitykset siitä, miten helposti yrityksestä asiakkaille syntyviin mielikuviin pystyy vaikuttamaan yrityksen ja sen ympäristön huolitellulla kunnolla, vaikuttivat positiivisesti yritysten markkinointiin. Koulutukseen osallistumisen nähtiin tuoneen yritystoiminnalle myös lisää uskottavuutta erityisesti suomalaisten asiakkaiden silmissä. Nämä kaikki tekijät ovat varmasti osaltaan vaikuttaneet siihen, että osa maahanmuuttajayrittäjistä kertoi koulutuksen tuoneen yritykselle lisää kontakteja ja myös uusia asiakkaita, mikä luonnollisesti nähtiin tärkeänä koulutuksen hyötynä.

Markkinoinnin ohella monet maahanmuuttajayrittäjät kokivat saaneensa apua yrityksen johtamistehtävässä toimimiseen, erityisesti työnantajana toimimiseen. Haastatteluissa nousi esiin se, että maahanmuuttajayrittäjät ovat koulutuksen jälkeen kiinnittäneet entistä enemmän huomiota siihen, millainen on työntekijöiden asema yrityksessä ja miten sitä voisi mahdollisesti parantaa. Eräs yrittäjä sanoi myös saaneensa hieman tietoa siitä, miten toimia parhaiten suomalaisten työntekijöiden kanssa, toisin sanoen koulutuksen kautta saatu lisäantunut tieto suomalaisesta kulttuurista auttoi hänen mukaansa ymmärtämään myös paremmin omia suomalaisia työntekijöitä. Työntekijäsuhteeseen liittyen osa yrittäjistä kertoi koulutuksen antaneen myös tietoa siitä, mitkä ovat työnantajan ja toisaalta työntekijän velvollisuuksia työsuhteessa. Heikko kulttuurin ja lainsäädännön tuntemus ovat saattaneet vaikuttaa siihen,

että maahanmuuttajayrittäjillä on ollut myös negatiivisia kokemuksia suhteessa työntekijöihin. Lisääntynyt tieto työnantajan velvollisuuksista auttaa maahanmuuttajayrittäjiä pitämään puoli-
aan tilanteissa, joissa pyritään mahdollisesti hyväksikäyttämään yrittäjän ulkomaalaisuutta.

5.2.4 Koulutuksen kehitysideoita maahanmuuttajayrittäjien näkökulmasta

Suuri osa koulutukseen osallistuneista maahanmuuttajayrittäjistä piti hyvin tärkeänä asiana maahanmuuttajayrittäjyyden kehittämisen näkökulmasta sitä, että vastaavan kaltaisia yrittäjyyskoulutuksia pystyttäisiin tarjoamaan myös muualla Suomessa. Maahanmuuttajayrittäjien ajatukset koulutuksen järjestämisestä muualla Suomessa kiteytyvät esimerkiksi seuraavassa haastattelulainauksessa: *"Kyllä oon oppinut, en voi moittia, että ei kannata tämmöstä, ehdottomasta tämmönen kurssi pitää olla myös muussa kaupungissa. Ja mielellään yrittäjille, maahanmuuttajalle. Suuri osa, se on minun mielipide, ei tiedä paljon mistään mitään. Että jokaisessa kaupungissa missä on mahdollista, niin tällaisia koulutuksia".*

Haastattelujen aikana maahanmuuttajayrittäjiltä tiedusteltiin myös sitä, miten heidän näkemyksensä mukaan Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutusta voitaisiin edelleen kehittää. Kuten jo edellä on mainittu, olivat haastateltujen yrittäjien näkemykset järjestetystä koulutuksesta ja sen annista omaan liiketoimintaan hyvin myönteiset. Koulutusta pidettiin kokonaisuutena hyvin onnistuneena, mikä vaikutti luonnollisesti myös siihen, etteivät koulutukseen osallistuneet yrittäjät osanneet nimetä monia mahdollisia kehittämisajatuksia koulutuksen suhteen. Seuraavassa lyhyt kuvaus niistä kehittämisajatuksista, joita haastatteluissa esitettiin.

Koulutuksen sisällön suhteen maahanmuuttajayrittäjien tarjoamat kehittämisideat liittyivät yrittäjyyskoulutuksessa käsiteltävien teemojen syvempään käsittelyyn. Osa yrittäjistä toivoi myös enemmän aikaa aiheena olevien teemojen käsittelyyn. On kuitenkin huomattava, etteivät nämä toiveet koskettaneet kaikkia käsiteltäviä asioita, vaan liittyivät luonnollisesti sellaisiin aihealueisiin, jotka yrittäjä henkilökohtaisesti koki tärkeäksi. Erityisesti tämä asioiden syvällisempi käsittely liitettiin yrityksen markkinoinnin opetukseen.

Toinen koulutuksen sisältöön liittyvä kehittämisajatus oli yrityskäyntien määrän lisääminen koulutuksen aikana. Haastatellut maahanmuuttajayrittäjät pitivät tärkeänä sitä, että koulutuksen aikana pääsee mahdollisimman paljon tutustumaan toiminnassa oleviin menestyviin yrityksiin ja vaihtamaan kokemuksia näiden yritysten johtajien kanssa. Yrityskäyntien ei tulisi rajoittua ainoastaan suomalaisiin yrityksiin, vaan mukana tulee olla myös maahanmuuttajayrittäjien kokemuksia. Yrityskäyntien roolista osana maahanmuuttajayrittäjäkoulutusta kertoo esimerkiksi seuraava haastattelulainaus: *"Yrityskäyntejä ehdottomasti pitää olla enemmän ja semmoset yritykset, suuria firmoja. Nollasta lähtenyt, yhden miehen firmasta lähtenyt ja kasvanut, että se henkilö kertoisi siitä historiasta ja muuta vastaavaa. Tällaisia yrityskäyntejä paljon enemmän. Sitten menestyvien yritysten johtajat tulisi enemmän luennoimaan. Oulusakin oli yksi ja se oli loistava. Tämänkaltaisia koulutuksia jos pystytään joka kaupungissa ja mielellään entisiä oppilaita myös pyydetään sinne kertomaan, luennoimaan ja kertomaan omasta kokemuksesta mitä se on."*

Osa maahanmuuttajayrittäjistä kaipasi koulutukseen myös enemmän käytännön harjoittelua ja ryhmätyöskentelyä. Muutamassa haastattelussa puolestaan korostettiin sitä, että koulutuksen onnistumisen kannalta keskeistä on varata riittävästi aikaa koulutukseen osallistujien välisille keskusteluille ja verkostojen rakentamisen mahdollisuuksille. Haastattelut maahanmuuttajayrittäjät korostivat myös sitä, että vastaavan kaltaisissa koulutuksissa tulevaisuudessa on myös kiinnitettävä huomiota siihen, että koulutukseen osallistuvien yrittäjien keskinäistä verkostoitumista ja kontaktien luomista suomalaisiin yrittäjiin tuetaan riittävästi. Niin ikään kaikki haastatellut yrittäjät korostivat sitä, että mentorointiprosessin liittäminen osaksi yrittäjyyskoulutusta on hyvin tärkeää. Eräässä haastattelussa tuotiin esiin maahanmuuttajayrittäjän työntekijöiden koulutukseen osallistumisen tärkeys. On huomattava, että vaikka Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksessa pyrittiin siihen, että yrittäjät ottaisivat myös työntekijöitään mukaan tiettyihin koulutusiltoihin, esimerkiksi yrityksen tietotekniikan opetukseen, ei näin kuitenkaan käytännössä tapahtunut.

Mahdollisena kehittämisideana esitettiin parissa haastattelussa myös ajatus siitä, että maahanmuuttajille tarkoitettu yrittäjyyskoulutus suoritettaisiin kahdessa tai useammassa eri ryhmässä sen mukaan, millainen koulutukseen osallistuvien kielitaito on. Myös sitä pidettiin tärkeänä, että koulutukseen hakeutuvien maahanmuuttajayrittäjien kielitaito testataan ennen koulutukseen hyväksymistä. Tällä tavalla pystyttäisiin varmistamaan, että koulutukseen osallistuvat henkilöt ovat kielitaitonsa puolesta suurin piirtein samalla tasolla, minkä puolestaan uskottiin johtavan parhaaseen mahdolliseen oppimisympäristöön.

Yhtenä koulutuksen kehittämiseen liittyvänä ajatuksena nousi esiin myös tietyn jatkuvuuden varmistaminen koulutukselle, toisin sanoen jatkokoulutuksen järjestäminen jossakin muodossa. Jatkokoulutuksen osalta korostettiin kuitenkin sitä, ettei sitä tulisi järjestää heti varsinaisen koulutuksen päätyttyä vaan yrittäjille olisi jätettävä riittävästi aikaa soveltaa järjestetyn koulutuksen oppeja omaan yritystoimintaansa. Tätä kautta olisi mahdollisuus havaita ne asiat, jotka mahdollisesti vaatisivat vielä lisää koulutusta.

5.3 PROJEKTIHENKILÖKUNNAN NÄKEMYKSET KOULUTUKSEN SISÄLLÖSTÄ

Myös projektihenkilökunnan, toisin sanoen projektikoordinaattorin ja projektipäällikön, näkemyksen mukaan Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus onnistui tavoitteissaan hyvin. Koulutus vahvisti heidän käsityksiään siitä, että maahanmuuttajayrittäjille tarjottavalle yrittäjyyskoulutukselle on olemassa selkeä tarve. Niin ikään vahvistui heidän mukaansa myös näkemys siitä, että järjestetyn koulutuksen kaltaisella hankkeella voidaan saavuttaa todella merkittäviä tuloksia maahanmuuttajayrittäjyyden kehittämisessä.

Koulutuksen ensisijaisen tavoitteen, maahanmuuttajien ammatillisen osaaminen lisäämisen sekä heidän yritystoimintansa tukemisen ja kannustamisen, toteutuminen näkyi projektikoordinaattorin mukaan esimerkiksi alkuperäisten, rahoittajalle kirjattujen määrällisten tavoitteiden monikertaisena saavuttamisena. Koulutuksella pyrittiin alun perin vaikuttamaan kahden uuden yrityksen ja kymmenen työpaikan syntymiseen. Uusia yrityksiä koulutuksen aikana ja sen myötävaikutuksella syntyi viisi. On huomattava, että uutta yritystoimintaa syntyi sekä niiden maahanmuuttajien toimesta, jotka eivät vielä toimineet yrittäjinä kuin myös jo

toimivien yrittäjien perustaessa uusia yrityksiä olemassa olevien yritystensä rinnalle. Koulutuksessa mukana olleiden yritysten tarjoamien työpaikkojen lukumäärä lisääntyi koulutuksen aikana 26 työpaikalla. Osa uusista työpaikoista syntyi luonnollisesti näiden uusien perustettujen yritysten kautta, mutta myös jo toimivissa yrityksissä tapahtuneilla investoinneilla oli positiivisia työllistämisaikutuksia. Työpaikkojen lisääntymisen kautta koulutuksella nähtiin olevan tärkeä aluetaloudellinen merkitys. Koulutuksen keskeisenä tavoitteena ollut maahanmuuttajayrittäjien ammatillisen osaamisen lisääminen ja yritystoiminnan kehittämisen tukeminen näkyy projektissa toimineiden henkilöiden mukaan myös monissa pienemmissä muutoksissa, joita koulutus sai aikaan sekä yrittäjien asenteissa että heidän yritystoiminnassaan. Tärkeä tekijä koulutuksen tavoitteiden toteutumisessa oli sillä, että koulutus pystyi antamaan maahanmuuttajayrittäjille rohkeutta ja itseluottamusta erilaisten liiketoimintapäätösten tekemiseen ja toteuttamiseen. Siten koulutuksen tarjoama tuki ja kannustus maahanmuuttajien yritystoiminnalle ja sitä kautta sen osoittaminen, että maahanmuuttajien yritystoimintaa arvostetaan, olivat hyvin tärkeitä koulutuksen elementtejä. Tärkeä seikka on myös se, että koulutuksen aikana monelle maahanmuuttajalle syntyi uudella tavalla innostus opiskeluun ja itsensä kehittämiseen myös tulevaisuudessa.

Sekä projektikoordinaattorin että projektipäällikön näkemysten mukaan koulutukseen osallistuneet maahanmuuttajayrittäjät käyttivät hyvin hyväkseen koulutuksen tarjoamat mahdollisuudet verkostoitumiseen. Heidän mukaansa etenkin ryhmän sisäinen verkostoituminen onnistui hyvin ja osallistujien välinen yhteistyö ja kiinnostus toisia yrittäjiä kohtaan oli aitoa. On myös huomattava, että tämä kiinnostus ei rajoittunut ainoastaan samaa kansallisuutta oleviin yrittäjiin vaan yhteistoiminta ylitti kansallisuusrajat.

Koulutuksen toisena tavoitteena oli pyrkiä vähentämään suomalaisten ennakkoluuloja maahanmuuttajien harjoittamaa yritystoimintaa kohtaan sekä vaikuttaa positiivisesti yleiseen asenneilmastoon tuomalla esiin myönteisiä esimerkkejä maahanmuuttajayrittäjyydestä. Vaikka tämän tavoitteen toteutumisen mittaaminen on järjestetyn koulutuksen puitteissa mahdollista, uskoivat projektissa toimineet henkilöt tavoitteen kuitenkin toteutuneen hyvin. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus sai esimerkiksi positiivista huomiota lehdistössä, etenkin paikallisessa maakuntalehti Kalevassa. Myös mentoreiden rooli koulutukseen liittyvän tiedon levittämisessä ja sitä kautta asenneilmapiiriin vaikuttamisessa oli keskeinen. Omien verkostojensa välityksellä mentoreilla oli tilaisuus vaikuttaa positiivisesti asenneilmapiiriin ja korjata mahdollisia maahanmuuttajayrittäjyyteen liittyviä virheellisiä ennakoasenteita.

Keskeiset haasteet koulutuksen käytännön toteuttamisen osalta liittyivät projektissa toimineiden henkilöiden mukaan rahoituksen saantiin, koulutuksen markkinointiin sekä sopivien kouluttajien löytämiseen. Koulutuksen tarpeellisuuden argumentointi rahoittajalle oli haasteellinen tehtävä erityisesti siitä syystä, ettei vastaavan kaltaista ainoastaan maahanmuuttajayrittäjille tarkoitettua yrittäjyyuskoulutusta oltu aikaisemmin järjestetty Suomessa.

Toinen keskeinen haaste koulutushankkeessa toimineen henkilökunnan näkökulmasta oli koulutuksen markkinointi maahanmuuttajille. Suomalaisille yrittäjille suunnattujen yrittäjyyuskoulutusten markkinointikeinojen, kuten lehti-ilmoittelun sekä sähköpostin tai tavallisen postin välityksellä lähetettyjen ilmoitusten, ei uskottu toimivan maahanmuuttajayrittäjien kohdalla. Koulutuksen markkinoinnissa päädyttiin siten henkilökohtaiseen markkinointityöhön, joka osoittautui tulokselliseksi menetelmäksi. Henkilökohtaisella markkinoinnilla tarkoitetaan

sitä, että suurelle osalle maahanmuuttajayrittäjistä esiteltiin henkilökohtaisesti koulutuksen tavoitteet ja tiedusteltiin halukkuutta osallistua koulutukseen. Erityisen haasteellista henkilökohtaisessa markkinoinnissa oli kuitenkin siihen tarvittavien aika- ja henkilöresurssien lisäksi maahanmuuttajien omistamien yritysten löytäminen. Tässä tehtävässä käytettiin apuna sekä projektissa toimivien henkilöiden että tunnettujen maahanmuuttajien verkostoja. Henkilökohtaisen markkinoinnin ohella koulutusta markkinoitiin myös maakuntalehdessä, www-sivuilla Oulun ammattikorkeakoulun sivujen yhteydessä sekä koulutuksesta painetun esitteen avulla.

Varsinaisen koulutuksen osalta haasteelliseksi seikaksi osoittautui koulutukseen sopivien asiantuntijoiden löytäminen. Sopivuudella viitataan tässä siihen, että asiantuntijuuden ohella erityisen tärkeä oli löytää sellaisia kouluttajia, jotka kykenivät selkokieliseen ja havainnolliseen esitykseen, toisin sanoen pystyivät puheessaan sujuvasti huomioimaan koulutuksen osallistujien vaihtelevan suomen kielen tason. Niin ikään tärkeää kouluttajien valinnassa oli se, että heidän tuli pystyä antamaan riittävästi tilaa maahanmuuttajien keskustelulle ja kysymyksille. Koska koulutusiltojen tavoitteena oli luoda mahdollisimman avoin ja keskustelevalta ilmapiiri, tuli kouluttajan omalla kouluttamistyylillään pyrkiä tukemaan tätä tavoitetta.

Koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajayrittäjien erilaiset kulttuuritaustat sekä kielitaidon heterogeenisuus toivat luonnollisesti myös omia haasteitaan koulutuksen käytännön järjestämiseen. Koulutuksen aikana osallistujien hyvin eritasoisia suomen kielen taitoja pyrittiin kompensoimaan muun muassa kiinnittämällä erityistä huomiota myös heikommin suomea osaavien yrittäjien tarpeisiin antamalla heille esimerkiksi henkilökohtaista apua, siinä määrin kun koulutuksen resurssit antoivat myöten. Osallistujien erilaisista kulttuuritaustoista ja kielitaitotasosta johtuen haasteellisempaa kuin suomalaisille yrittäjille tarkoitetuissa vastaavissa yrittäjyyskoulutuksissa oli myös osallistujien koulutukseen käyttämien etätuntien kustannusten seuraaminen. Tätä kustannusten seuranta vaadittiin osana koulutuksen rahoitukseen liittyvää yrittäjien omarahoitusosuutta, ja se edellytti maahanmuuttajayrittäjiltä käytännössä työpäiväkirjan pitämistä koulutukseen käytetystä ajasta. Koska monelle maahanmuuttajayrittäjälle suomeksi kirjoittaminen oli vaikeampaa kuin puhuminen, oli työtuntien kirjaaminen päiväkirjaan monelle haasteellinen ja jopa vaikea tehtävä, jonka tarpeellisuudesta ja tärkeydestä osallistujia piti muistuttaa koko koulutuksen ajan.

Koulutuksen onnistumisen kannalta keskeisenä tekijänä pidettiin myös maahanmuuttajayrittäjien kannustamista ja motivaation tukemista koulutuksen aikana. Hyvin tärkeinä onnistumisen elementteinä koko koulutuksen näkökulmasta nähtiin myös koulutukseen osallistuneiden hyvä yhteishenki ja tiedonjano, yrittäjyyskoulutuksen sisällön monipuolisuus sekä sopivien kouluttajien ja mentoreiden saaminen mukaan koulutukseen. Myös koulutuksen vetäjän roolia koulutuksen onnistumisen kannalta pidettiin merkittävänä. Siksi on tärkeää, että koulutuksen vetäjällä on kokemusta maahanmuuttajien kanssa toimimisesta ja hän kykenee ymmärtämään ja innostamaan erilaisista kulttuureista tulevia ihmisiä.

Vaikka Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutushankkeessa toimineiden henkilöiden näkemysten mukaan koulutus onnistui tavoitteissaan jopa odotettua paremmin, tekisivät he kuitenkin tämän koulutuskokemuksen perusteella joitakin asioita hieman eri tavalla, jos he järjestäisivät koulutuksen uudelleen alusta. Näitä asioita, joihin projektissa toimineiden henkilöiden näkökulmasta tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota, ovat seuraavat:

- henkilökohtaisen konsultoinnin roolia osana koulutusta vahvistettava ja siihen ohjattava enemmän taloudellisia resursseja.
- koulun ulkopuolella tehtävää pienryhmätoimintaa olisi lisättävä, toisin sanoen koulutukseen enemmän omaehtoisia tapaamisia tiettyjen teemojen ympärillä.
- motivoida paremmin yritysten henkilöstöä osallistumaan tiettyihin koulutus-tilaisuuksiin.

Koulutuksessa toiminut projektihenkilökunta näkee mahdollisena sen, että Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus saa jatkoa joskus tulevaisuudessa. Yhtenä mahdollisena jatkokoulutuksen muotona voisi olla yhdessä suomalaisten yrittäjien kanssa suoritettavat lisäopinnot, nyt kun rohkeus osallistua ja vaihtaa mielipiteitä suomeksi on tämän koulutuksen osanottajien kohdalta hyvin saavutettu. Jatkokoulutusta tärkeämpänä kysymyksenä nähdään kuitenkin se, että koulutuksen antamia hyviä oppimiskokemuksia voidaan hyödyntää myös muualla Suomessa tehtävässä maahanmuuttajayrittäjyyden kehittämistyössä. Koulutusformaatin esittelyä myös kansainvälisillä foorumeilla pidetään niin ikään mahdollisena.

5.4 MENTOREIDEN KOKEMUKSET MENTOROINTIPROSESSISTA

Koulutukseen sisältyvään mentorointiprosessiin osallistui 14 mentoria, jotka edustivat monipuolisesti niin yritysjohtoa kuin yrittäjyyden kehittämistehtävissä toimivia tahoja. Tätä tutkimusta varten haastateltiin puhelimitse seitsemän satunnaisesti valittua mentoria. Näiden lyhyiden puhelinhaastattelujen avulla pyrittiin kartoittamaan mentoreina toimineiden henkilöiden käsityksiä mentorointiprosessista; heidän motiivejaan ryhtyä mentoreiksi ja mentoroinnista saatuja kokemuksia.

Haastatelluilla mentoreilla yleisimmin mainittu yksittäinen syy ryhtyä mentoriksi oli halua auttaa ja tukea toisia yrittäjiä. Mentoreiden oma tausta yritysjohtajina tai yrittäjyyden asiantuntijoina vaikutti päätöksentekoon positiivisesti. Monet mentoreina toimineet henkilöt näkivät hyvin myönteisenä sen, että heillä nähtiin olevan sellaista tietoa ja kokemusta yrittäjänä toimimisesta, jota he saattoivat jakaa muille yrittäjille. Lisäksi useilla haastatelluilla henkilöillä oli positiivisia kokemuksia mentorina toimimisesta jo ennen Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutusta. Toimintatapa oli siten heille ennestään tuttu ja vaikutti siihen, että mentoriksi ryhtymisen päätös oli helppo tehdä; uutta oli ainoastaan se, että aktorina toimi maahanmuuttajayrittäjä. On tosin huomattava, että suurella osalla mentoreista oli aikaisempaa kokemusta myös maahanmuuttajien kanssa toimimisesta. Yhteistyön tekeminen maahanmuuttajayrittäjien kanssa ja yleisemmin hyvänä pidetty ajatus maahanmuuttajille tarkoitetusta yrittäjyyskoulutuksesta vaikutti kuitenkin monissa tapauksissa erittäin myönteisesti siihen, että haastatellut henkilöt halusivat ryhtyä mentoreiksi juuri tämän koulutuksen osallistujille. Siten osalla mentoreista halu oppia tuntemaan maahanmuuttajien yritystoimintaa ja siihen sisältyviä haasteita laajemmin oli tärkeä motiivi mentoriksi ryhtymisen taustalla. Tämä halu oppia tuntemaan maahanmuuttajayrittäjyyttä ja maahanmuuttajayrittäjiä entistä paremmin liittyi haastatelluilla henkilöillä joko puhtaasti liiketoiminnalliseen kiinnostukseen tai omien tiedostettujen ennakoasenteiden hälventämiseen.

Mentoreina toimineiden henkilöiden kokemukset mentorointiprosessista olivat yleisesti tarkastellen erittäin myönteisiä. Jonkin verran kritiikkiä haastattelussa annettiin kuitenkin mentorointivaiheessa tapahtuneelle ohjaukselle sekä mentorointiprosessin ja muun koulutuksen tavoitteiden linkittymiselle. Mentorointiprosessin ohjaukseen liittyen yhdessä haastattelussa kritisoitiin opetusmenetelmiä, mentoreiden saaman ohjauksen määrää ei kuitenkaan kukaan haastatelluista mentoreista pitänyt liian vähäisenä. Sitä vastoin aktoreiden ohjaukseen toivottiin vielä enemmän panostusta siten, että aktorit osaisivat paremmin tuoda esille niitä asioita, joihin he toivoisivat mentorin tukea ja pystyisivät siten omalta osaltaan paremmin valmistautumaan mentorin kanssa käytyihin keskusteluihin. Eräässä haastattelussa nousi myös esiin näkemys siitä, että mentorointiprosessin onnistumisen kannalta olisi mentorien hyvä olla paremmin selvillä siitä, millaisia asioita koulutuksen eri teemakokonaisuuksissa käsitellään ja missä vaiheessa koulutusta tietyt asiat ovat ajankohtaisia. Tällöin myös mentori kykenisi nostamaan näitä asioita keskusteluihin tavatessaan aktoria. Mentorointiprosessin käytännön järjestelyihin liittyen yksi haastatelluista mentoreista kritisoi prosessin yhteistyöpareille antamaa motivointia. Hänen näkemyksensä mukaan mentorointiprosessin väliin sattunut kesälomakausi katkaisi hyvin alkaneen mentorointisuhteen melko pitkäksi aikaa ja siksi yhteistyön aloittamiseen uudelleen kesälomakauden aiheuttaman katkon jälkeen olisi tarvittu nykyistä enemmän tukea.

Moni haastatelluista mentoreista kuvasi suhdettaan aktoriin luottamuksellisena ja avoimena. Luottamukseen ja avoimuuteen perustuvan yhteistyösuhteen synnyttäminen on aina aikaa vievä prosessi. Osa haastatelluista mentoreista näkikin koulutuksen tarjoaman mentorointiprosessin eräänlaisena alkusysäyksenä pitempiaikaiselle yhteistyösuhteelle. Muutamassa tapauksessa mentorin ja aktorin välinen yhteistyö olikin syventynyt ystävyysuhteeksi, joka jatkui edelleen virallisen mentorointiprosessin päätyttyä.

Yhteistyötä aktorin kanssa oli pyritty tekemään aktorin ehdoilla, eli lähinnä maahanmuuttajayrittäjän aloitteesta ja niiden teemojen ympärillä, jotka maahanmuuttajayrittäjä itse nostaa keskusteluun. Aktorin aloitteellisuus ja hänen asenteensa sekä tarve mentorin tukeen nähtiinkin kynnyskysymyksinä mentorointiprosessin onnistumiselle. Tärkeää mentorointiprosessin onnistumisen näkökulmasta oli luonnollisesti myös se, että mentorin ja aktorin väliset henkilökemiat toimivat hyvin. Niissä tapauksissa, joissa mentorin ja aktorin yhteistyö oli ollut aktiivista, mentorit kokivat kyyneensä tarjoamaan aktoreille vertaistukea, jakamaan tietoa omasta erityisosaamisestaan ja mahdollisuuden aktorin omien ajatusten peilaamiseen. Kulttuurierot, kielivaikeudet, mentorin vähäinen tarve ja kiire koettiin yleisimpinä syinä sille, miksi mentorointiprosessi ei ollut onnistunut tavoitteiden mukaisesti. Näiden tekijöiden katsottiin johtaneen siihen, että mentorointiprosessi ei lähtenyt kunnolla käyntiin, toisin sanoen mentorin ja aktorin välisiä tapaamisia ei onnistuttu järjestämään, tai että aktorin ei koettu ottavan kaikkea mahdollista hyötyä mentorointisuhteesta.

Mentorointiprosessiin osallistuminen oli mentoreiden omasta näkökulmasta ollut hyvin antoisaa ja kaikki haastatellut mentorit kokivat toimineensa sekä antavana että saavana osapuolena yhteistyösuhteessa. Mentorointiprosessia kuvattiinkin usein molemminpuolisena oppimisprosessina. Mentorina toimiminen antoi haastatelluille henkilöille ensinnäkin mahdollisuuden tavata uusia ihmisiä ja laajentaa omia yritysverkostoja. Muutamassa tapauksessa se toi mukanaan myös uusia ystävyysuhteita. Mentorointiprosessissa toimiminen avarsi

niin ikään useissa tapauksissa mentorin omia näkemyksiä yrittäjyyden eri teemojen osalta. Mentoreina toimineiden henkilöiden asenteet maahanmuuttajayrittäjiä kohtaan eivät varsinaisesti muuttuneet prosessin aikana. Suurin osa haastatelluista henkilöistä kertoi olleensa tekemisissä maahanmuuttajien kanssa jo ennen osallistumistaan Pro Maahanmuuttajayrittäjä-koulutuksen mentorointiprosessiin ja piti asenteitaan maahanmuuttajia kohtaan myönteisinä. Vaikka mentorointiin osallistuminen ei ollut haastateltujen henkilöiden mukaan saanut aikaan varsinaisia asennemuutoksia, on tärkeä huomata, että suurin osa mentoreista kertoi kuitenkin arvostuksensa maahanmuuttajien yritystoimintaa kohtaan kasvaneen tai vahvistuneen suuresti prosessin aikana. Omakohtaiset tiedot maahanmuuttajien yritystoimintaan liittyvistä haasteista olivat haastattelujen mukaan lisänneet sitä kunnioitusta mitä mentorit tuntevat maahanmuuttajien yritystoimintaa kohtaan ja sitä kautta lisänneet myös suvaitsevaisuutta.

Yhteenvetona voidaan todeta, että haastateltujen mentoreiden mukaan erityisesti seuraaviin asioihin tulisi kiinnittää huomiota mentorointiprosessin onnistumisen näkökulmasta:

- aktoreiden riittävä ohjaus ja valmentaminen mentorointiprosessiin,
- riittävä tuki ja valmennus mentorina toimimiselle,
- motivoituneiden, sitoutuneiden ja kokeneiden mentoreiden valinta prosessiin,
- mentorille riittävästi opastusta kulttuuristen eroavaisuuksien kohtaamiseen,
- varattava riittävästi aikaa luottamuksellisen yhteistyön rakentamiselle.

6. YHTEENVETO JA KOULUTUKSEN MALLINTAMINEN

6.1 YHTEENVETO TUTKIMUKSEN TULOKSISTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella sitä, miten hyvin Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus onnistui tavoitteidensa saavuttamisessa. Koulutuksen ensisijaisena tavoitteena oli lisätä maahanmuuttajayrittäjien ammatillista osaamista sekä tukea ja kannustaa yritystoiminnan kehittämistä, laajentamista tai yrityksen perustamista. Tähän tavoitteeseen liittyen koulutuksen kautta pyrittiin myös vaikuttamaan positiivisesti maahanmuuttajayrittäjyyteen liittyviin mahdollisiin yleisiin ennakkoluuloihin tuomalla esiin myönteisiä esimerkkejä maahanmuuttajayrittäjyydestä.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että maahanmuuttajayrittäjille suunnatulle yrittäjyyskoulutukselle oli olemassa selkeä tarve. Koulutukseen osallistuneiden maahanmuuttajayrittäjien oman näkemyksen mukaan koulutus tarjosi heille uutta ja hyödyllistä tietoa yrittäjänä toimimisesta ja yleisemminkin suomalaisesta kulttuurista. Erityisesti maahanmuuttajien tiedot työlainsäädännöstä, verotuskäytännöistä ja markkinoinnista vahvistuivat koulutuksen aikana. Tärkeää oli myös oppia tuntemaan erilaisia yrittäjyyteen liittyviä palveluntarjoajia ja heidän tuotteitaan. Yrittäjyyteen liittyvän tietämyksen lisääntyminen ja koulutuksessa tarjottu mentoreiden ja toisten yrittäjien vertaistuki yrittäjänä toimimiselle vaikutti siihen, että maahanmuuttajayrittäjät kokivat koulutuksen hyvin hyödyllisenä liiketoimintansa näkökulmasta. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus antoi maahanmuuttajayrittäjille itseluottamusta ja rohkeutta oman liiketoiminnan kehittämiseen. Tiedon ja itseluottamuksen lisääntyminen johtivat koulutuksen aikana esimerkiksi uusien yritysten perustamisiin, työpaikkojen lisääntymisiin sekä olemassa olevien yritysten toiminnan kehittämiseen.

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksessa kiinnitettiin myös paljon huomiota yleisen asenneilmaston muokkaamiseen esittelemällä niin koulutusta yleensä kuin siihen osallistuneiden yrittäjien liiketoimintaa mahdollisimman laajasti paikallisessa mediassa. Mediajulkisuuden ohella myönteisiä kokemuksia maahanmuuttajayrittäjyydestä oli mahdollista levittää laajemman yleisön tietoon jossakin määrin myös koulutuksessa toimineiden mentoreiden kautta. Tutkimustulosten mukaan mentoreina toimineet henkilöt olivat yleisesti ottaen hyvin tyytyväisiä Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen kuuluneeseen mentorointiprosessiin, joka oli vahvistanut entisestään heidän arvostustaan maahanmuuttajayrittäjyyttä kohtaan. On siten oletettavaa, että mentoreiden saamat myönteiset kokemukset maahanmuuttajayrittäjyydestä levisivät jossakin määrin myös heidän verkostojensa tietoon.

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutusta voidaan tarkastella positiivisena kokemuksena myös maahanmuuttajien kotoutumisen näkökulmasta. Koulutus integroi osaltaan maahanmuuttajia entistä tiiviimmin osaksi suomalaista yhteiskuntaa tarjoamalla välineitä omassa ammatissa toimimiseen ja siinä kehittämiseen. Koulutus ja sitä kautta osoitettu kiinnostus maahanmuuttajien harjoittamaa yritystoimintaa kohtaan vaikutti niin ikään myönteisesti siihen, miten arvostettuna maahanmuuttajat itse pitivät omaa yritystoimintaansa suomalaisen yhteiskunnan silmissä. Koulutus paransi myös jossakin määrin osallistujien suomen kielen

taitoa, erityisesti ammattisanaston osalta, minkä myös voidaan nähdä vaikuttavan myönteisesti maahanmuuttajayrittäjän kotoutumiseen. Työllistyminen on usein nähty kotoutumisen kannalta keskeisenä tekijänä, mutta on kuitenkin huomattava, ettei yrityksen perustaminen sinällään välttämättä vaikuta myönteisesti maahanmuuttajan kotoutumisen kokemuksiin. Päinvastoin, maahanmuuttajayrittäjät kokevat usein olevansa yrittäjinä vailla tukea ja tarpeellista yrittäjyystietoa, joka voi vaikuttaa kotoutumisen tunteeseen negatiivisesti. Tutkimuksen myötä heräsikin kysymys siitä, olisiko maahanmuuttajille suunnattuja yrittäjyyskoulutuksia mahdollista aktiivisemmin käyttää yhtenä varteenotettavana kotouttamisen keinona.

6.2 PRO MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJÄ -KOULUTUKSEN MALLINTAMINEN

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus koettiin hyvin positiivisena ja onnistuneena hankkeena. Tämän luvun tarkoituksena on rakentaa malli niistä elementeistä, jotka tutkimuksen mukaan osoittautuivat koulutuksen onnistumisen kannalta keskeisiksi. Niin ikään mallissa huomioidaan ne koulutuksen osa-alueet, joita tutkimuksen tulosten perusteella tulisi edelleen kehittää. Koulutuksen keskeisten elementtien esittelyn ja mallintamisen ohella tässä luvussa esitellään myös koulutuksen prosessikaavio, jonka avulla kuvataan koulutuksen etenemistä suunnitteluvaiheesta tulosten arviointiin.

Koulutuksen mallintamisen taustalla on ensisijaisesti pyrkimys koulutuksen kautta opittujen tietojen siirtämiseen mahdollisimman laajasti maahanmuuttajayrittäjyyden kehittäjätahojen tietoon. Mallin tavoitteena on toimia ohjenuorana ja innoittajana vastaavien koulutusten järjestäjille. Koulutuksen mallintamisella ja siten aikaisemmasta kokemuksesta oppimisella pyritään tekemään maahanmuuttajille tarkoitettujen yrittäjyyskoulutusten suunnittelu ja järjestäminen entistä helpommaksi. Omalta osaltaan malli voi esimerkiksi edistää koulutusten markkinointia erityisesti suhteessa koulutuksen potentiaaliin rahoittajiin. Mallia voidaan hyödyntää myös markkinoitaessa koulutusta maahanmuuttajayrittäjille.

Kuviossa kuusi esitellään ne maahanmuuttajayrittäjäkoulutuksen elementit, jotka tämän tutkimuksen tulosten mukaan ovat keskeisiä koulutuksen onnistumisen näkökulmasta. Nämä elementit voidaan jakaa neljään eri ryhmään: koulutuksen markkinointiin, koulutuksen sisältöön, opetuksen metodeihin sekä käytännön toteuttamiseen liittyviin tekijöihin. Seuraavassa yksityiskohtaisempi kuvaus siitä, millaisia elementtejä kuhunkin ryhmään liittyy. On huomattava, ettei näitä eri elementtejä voi käytännön koulutuksen aikana aina yhtä selkeästi erottaa toisistaan, vaan ne vaikuttavat toinen toisiinsa ja ovat osittain päällekkäisiä.

Koulutuksen markkinointi

Koulutuksen markkinoinnissa keskeiseen rooliin nousee henkilökohtainen markkinointityö, johon on varattava riittävästi aikaa ja taloudellisia resursseja. Tällaisia markkinointikeinoja ovat esimerkiksi informaatiotilaisuuksien järjestäminen koulutuksesta tai maahanmuuttajien omistamissa yrityksissä vieraileminen ja koulutuksesta kertominen.

Koulutuksen markkinoinnin kohdejoukon suhteen keskeisenä kriteerinä on pidettävä selaista suomen/ruotsin kielen taitoa, joka mahdollistaa koulutuksen seuraamisen. Yritysten ikä tai toimiala eivät ole olennaisia kriteereitä koulutukseen osallistumiselle. Päinvastoin, eri toi-

mialojen edustus on usein keskustelija rikastuttava seikka ja saattaa avata osallistujille uusia näkökulmia myös omaan yritystoimintaan. Niin ikään yhteistoiminta eri toimialoilla toimivien yrittäjien kesken saattaa synnyttää uusia yritysinnovaatioita tai liikesuhteita.

Koulutuksen sisältö

Koulutuksen suunnittelun lähtökohtana tulee tutkimuksen tulosten mukaan olla mahdollisimman käytännönläheinen koulutusohjelma, jossa huomioidaan koulutukseen osallistuvien maahanmuuttajien toiveita ja tarpeita. Koulutuksen suunnitteluvaiheessa koulutuksen sisältö tulisi pitää joustavana, jolloin siihen on mahdollista lisätä niitä yrittäjyyden teemoja, jotka ovat osallistuvien yrittäjien näkökulmasta erityisen kiinnostavia tai tarpeellisia.

Maahanmuuttajayrittäjien yritystoiminnassaan kokemat ongelmatilanteet liittyvät yrittäjän ja yrityksen taustasta riippuen moniin erilaisiin yrittäjyyden osa-alueisiin. Yleisimpiä liiketoiminnan osa-alueita, joihin maahanmuuttajayrittäjät tarvitsevat lisätietoa, ovat markkinoinnin suunnittelu ja käytännön toteuttaminen sekä myyntityö, johtaminen ja työsuhteasiat, yrityksen verotukseen, vakuutuksiin ja eläkkeisiin sekä rahoitukseen liittyvät kysymykset. Edellä mainittujen osa-alueiden tulisi siten muodostaa koulutuksen perustan. Mahdollisuuksien ja tarpeen mukaan koulutuksessa tulee myös antaa maahanmuuttajayrittäjille opastusta tietokoneen käytössä sekä yleisemmin sähköisessä asioinnissa. Tärkeää koulutuksen sisällön suhteen on, että näkökulma koulutuksessa on konkreettinen ja havainnollinen. Siten erilaisten yrittäjyyden teemojen opetus on hyvä linkittää esimerkiksi yrityskäynteihin.

Osallistujien erilaisten koulutustarpeiden kartoittamiseksi on koulutuksen alkuvaiheeseen sisällytettävä yritysanalyysin tekeminen. Olennaista on, että maahanmuuttajayrittäjät valmistautuvat yritysanalyysiin kartoittamalla ennalta annettujen kysymysten kautta omaa yritystoimintaansa. Yritysanalyysin kautta tulisi nousta esiin ne liiketoiminnan osa-alueet, joihin yrittäjä eniten tarvitsee lisäkoulutusta. Sen lisäksi, että nämä osa-alueet huomioidaan koulutuksen sisältöä suunniteltaessa, voivat ne toimia yrittäjille tehtävien henkilökohtaisten opintosuunnitelmien pohjana. Koska maahanmuuttajayrittäjäkoulutuksessa tarkastellaan melko kattavasti yrittäjyyden eri osa-alueita, ei koulutus pysty tarjoamaan syvällistä tietoa yksittäisistä teemoista. Henkilökohtainen opintosuunnitelma tarjoaa maahanmuuttajayrittäjälle suunnitelman siitä, miten hän koulutuksen jälkeenkin voi kehittää omaa osaamistaan niillä liiketoiminnan aloilla, joihin hän kaipaa tietoa. Henkilökohtainen opintosuunnitelma tukee siten myös maahanmuuttajayrittäjien itsensä kehittämisen tavoitteita.

Yritysanalyysien avulla on pyrittävä myös analysoimaan maahanmuuttajayrittäjien liikeideoita ja yritystoimintaa tarkemmin ja sitä kautta tarjota heille ehdotuksia ja ajatuksia yritystoiminnan mahdollisista kehittämissuunnista. Yritysanalyysien tekemiselle on siten varattava riittävästi resursseja; mahdollisuuksien mukaan myös taloudellisia resursseja ulkopuolisten palveluntarjoajien käyttämiseen. On kuitenkin tärkeää korostaa maahanmuuttajayrittäjille sitä, että yritysanalyysien tehtävä on herättää yrittäjässä ajatuksia vaihtoehtoisista toimintamalleista ja ohjata yrittäjä tarvittaessa sopivien asiantuntijoiden ja palveluntarjoajien luo.

Koulutuksessa käytetyt opetusmetodit

Koulutuksessa käytetyissä opetusmetodeissa on keskeistä se, että ne tukevat avoimen ja vuorovaikutuksellisen ilmapiirin syntymistä koulutustilaisuuksiin. Koulutuksen vetäjän yhtenä

tärkeänä tehtävänä on tukea keskustelemaan ilmapiirin syntymistä rohkaisemalla maahanmuuttajayrittäjiä suomen kielen käyttämiseen.

Yrittäjyyskoulutuksesta vastaavien kouluttajien tärkein ominaisuus asiantuntemuksen ohella on heidän kykynsä kommunikoida selkokielellä. Koska maahanmuuttajayrittäjien kielitaidoissa saattaa olla hyvinkin paljon vaihtelua, kouluttajien kykyyn kommunikoida selkeästi, havainnollisesti ja rauhallisesti pitää kiinnittää erityistä huomiota. Kouluttajien täytyy kuitenkin maahanmuuttajien kielivaikeuksista huolimatta pystyä kohtelevaan maahanmuuttajia tasavertaisesti. Koulutustilaisuuksissa koulutuksen vetäjän tehtävä on huolehtia siitä, että maahanmuuttajayrittäjät pystyvät seuraamaan annettua opetusta. Tämä edellyttää esimerkiksi vaikeiden ja harvinaisten sanojen selittämistä maahanmuuttajayrittäjille, mikä osaltaan saattaa kasvattaa myös osallistujien sanavarastoa.

Erilaisten yritysvierailujen sisällyttäminen koulutukseen tulisi olla osa koulutuksessa käytettyjä opetusmetodeita. Käytännön esimerkeistä oppimisen ohella yritysvierailut tarjoavat koulutukseen osallistujille mahdollisuuden solmia suhteita myös koulutuksen ulkopuolisiin yrittäjiin, mikä tukee koulutukseen liittyviä tavoitteita maahanmuuttajien verkostojen laajentamisesta. Myös erilaisten opintoretkien tekeminen tai yhteistapaamiset suomalaisten yrittäjyyskoulutusryhmien kanssa luovat edellytyksiä verkostoitumiselle oppimisen ohessa.

Mentoroinnin käyttö pienyritykskontekstissa ja erityisesti maahanmuuttajien koulutuksessa on vielä hyvin vähäistä. Tämän tutkimuksen tulokset olivat kuitenkin mentoroinnin osalta hyvin rohkaisevia ja siksi sitä suositellaan osaksi koulutusta. Mentoreiden valintaan on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota. Mentorilla tulee olla kokemusta niistä liiketoiminnan teemoista, joiden suhteen maahanmuuttajayrittäjä erityisesti kaipaa keskustelukumppania. Mentorin tulee olla myös sitoutunut prosessiin sekä maantieteellisesti tavoitettavissa. Mentorointiprojektissa on huomioitava mentorin ja aktorin riittävä kouluttaminen prosessiin. Kulttuurieroista ja aktorin mahdollisista kielivaikeuksista johtuen mentoria on koulutettava ottamaan osavastuuta mentorin ja aktorin välisestä yhteydenpidosta. Niin ikään tärkeää on saada aktori tunnistamaan oman aktiivisuuden keskeinen merkitys mentorointisuhteen onnistumisen kannalta.

Yksi osa koulutuksessa käytettyjä opetusmetodeja tulisi tutkimuksen perusteella olla ryhmätöiden tekeminen. Ryhmätöet mahdollistavat usein syvällisempien keskustelujen syntymisen koulutuksen osallistujien välillä kuin normaali koulutustilanne. Ryhmätöiden kautta koulutukseen osallistuvat maahanmuuttajayrittäjät oppivat mahdollisesti tuntemaan toisiaan entistä paremmin, mikä edesauttaa ryhmän sisäistä verkostoitumista. Ryhmätöillä on mahdollista myös tasata koulutukseen osallistuvien maahanmuuttajien välisiä kielitaitoeroja.

Koulutuksen käytännön toteuttaminen

Koulutuksen käytännön toteuttamisessa keskeiselle sijalla nousevat ensinnäkin koulutuksen kustannukset. Vaikka kustannusten suhteen ei ole mahdollista tutkimuksen perusteella antaa yksiselitteisiä ohjeita, on koulutuksen maahanmuuttajayrittäjille aiheuttamien kustannusten pysyttävä pienyrityksien näkökulmasta kohtuullisina. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että koulutuksen tulee olla vahvasti yhteiskunnan taloudellisesti tukemaa toimintaa.

Koulutuksen käytännön toteutuksen yksi kriittinen elementti on projektin vetäjän valinta. Aikaisempi kokemus maahanmuuttajien kanssa toimimisesta on yksi koulutuksen käytännön

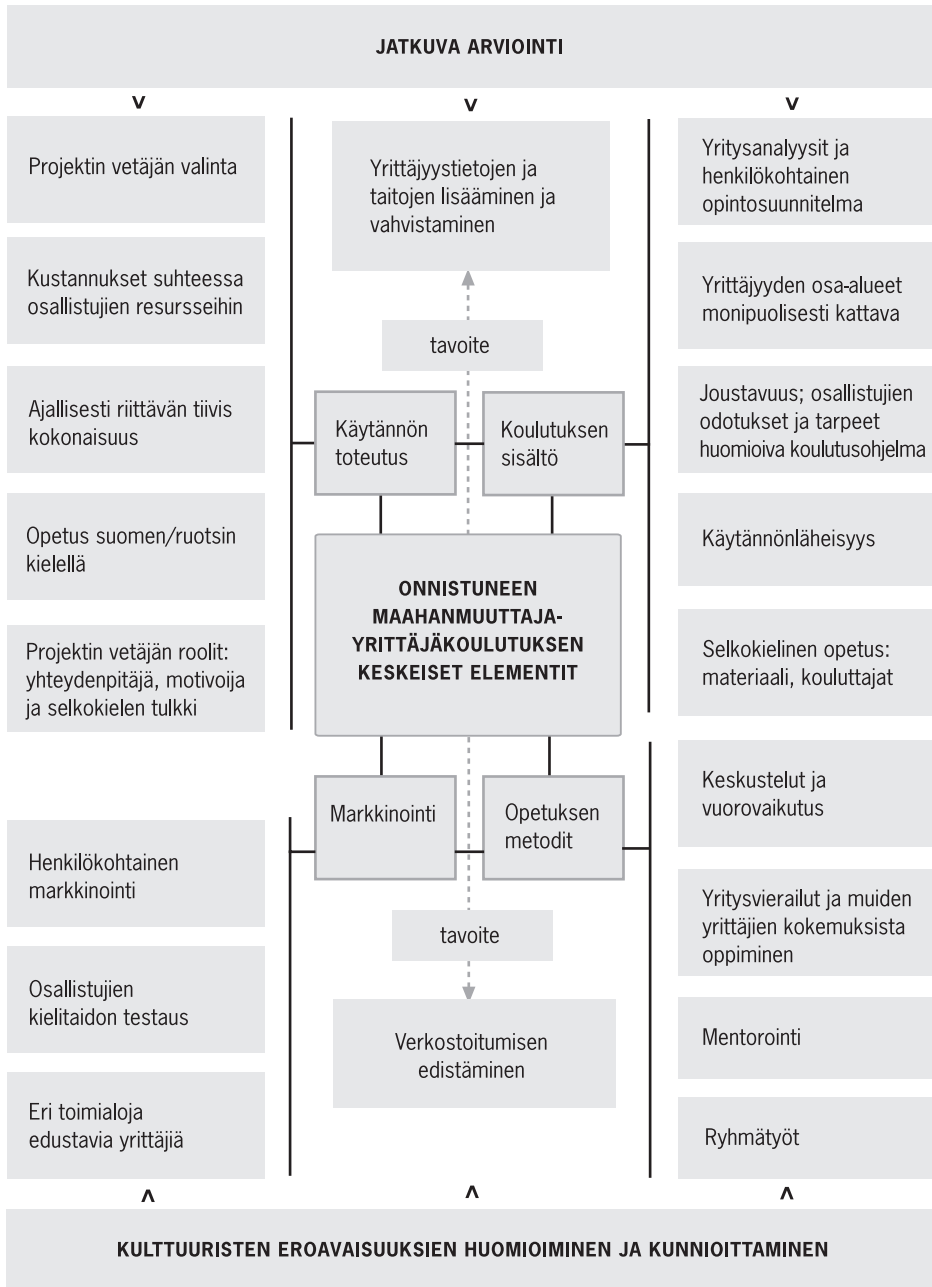
vetämistä vahvasti tukeva tekijä. Koska käytännön yrittäjyyskoulutuksesta vastaavat ulkopuoliset kouluttajat, jotka ovat liike-elämän eri osa-alueiden asiantuntijoita, ei projektin vetäjällä välttämättä tarvitse olla itsellä kokemusta yrittäjyydestä.

Koulutukseen osallistujien motivaation säilyttämisen kannalta on tärkeää, ettei koulutus ole kestoltaan liian pitkä. Tutkimuksen perusteella suositeltava koulutuksen pituus on kaksi lukukautta. Koulutusta suositellaan ajoitettavaksi syksystä kevääseen, jolloin kesäloma ei katkaise koulutusrupeamaa, eikä siten vaikuta haitallisesti opiskelijoiden motivaation ylläpitämiseen. Koulutus tulee järjestää iltaopetuksena, jolloin sen vaikutukset yrittäjien omassa yrityksessä käytettävään työaikaan ovat mahdollisimman vähäiset.

Projektin vetäjän rooli koulutukseen osallistuvien maahanmuuttajien kannustamisessa ja oppimisen tukemisessa on ensiarvoisen tärkeä. Yksi olennainen keino osallistujien motivoimisessa on pitää heihin aktiivisesti yhteyttä ja muistuttaa tulevista koulutussilloista ja muista tapahtumista siten, että osallistujille syntyy tunne siitä, että hänen läsnäolonsa koulutuksessa on arvokasta. Projektin vetäjän on myös suositeltavaa vierailla mahdollisuuksien mukaan koulutukseen osallistuvien maahanmuuttajien yrityksissä ja sitä kautta opetella tuntemaan osallistujien liiketoimintoja. Tämä edesauttaa projektin vetäjän kykyä tunnistaa yrittäjien koulutukseen liittyviä tarpeita ja vahvistaa maahanmuuttajayrittäjän käsityksiä siitä, että hänen liiketoiminnastaan ollaan kiinnostuneita. Projektin vetäjän motivointirooliin on koulutusta suunniteltaessa varattava riittävästi ajallisia ja taloudellisia resursseja.

Kielitaidon parantamisen ja ylläpitämisen vuoksi koulutuksessa käytetään suomen (tai ruotsin) kieltä. Myös koulutukseen osallistujia kannustetaan käyttämään keskenään koulutuksen yhteistä kieltä.

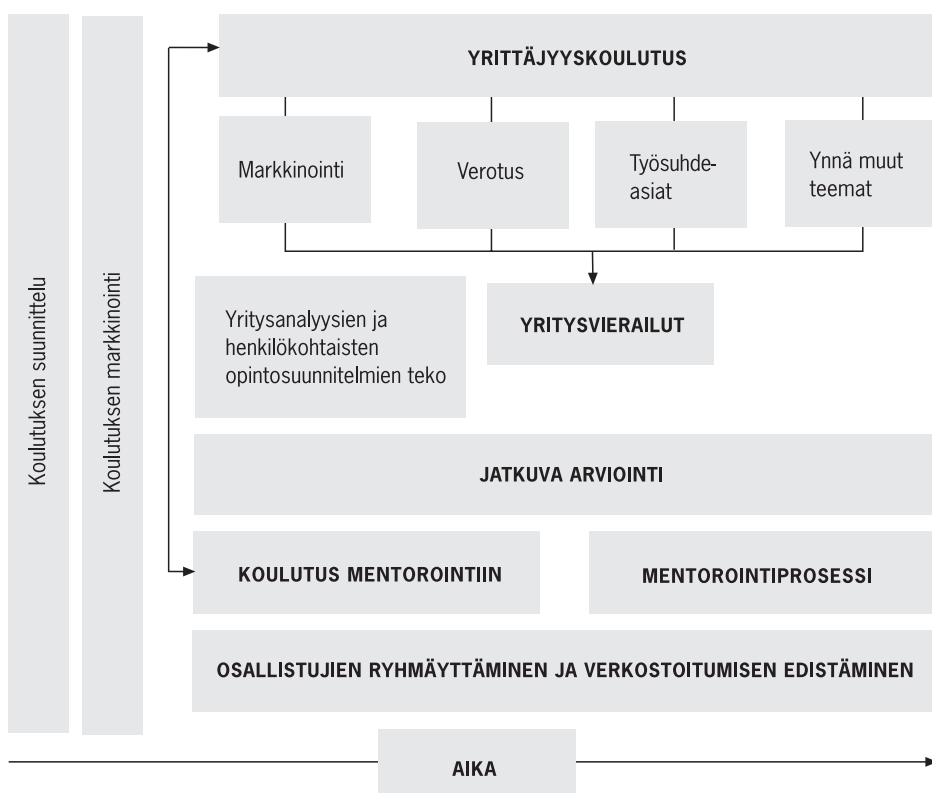
Osana koulutusta suoritetaan jatkuvaa arviointia siitä, miten tyytyväisiä koulutukseen osallistuvat maahanmuuttajayrittäjät ovat koulutuksen sisältöön ja käytännön järjestelyihin. Vaikka arviointipalautteet kerätään kirjallisina, olisi arvioinneista syytä myös keskustella osallistujien kanssa mahdollisten väärinymmärrysten välttämiseksi. Palautteen kerääminen antaa osallistujille mahdollisuuden vaikuttaa koulutuksen etenemiseen ja edesauttaa koulutuksen sisällön suuntaamista ja tarkentamista koulutuksen aikana.

Kuvio 6. Maahanmuuttajayrittäjäkoulutuksen onnistumisen keskeiset elementit.

Kuviossa 7 esitetään Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksen keskeiset elementit prosessi-kaavion muodossa. Tässä kaaviossa havainnollistetaan ajan kulumisen suhteen koulutuksen eri vaiheiden limittymistä toisiinsa. Koulutuksen suunnittelun ja markkinointivaiheen jälkeen seuraava varsinainen koulutusosuuus alkaa yritysanalyyysien ja henkilökohtaisten opintosuunnitelmien teolla. Tämän vaiheen aikana kartoitetaan koulutukseen osallistujien opintotarpeita, mikä vaikuttaa osaltaan yrittäjyyskoulutusiltojen sisältöön. Vaikka suuri osa koulutusiltoista täytyy luonnollisesti käytännön syistä lyödä lukkoon jo koulutuksen suunnitteluvaiheessa, on tietty joustavuus koulutusiltojen sisällön suhteen kuitenkin asiakaslähtöisyyden varmistamisen kannalta keskeinen tekijä. Kuviossa 7 koulutusiltojen teema-alueista on esimerkkeinä nostettu esiin kolme – markkinointi, verotus ja työsuhdeasiat, toisin sanoen kuvio ei pyri tarjoamaan tyhjentävää esitystä yrittäjyyskoulutuksen teema-alueista. Koulutusiltojen ohella yrittäjyysopetusta tarjotaan kuviossa yritysvierailujen kautta, jotka limittyvät käsiteltäviin yrittäjyden teema-alueisiin.

Osallistujien ryhmäyttäminen ja verkostoitumisen tukeminen alkavat heti koulutuksen alkuvaiheessa ja ne kulkevat mukana koko koulutuksen ajan, samoin kuin koulutuksen jatkuva arviointi. Mentorointiprosessi alkaa hieman myöhemmin, kun koulutukseen osallistujien tarpeet mentoroinnille on selvitetty yritysanalyyysien ja henkilökohtaisten opintosuunnitelmien teon aikana. Mentorointiprosessiin on sisäänrakennettuna mentoreiden ja aktoreiden koulutus.

Kuvio 7. Maahanmuuttajayrittäjäkoulutuksen prosessikaavio.

Edellä esitetyt mallit perustuivat Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksessa saatuihin kokemuksiin koulutuksen järjestämisestä. Vaikka koulutuksen mallintamisella pyritään mahdollisimman yleispätevään kuvaukseen maahanmuuttajille suunnatusta yrittäjyyskoulutuksesta, on kuitenkin huomattava, että mallia tulee tarkastella joustavasti kunkin koulutusalueen lähtökohdat, koulutukseen osallistuvat maahanmuuttajayrittäjät ja resurssit huomioiden.

6.3 MAHDOLLISIA JATKOTUTKIMUSAIHEITA

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutuksesta tehdyn tutkimuksen aikana nousi esiin muutamia mahdollisia jatkotutkimusaiheita maahanmuuttajayrittäjyyden ja maahanmuuttajille järjestettävään yrittäjyyskoulutuksen tiimoilta. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen liittyen kiinnostava jatkotutkimusaihe olisi tarkastella koulutuksen vaikuttavuutta myös pidemmällä aikavälillä. Tässä tutkimuksessa koulutukseen osallistuneet maahanmuuttajayrittäjät pohtivat koulutuksen antia oman liiketoimintansa ja yrittäjänä kasvamisensa näkökulmasta melko pian koulutuksen päättymisen jälkeen. Millaisia näkemyksiä koulutus maahanmuuttajayrittäjissä herättäisi esimerkiksi parin vuoden kuluttua koulutuksen päättymisestä? Johtiko koulutus pysyviin muutoksiin yrittäjien toimintatavoissa ja onko koulutuksen anti edelleen kumuloitunut yrittäjien liiketoiminnan arjessa?

Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutukseen keskeisenä liittyneen mentorointiprosessin tarkempi tutkimus osana maahanmuuttajien koulutusta on myös mielenkiintoinen ja tärkeä mahdollinen jatkotutkimuskohde. Vaikka maahanmuuttajayrittäjien kokemukset mentoroinnista olivat yleisesti tarkastellen positiivisia, oli tutkimuksessa kuitenkin mukana myös sellaisia mentorointipareja, joiden yhteistyö ei ollut lähtenyt käyntiin toivotulla tavalla. Tästä syystä olisi mielenkiintoista tutkia lähemmin mentorointiprosessin onnistumiseen ja epäonnistumiseen johtavia tekijöitä maahanmuuttajakontekstissa. Mentorointiprosessin mallintaminen maahanmuuttajakoulutuksessa olisi niin ikään hyödyllinen jatkotutkimushanke.

LÄHDELUETTELO

ALITOLPPA-NIITAMO, ANNE (1994): Somalipakolaiset Helsingissä: sosiaaliset verkostot ja klaanijäsenyyden merkitys. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 10, Helsinki.

EHDOTUS HALLITUKSEN MAAHANMUUTTOPOLIITTISEKSI OHJELMAKSI.

<http://www.mol.fi/julkaisut>. (21.10.2005).

ESKOLA, JARI & JUHA SUORANTA (1996): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 13. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

EUROPEAN COMMISSION: The new SME definition. User guide and model declaration. Enterprise and industry publications. http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/sme_definition/sme_user_guide.pdf

FORSANDER, ANNIKA (2000): Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka – onko maahanmuuttajien osaminen vastaus työvoiman kysyntään? Teoksessa Marja-Liisa Trux (toim.): Aukeavat ovet – kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. WSOY, Juva, s. 143–202.

FORSANDER, ANNIKA (2001): Kenelle ovet aukeavat? Maahanmuuttajat ja työllistymisen ehdot. Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2001, s. 28–38.

FORSANDER, ANNIKA (2002): Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Väestöliitto, Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002, Helsinki.

FORSANDER, ANNIKA & ANNE ALITOLPPA-NIITAMO (2000): Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne? Työhallinnon julkaisu nro 242. Työministeriö, Helsinki.

FORSANDER, ANNIKA & ELINA EKHOLM (2001): Maahanmuuttajat ja työ. Teoksessa Forsander Annika, Elina Ekholm, Petri Hautanimi et al.(toim): Monietnisuus, yhteiskunta ja työ. Palmenia-kustannus, Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia.

HIRVONEN, RIINA, ERNO LEHTINEN, EIJA MATTILA & LAURA WALLENIUS (2002): Turun yliopiston Jean Monnet –keskuksen journalistien Eurooppa-koulutuksen vaikuttavuuden arviointi. Turun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, Koulutuksen arviointi- ja kehittämisyksikkö.

HUUSKONEN, VISA (1992): Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A-2:1992, Turku.

HYRSKY, KIMMO (1998): Taking the Bull by the Horns: The Current Status, Challenges and Future Prospects of Ethnic and Immigrant Entrepreneurship in Finland. Master Thesis in Entrepreneurship, University of Jyväskylä, School of Business and Economics.

HYRSKY, KIMMO & AHMED ABDULLAHI ALI (1997): The Rocky Road of Ethnic and Immigrant Entrepreneurship in Finland. A Study Conducted as a Part of the Towards Tolerant Finland -Project 1997. (Julkaisematon).

- HÄMÄLÄINEN, KARI, AKI KANGASHARJU, SARI PEKKALA & MATTI SARVIMÄKI (2005):** 1990-luvun maahanmuuttajien työllisyys, tuloverot ja tulonsiirrot. Työpoliittinen tutkimus 265. Työministeriö, Helsinki.
- JORONEN, TUULA (2005):** Maahanmuuttajat yrittäjinä. Teoksessa Matti Hannikainen (toim.) Työväestön rajat. Gummerus Kirjapaino Oy., Helsinki: Työväestön historian ja perinteen tutkimuksen seura 2005. Väki voimakas 18.
- JORONEN, TUULA (2002):** Immigrant Entrepreneurship in Finland in the 1990s. Teoksessa Annika Forsander (ed.): Immigration and Economy in the Globalization Process. The Case of Finland. Sitra Reports Series 20, 120–174.
- JORONEN, TUULA, MAI SALMENKANGAS & ABDULLAD A. ALI (2000):** Maahanmuuttajien yrittäjyys Helsingin seudulla. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2000:2, Helsinki.
- JUUSELA, TUULIKKI, TUULA LILLIA & JARI RINNE:** Mentoroinnin monet kasvat. Käytännön esimerkkejä mentoroinnin soveltamisesta. Yrityskirjat Oy, Helsinki.
- KANGASHARJU, AKI, LIISA KORPINEN & PEKKA PARKKINEN (2003):** Suomessa asuvat ulkomaalaiset: Esiselvitys. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, VATT-keskustelualoitteita 297, Helsinki.
- KAUPPA- JA TEOLLISUUSMINISTERIÖ.** Yrittäjyyskatsaus 2005. Luonnos 11.5.2005.
- KIRKPATRICK, DONALD (1996):** Great Ideas Revisited. Training & Development, January 50(1), pp. 54–59.
- LESKELÄ, JORI (2005):** Mentorointi aikuisopiskelijän ammatillisen kehittymisen tukena. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden laitos, Acta Electronica Universitatis Tampensis 448. <http://acta.uta.fi>.
- LILLIA, TUULA (2000):** Mentoroinnin teoriaa. Teoksessa Juusela, Tuulikki – Tuula Lillia & Jari Rinne: Mentoroinnin monet kasvat. Käytännön esimerkkejä mentoroinnin soveltamisesta. Yrityskirjat Oy, Helsinki, s. 9–52.
- LITH, PEKKA (2005):** Maahanmuuttajissa paljon yrittäjäpotentiaalia. www.stat.fi/tup/tietoaika/ta_03_05_maa-hanmuuttaja_yrittajat.html (Luettu 04.10.2005)
- MARGER, MARTIN N. (2001):** The use of social and human capital among Canadian immigrants. Journal of Ethnic and Migration Studies, vol 27, no. 3, pp. 439–453.
- NAJIB, ALI BENSALAH (1994):** Immigrant Small Businesses in Uppsala. Disadvantages in Labour Market and Success in Small Business Activities. University of Uppsala, Department of Social and Economic Geography, No. 108, Uppsala.
- PARHANKANGAS, OUTI (2004):** Maahanmuuttajat oululaisilla työmarkkinoilla. Työvoimatoimisto. <http://eenakointi.fi/innovatiivisettoimet/kaksipuoleinen%20maahanmuuttajaraportti.pdf> (Luettu 01.09.2005)
- PATTON, MICHAEL QUINN (2002):** Qualitative Research & Evaluation Methods. 3rd edition. Sage Publications, Thousand Oaks, London New Delhi.
- PORTES, ALEJANDRO & MIN ZHOU (1996):** Self-employment and the earnings of immigrants. American Sociological Review, Vol. 6, pp. 219–230.

RAM, MONDER, BALIHAR SANGHERA, TAHIR ABBAS, GERALD BARLOW & TREVOR JONES (2000): Ethnic minority business in comparative perspective: the cases of the independent restaurant sector. *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 26, No. 3, pp. 495–510.

RATH, JAN (2000): *Immigrant businesses. The Economic, Political and Social Environment.* Macmillian Press Ltd.

RUOHOTIE, P. (2000): *Oppiminen ja ammatillinen kasvu.* WSOY, Porvoo.

SHAPERO, A. & L. SOKOL (1982): *The Social Dimensions of Entrepreneurship.* Teoksessa Kent, C, A., D. Sexton & K.Vesper (eds.): *The Encyclopedia of Entrepreneurship.* Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI. www.migrationinstitute.fi. (Luettu 06.09.2005)

SILVERMAN, ROBERT MARK (1999): *Ethnic Solidarity and Black Business: The Case of Ethnic Beauty Aids Distributors in Chicago.* *American Journal of Economics and Sociology*, Oct. 1999.

STANWORTH, J. & J. CURRAN (1973): *Management Motivation in the Smaller Business.* Gower Press, London.

SUOMEN YRITTÄJÄT (2004): Suomessa on noin 5 000 maahanmuuttajataustaista yrittäjää. <http://www.yrittajat.fi/sy/bulletin.nsf> (Luettu 31.08.2005)

ULKOMAALAISVIRASTO: Ulkomaalaishallinnon termejä. www.uvi.fi/netcomm/content.asp?article=1998 (Luettu 15.12.2005)

VALTONEN, K. (1999): *Pakolaisten kotoutuminen Suomeen 1990-luvulla.* Työministeriö, Helsinki.

WALDINGER, ROGER, HOWARD ALDRICH, ROBIN WARD & ASSOCIATES (1990): *Ethnic Entrepreneurs. Immigrant Business in Industrial Societies.* Sage Publications, Newbury Park, California.

WARD, R. & R. JENKINS (EDS.) (1984): *Ethnic Communities in the Business.* Cambridge University Press, London.

OPH – YLEISET KIELITUTKINNOT. www.oph.fi. (luettu 14.12.2005).

YOON, IN-JIN (1991): *The Changing Significance of Ethnic and Class Resources in Immigrant Businesses: The Case of Korean Immigrant Businesses in Chicago.* *International Materials Reviews*, 25:2, 303–331.

Haastattelut:

RÄISÄNEN, MAARIT. Projektipäällikkö. Oulun ammattikorkeakoulu, Täydennyskoulutus. maarit.raisanen@oamk.fi

SAVELA, TERTTU. Projektikoordinaattori. Oulun ammattikorkeakoulu, Täydennyskoulutus. terttu.savela@oamk.fi

LIITTEET

LIITE 1: PRO MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJÄKOULUTUKSEN KOULUTUSOHJELMIEN ESITTELY

SYKSY 2004

Aika	Aihe
22.9.2004	Tervetuloa koulutukseen Yritysanalyysien esittely ja aloittaminen
23.9.2004	Maahanmuuttajayrittäjyys Suomessa Kulttuurit kohtaavat "Uusi yrittäjyys"
4.10.2004	Oulun yrityspalveluja: Finnvera, työvoimatoimisto, Pohjois-Pohjanmaan yrittäjät
5.10.2004	Mentorointi tuloksen tukena Mentoroinnin esittely ja aloittaminen
11.10.2004	Pienyrittäminen on palvelua – tarpeen luominen Nollabudjettimarkkinointi
13.10.2004	Onnistunut ryhmätyöskentely
18.10.2004	YKI-valmennus
25.10.2004	Puheen ymmärtäminen, palaute YKI-testistä
26.10.2004	Aktor-valmennus
27.10.2004	PK-yritysten markkinointi Työntekijän kohtaaminen
4.11.2004	Asiakirjastandardit
9.11.2004	Yritystoiminnan ja markkinoinnin suunnittelu
10.11.2004	Yritystoiminnan ja markkinoinnin suunnittelu
13.11.2004	Oman yrityksen perustaminen -teemapäivä
16.11.2004	Työsuhdeasiat
23.11.2004	Verotus
24.11.2004	Verotus
25.11.2004	Yrittäjän jaksaminen, fyysinen ja psyykinen hyvinvointi
30.11.2004	Mentor-valmennus
13.12.2004	Mentorparit-valmennus

KEVÄT 2005

Aika	Aihe
11.1.2005	Talous: kuittikoulu
12.1.2005	Talous: tuloslaskelmat
26.1.2005	Esiintymistaito
27.1.2005	Talous: rahoitus
1.2.2005	Talouden kertauspäivä
8.2.2005	Käytännön myyntityö; neuvottelutaito osto-myyntitilanteessa
9.2.2005	Yritysvierailu
15.2.2005	Mentorprojekti: eväitä jatkoon
22.2.2005	Ravintola-alan juridiikkaa
15.–18.3.2005	Oma yritys -messut + yrityskäyntejä
29.3.2005	ATK: tekstinkäsittelyn perusteet
30.3.2005	ATK: tekstinkäsittelyn perusteet
12.4.2005	ATK: taulukkolaskennan perusteet
13.4.2005	ATK: sähköpostin ja internetin perusteet
26.4.2005	Yrittäjän vakuutukset ja eläkkeet
27.4.2005	Vaikeiden asiakkaiden ja tilanteiden hoito, konfliktien käsittely, palautekäytännöt
10.5.2005	Mainostekstaus
11.5.2005	Kulttuurit kohtaavat -seminaari
19.5.2005	Yrityskäynti
24.5.2005	Työterveyshuolto
25.5.2005	Päätöstilaisuus
10.6.2005	Mentor-tapaaminen

SYKSY 2005

Aika	Aihe
23.8.2005	Syksyn avaus
15.9.2005	Suomen kielen YKI-harjoitustesti
20.9.2005	YKI-harjoitustestin palaute ja testiin ilmoittutuminen
4.10.2005	YKlin valmentautuminen
18.10.2005	YKlin valmentautuminen
29.10.2005	YKI-testi
10.11.2005	Mentorointi päätös, todistusten jako

LIITE 2: TEEMAHAASTATTELURUNKO

1. Haastateltavan taustatiedot

- Syntymämaa ja kansalaisuus?
- Suomeen muutto?
- Koulutustausta?

2. Yrityksen taustatiedot (soveltuvin osin kuvaus suunnitteilla olevasta yritystoiminnasta)?

- Yrityksen perustamisvuosi?
- Toimiala?
- Liikevaihto (pitäisikö laittaa vastausvaihtoehdot)?
- Yrityksen omistaja(t)?
- Työntekijöiden lukumäärä (maahanmuuttajia/suomalaisia)?
- Tulevaisuudensuunnitelmat yrityksen suhteen?

3. Miksi ryhdyit yrittäjäksi?

- Elämäntilanne yrittäjäksi ryhtyessä?
- Perheenjäsenten vaikutus yrittäjyyspäätöksen syntymiseen?
- Ympäristön suhtautuminen yrittäjäksi ryhtymiseen?
- Ongelmat yrittäjäksi ryhdyttäessä?
- Taloudellinen tuki yrittäjäksi ryhtymisessä?
- Tieto yrittäjänä toimimisesta; keneltä saanut, millaista tietoa?
- Toimialan valinta?

4. Maahanmuuttajayrittäjänä Suomessa

- Mitkä ovat erityisiä haasteita?
- Miten yritystoiminta käsityksesi mukaan eroaa entisessä kotimaassasi ja Suomessa?

5. Kokemukset Pro Maahanmuuttajakoulutuksesta?

- Aikaisempi osallistuminen yrittäjyyskoulutukseen? Kokemukset?
- Miksi osallistui Pro Maahanmuuttajakoulutukseen?
- Millaisia odotuksia ennen koulutusta?
- Tarvitaanko maahanmuuttajille suunnattua yrittäjyyskoulutusta? Miksi?
- Mitkä olivat koulutuksen hyvät puolet?
- Mitä ongelmia koulutuksessa ilmaantui?
- Ehdotuksia koulutuksen sisällön muuttamiseen? Mitä enemmän, mitä vähemmän?

6. Mentorointi

- Miksi mukaan mentorointiin?
- Mitä odotuksia mentorointiprosessilta?
- Millaiset ovat kokemuksesi mentoroinnista? Mitä hyvää, mitä kehitettävää

7. Kurssin anti oman yritystoiminnan näkökulmasta?

- Miten kurssi vaikuttanut omaan liiketoimintaasi?
- Oletko saanut uusia kontakteja kurssin myötä?
- Parantuneet kommunikointikyvyt

LIITE 3: PRO MAAHANMUUTTAJAYRITTÄJÄ -KOULUTUS MEDIASSA

1. Maahanmuuttajayrittäjille uutta koulutusta Oulussa. Kaleva.plus, 18.04.2004
2. Maahanmuuttajille uutta koulutusta Oulussa. Ilta-Sanomat, 18.04.2004
3. Maahanmuuttajayrittäjille koulutusta OAMK:ssa. YLE, Oulu radio, 19.08.2004
4. Maahanmuuttajia yrittäjiksi. Oulu-lehti, 19.08.2004
5. OAMK opastaa maahanmuuttajia. Forum24, 20.08.2004
6. Koulutusta maahanmuuttajayrittäjille. 22.08.2004
7. OAMK näyttää suuntaa. Maahanmuuttajien yrityksille vauhtia. Kauppakamari, 4/2004.
8. Kokenut yrittäjäkin tarvitsee lisätietoa. Kaleva, 07.09.2004
9. Pro Maahanmuuttajayrittäjä -koulutus kehittää yrittäjien ammattitaitoa. Hiusten Maailman Rodi Ciwan uskoo jatkuvan kouluttautumisen periaatteeseen. Osakki, 3/2004.
10. Yrittäminen kiinnostaa Oulun seudun maahanmuuttajayrittäjiä. Kaleva.plus, 05.10.2004
11. Turkkilaiset perustavat yrityksiä ahkerimmin. Forum24, 05.10.2004
12. Paperitöitä ei auta pelätä. Kaleva, 07.10.2004
13. Etniset kaupat ovat ankkuroituneet Ouluun. Kaleva, 26.10.2004.
14. Kuzu Bonfile sulaa suussa. Forum24, 25.02.2005.
15. Maahanmuuttajayrittäjien koulutukselle suunnitellaan jatkoa. Kaleva, 27.04.2005.
16. Ei kysyjä tieltä eksytä. Maahanmuuttajat saavat tukea konkariyrittäjiltä. Kaleva, 10.05.2005.
17. Ostoslistalla bambua ja banaaninkukkaa. Kaleva, 17.09. 2005.
18. Koulu maittoi yrittäjille. Kaleva, 22.11.2005.

**OULUN SEUDUN
AMMATTIKORKEAKOULU**

